МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ АГРАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.В. ДОКУЧАЄВА

М.І. Беленкова, С.І. Василішин

ОБЛІК
У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

НАВЧАЛЬНИЙ ПОСІБНИК

Харків – 2017

УДК 657(4/9)(075.8)
ББК У052.9(4/8)я7
Б 43

Затверджено до друку вченою радою Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва (протокол № 7 від 07 грудня 2016 р.)

Рецензенти:

В.М. Жук	віце-президент Національної академії аграрних наук України, доктор економічних наук, професор
Т.Г. Маренич	завідувач кафедри обліку і аудиту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка, доктор економічних наук, професор
О.І. Гуторов	завідувач кафедри менеджменту організацій Харківського національного аграрного університету імені В.В. Докучаєва, доктор економічних наук, професор

Беленкова М.І., Василішин С.І.
Б 43 Облік у зарубіжних країнах: навч. посібник / М.І. Беленкова, С.І. Василішин / Харк. нац. аграр. ун-т ім. В.В. Докучаєва.– Х., 2017. – 224 с.

Згідно з програмою курсу «Облік у зарубіжних країнах» висвітлено загальні методологічні підходи до побудови бухгалтерського обліку і фінансової звітності у зарубіжних країнах. Розглянуто методику обліку та відображення у звітності активів, зобов`язань та власного капіталу, а також основи побудови управлінського обліку господарюючих суб`єктів зарубіжних країн.

Значну увагу приділено порівнянню окремих підходів до побудови обліку і звітності у зарубіжних країнах та в Україні.

Призначено для студентів спеціальності «Облік і оподаткування». Може бути використано студентами, фахівцями з бухгалтерського обліку, викладачами вищих навчальних закладів, аспірантами та науковцями.

УДК 657(4/9)(075.8)
ББК У052.9(4/8)я7

©Беленкова М.І., Василішин С.І., 2017
©Харківський національний аграрний університет ім. В.В. Докучаєва, 2017

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

БЕЛЕНКОВА МАРІЯ ІВАНІВНА

кандидат економічних наук, професор

Провідний фахівець у галузі теорії та практики бухгалтерського обліку. Є автором і співавтором 15 підручників та навчальних посібників, 66 наукових та науково-методичних праць.

Наукові дослідження проводить за науковою тематикою «Удосконалення обліку на підприємствах з іноземними інвестиціями».

Нагороджена медаллю «Ділова людина України» (2001 р.); «Золотой Меркурий» (Оксфорд, 2003 р.), лауреат Міжнародної премії «Европейское качество» та Міжнародної премії імені Луки Пачолі.

ВАСИЛІШИН СТАНІСЛАВ ІГОРОВИЧ

кандидат економічних наук

Фахівець у галузі обліку у зарубіжних країнах та фінансової звітності за міжнародними стандартами. Є автором понад 50 наукових та навчально-методичних праць, зокрема співавтором підручника з грифом МОН.

Коло наукових інтересів складають питання, пов`язані з обліково-аналітичним забезпеченням управління підприємствами в системі економічної безпеки бізнесу за умов глобалізації економіки.

Має кваліфікацію сертифікованого бухгалтера CAPA (Certified Agricultural Professional Accountant). Дійсний член Федерації бухгалтерів, аудиторів та фінансистів АПК України.

ЗМІСТ

ВСТУП…… 8

ЧАСТИНА 1

ЗАГАЛЬНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПОБУДОВИ ОБЛІКУ І ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТУ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Розділ 1.
Міжнародне регулювання бухгалтерського обліку та фінансової звітності

1.1. Роль обліку на сучасному етапі розвитку світової економіки…….. 11
1.2. Історичні передумови міжнародного регулювання обліку……..… 13
1.3. Міжнародні організації з регулювання обліку і звітності…….. 14
1.4. Порядок прийняття та склад міжнародних стандартів обліку та звітності……. 19
1.5. Застосування міжнародних стандартів обліку і звітності в окремих країнах та Україні…….. 22

Розділ 2
Загальні методологічні підходи до побудови обліку у зарубіжних країнах

2.1. Історія та характеристика професії бухгалтера у світі….. 25
2.2. Характеристика видів бухгалтерського обліку…….. 28
2.3. Принципи обліку за кордоном……. 30
2.4. Моделі обліку в зарубіжних країнах……... 33
2.5. План рахунків бухгалтерського обліку та особливості його побудови у різних країнах……... 36
2.6. Техніка облікового процесу за кордоном…… 38

Розділ 3
Основи побудови фінансової звітності зарубіжних країн

3.1. Основна мета, якісні характеристики та склад фінансової звітності…….. 42
3.2. Звіт про фінансовий стан / баланс (statement of financial position / balance)…… 47
3.3. Звіт про прибутки, збитки та інший сукупний дохід 52

(statement of profit or loss and other comprehensive income)……
3.4. Звіт про зміни у капіталі (statement of changes in equity).... 55
3.5. Звіт про рух грошових коштів (statement of cash flows)….. 58
3.6. Примітки до фінансової звітності……. 62

ЧАСТИНА 2

ОБЛІК АКТИВІВ

Розділ 4
Облік грощових коштів
4.1. Склад, призначення та завдання обліку грошових коштів та їх еквівалентів…… 66
4.2. Облік готівки у касі компанії……. 68
4.3. Облік грошових коштів на банківських рахунках…… 70

Розділ 5
Облік розрахунків з дебіторами
5.1. Класифікація та оцінка дебіторської заборгованості…….. 73
5.2. Методи обліку рахунків до отримання та наданих знижок дебіторам…… 75
5.3. Облік резерву сумнівних боргів……. 78
5.4. Облік векселів одержаних…….. 80

Розділ 6
Облік запасів
6.1. Економічний зміст, класифікація та завдання обліку запасів……. 86
6.2. Оцінка запасів…… 89
6.3. Системи обліку запасів……. 92
6.4. Методи оцінки запасів при їх вибутті……. 96
6.5. Розкриття інформації про запаси у фінансовій звітності…….. 99

Розділ 7
Облік довгострокових (необоротних) активів
7.1. Економічний зміст, класифікація та завдання обліку довгострокових активів…… 101
7.2. Оцінка основних засобів……. 105

7.3. Облік надходження основних засобів……... 107
7.4. Облік зносу (амортизації) основних засобів……. 110
7.5. Переоцінка основних засобів та її облік…… 117
7.6. Облік вибуття основних засобів…… 119
7.7. Облік нематеріальних активів…… 120
7.8. Розкриття інформації про довгострокові активи у фінансовій звітності…… 123

ЧАСТИНА 3

ОБЛІК ІНВЕСТИЦІЙ, ЗОБОВ`ЯЗАНЬ ТА ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ. УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК

Розділ 8
Облік фінансових інструментів та консолідована звітність
8.1. Оцінка та облік фінансових інструментів……... 128
8.2. Облік операцій з довгостроковими облігаціями……. 133
8.3. Облік інвестицій в акції…… 141
8.4. Облік фінансових інвестицій в асоційовані компанії…… 143
8.5. Об`єднання бізнесу та особливості консолідації звітності за міжнародними стандартами……. 144

Розділ 9
Облік зобов`язань
9.1. Економічний зміст, класифікація та оцінка зобов`язань... 150
9.2. Облік кредиторської заборгованості за товари, роботи і послуги…… 152
9.3. Облік розрахунків за виплатами працівникам……..…. 154
9.4. Облік зобов`язань за пенсійними програмами……... 157
9.5. Облік зобов`язань за векселями виданими……. 159
9.6. Облік кредитів банків…… 160
9.7. Облік довгострокових зобов`язань з оренди майна……... 161

Розділ 10
Облік власного капіталу
10.1. Економічний зміст, класифікація та завдання обліку власного капіталу……. 165
10.2. Облік власного капіталу в товариствах……... 167
10.3. Облік акціонерного капіталу у корпораціях……... 170
10.4. Облік розподілу прибутку в корпораціях …….. 173

Розділ 11
Облік доходів, витрат та результатів діяльності

11.1. Економічний зміст, порядок визнання та облік доходів… 176
11.2. Класифікація та облік витрат компаній……... 178
11.3. Порядок визначення та обліку фінансових результатів… 181

Розділ 12
Основи управлінського обліку

12.1. Сутність, завдання та історія розвитку управлінського обліку…….. 184
12.2. Система обліку витрат «стандарт-костинг»…… 188
12.3. Системи обліку витрат «абзорпшн-костинг» та «директ-костинг»……. 191
12.4. Аналіз взаємозв`язку «витрати-обсяг-прибуток» та маржинальний аналіз……. 193
12.5. Особливості обліку на рахунках управлінського обліку... 196

СЛОВНИК……..…… 199
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ…….. 212
ДОДАТКИ…….. 216

Присвячується 200-річчю від дня заснування Харківського національного аграрного університету імені В.В. Докучаєва

ВСТУП

«Дату виникнення світу в змозі встановити лише бухгалтери»
Станіслав Єжи Лец

На початку XXI ст. глобалізація стала провідним напрямом розвитку світової соціально-економічної системи та невід`ємною характеристикою інформаційного суспільства. У результаті цього відбувається переплетення різних національних економік, «стирання» кордонів та збільшення кількості товарно-грошових потоків між країнами.

Сучасна глобальна світова економіка знаходиться у стані протиріч, постійних змін та систематичного подолання кризових явищ. За цих умов посилюється роль інформаційного забезпечення управління господарюючими суб`єктами, що досягається за допомогою раціональної побудови бухгалтерського обліку та фінансової звітності.

Бухгалтерський облік є однією із найстаріших галузей людської діяльності і пройшов тривалий шлях розвитку по всіх куточках світу. Сучасний стан організації обліку свідчить про уніфікацію та стандартизацію підходів до його ведення у більшості розвинених країн, проте залишається значна кількість відмінних рис, притаманних конкретним моделям обліку чи країнам.

Сучасний бакалавр чи магістр з обліковою спеціальністю має повною мірою оволодіти знаннями з організації обліку у зарубіжних країнах та порівнювати світовий досвід з досягнутим рівнем розвитку обліку в Україні. У зв`язку із цим автори підготували цей навчальний посібник з останніми змінами з надією, що він допоможе розширити професійний світогляд майбутніх фахівців та допоможе зрозуміти економічні процеси, які нині відбуваються у світі.

Облік у зарубіжних країнах досліджувався багатьма вченими, в результаті чого було підготовлено численні навчальні посібники та підручники. Авторами цих видань є М.І. Бондар, Ю.А. Верига, С.І. Мельник, Н.В. Хоменко; Ф.Ф. Бутинець та Л.Л. Горецька;

О.М. Губачова та С.І. Мельник; В.І. Коршунов; С.В. Кочерга та К.А. Пилипенко; Н.Б. Литвин; М.Р. Лучко та І.Д. Бенько; Ю.Д. Маляревський, О.В. Фартушняк та І.Ю. Пасічник; А.П. Михалкевич; В.Г. Шандурська. Значний доробок цих вчених був урахований і під час підготовки цього навчального посібника.

У пропонованому виданні згідно з програмою курсу «Облік у зарубіжних країнах» висвітлено загальні методологічні підходи до побудови бухгалтерського обліку і фінансової звітності у зарубіжних країнах. Розглянуто методику обліку та відображення у звітності активів, зобов`язань та власного капіталу, а також основи побудови управлінського обліку господарюючих суб`єктів зарубіжних країн. Значну увагу приділено порівнянню окремих підходів до побудови обліку і звітності у зарубіжних країнах та в Україні.

Авторський колектив висловлює щиру подяку за надану допомогу в підготовці підручника рецензентам: віце-президенту Національної академії аграрних наук України, доктору економічних наук, професору В.М. Жуку; завідувачу кафедри обліку і аудиту Харківського національного технічного університету сільського господарства імені Петра Василенка, доктору економічних наук, професору Т.Г. Маренич; завідувачу кафедри менеджменту організацій Харківського національного аграрного університету імені В.В. Докучаєва, доктору економічних наук, професору О.І. Гуторову.

Також вдячність за поради висловлюється завідувачу кафедри бухгалтерського обліку і аудиту Харківського національного аграрного університету імені В.В. Докучаєва, кандидату економічних наук, професору М.Ф. Огійчуку. Окрема подяка висловлюється доценту В.Г. Шандурській, яка була у витоків науково-методичного забезпечення вивчення дисципліни «Облік у зарубіжних країнах» у Харківському НАУ імені В.В. Докучаєва.

ЧАСТИНА 1

ЗАГАЛЬНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПОБУДОВИ ОБЛІКУ І ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТУ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

РОЗДІЛ 1

МІЖНАРОДНЕ РЕГУЛЮВАННЯ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

1.1. РОЛЬ ОБЛІКУ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Сучасна світова економіка представлена такими типами країн:

1. Країни з розвиненою економікою (ринкового типу з високим рівнем розвитку).
2. Країни з перехідною економікою (перехід від соціалістичного до ринкового типу).
3. Країни із соціалістичною економікою.
4. Країни, що розвиваються (ринкового типу з низьким рівнем розвитку).

Для більшості типів економіки характерна наявність підприємства як окремого господарюючого суб`єкта, який має на меті отримати певні економічні вигоди – у вигляді прибутку. У процесі своєї діяльності підприємства постійно взаємодіють з партнерами по бізнесу, бюджетами різних рівнів, власниками капіталу та іншими суб'єктами, в процесі чого з ними виникають фінансові відносини. У зв'язку з цим з'являється необхідність фінансового управління фірми, тобто певної системи принципів, методів і прийомів регулювання фінансових ресурсів, що забезпечують досягнення тактичних і стратегічних цілей організації. Об'єктом управління є фінансові ресурси підприємства, зокрема їх розміри, джерела їх формування і відносини, що складаються в процесі формування та використання фінансових ресурсів фірми. Результати управління проявляються у грошових потоках (величині і термінах), що протікають між підприємством і бюджетами, власниками капіталу, партнерами по бізнесу та іншими агентами ринку. Базою для прийняття

управлінських рішень на підприємстві є інформація економічного характеру. Система інформаційного забезпечення управління підприємствами забезпечується існуванням бухгалтерського обліку.

Бухгалтерський облік (accounting) – упорядкована система збору, реєстрації та узагальнення інформації в грошовому вираженні про стан майна, зобов'язання та капіталі організації та їх змінах шляхом суцільного, безперервного і документального відображення всіх господарських операцій.

Основним завданням бухгалтерського обліку є формування повної і достовірної інформації (бухгалтерської звітності) про діяльність компанії та її майновий стан, на підставі якої стає можливим[1]:

- запобігання негативних результатів господарської діяльності організації;
- виявлення внутрішньогосподарських резервів забезпечення фінансової стійкості організації;
- контроль дотримання законодавства під час здійснення організацією господарських операцій;
- контроль доцільності господарських операцій;
- контроль наявності та руху майна і зобов'язань;
- контроль використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів;
- контроль відповідності діяльності затвердженим нормам, нормативам і кошторисам.

У світі виділяються такі функції бухгалтерського обліку:

1. Контрольна (оцінює досягнення цілей підприємством, виявлення відхилень, причин, пов'язаних з цим, та вжиття заходів щодо їх усунення).

2. Функція зворотного зв'язку (забезпечує персонал підприємства даними про діяльність організації і є базою для розробки планів).

3. Інформаційна (визначається поставкою всієї необхідної інформації: про активи організації, їх рух, джерела формування, господарські процеси, результати діяльності підприємства. Інформація повинна бути достовірною, об'єктивною, своєчасною, оперативною, повинна задовольняти вимогам максимальної кількості користувачів і служити основою для прийняття рішень).

[1] Бухгалтерський облік [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://znaimo.com.ua/Бухгалтерський_облік.

4. Аналітична (передбачає якісний аналіз діяльності організації на основі достовірної, своєчасної та обґрунтованої інформації).

5. Забезпечення збереження майна (функція, яка відіграє особливу роль у ринковій економіці за наявності різних форм власності і допомагає контролювати рух майна підприємця).

1.2. ІСТОРИЧНІ ПЕРЕДУМОВИ МІЖНАРОДНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ОБЛІКУ

У XX ст. посилилися процеси глобалізації світової економіки та її постійної транснаціоналізації, що вимагає уніфікації методів та підходів до ведення бухгалтерського обліку у різних країнах світу. Тому головною історичною передумовою міжнародного регулювання обліку є виникнення ТНК (транснаціональних корпорацій), а також глобалізація як результат економічних та політичних змін у світі.

Під транснаціональною корпорацією[2] розуміється велике об'єднання, яке використовує у своїй господарській діяльності міжнародний підхід і передбачає формування і розвиток міжнародного виробничо-збутового, торговельного та фінансового комплексу з єдиним центром прийняття рішень в країні базування і з філіями, представництвами і дочірніми компаніями в інших країнах. Особливістю ТНК є поєднання централізованого керівництва з певним ступенем самостійності її підрозділів, що знаходяться в різних країнах.

Перше покоління ТНК (з періоду їх зародження в кінці XIX ст. до початку Першої світової війни 1914-1918 рр.) займалося в основному розробкою та видобутком сировинних ресурсів у колоніальних країнах Азії, Африки, Латинської Америки, а також їх переробкою в країнах-власниках колоній. За формою ці ТНК представляли собою картелі і синдикати.

Друге покоління ТНК розвивалося в період між двома світовими війнами (1918-1939 рр.) і стало займатися найбільш прибутковим виробництвом озброєнь і військової техніки для задоволення військових потреб провідних країн Європи, Америки та Японії.

Третє покоління ТНК почало складатися після закінчення Другої світової війни (1945 р.) і особливо після розпаду всіх імперій і їх колоніальної системи (1950-1960 рр.). ТНК третього покоління

[2] Транснаціональні корпорації в світовій економіці [Електронний ресурс] / Режим доступу: http://stud.com.ua/24946/ekonomika/transnatsionalni_korporatsiyi_svitoviy_ekonomitsi#65.

були генераторами і поширювачами науково-технічних досягнень у галузі новітніх галузей науки та промисловості (атомна енергія, електроніка, космос, приладобудування та ін.).

Четверте покоління ТНК поступово стало формуватися в 1970-1980 рр. в умовах розвитку прискореного науково-технічного прогресу і всесвітніх господарських зв'язків під впливом зростаючої конкуренції на світовому ринку. Саме в цей період прискорився процес злиття і поглинання, які сприяли концентрації капіталу і виробництва у ТНК, що найбільш успішно розвивали великий міжнародний бізнес.

П'яте покоління ТНК з'являється і починає цілеспрямовано розвиватися на початку XXI ст. в умовах прискорення процесу регіональної економічної інтеграції. Світові інтеграційні тенденції і поява єдиних економічних просторів в окремих регіонах відкривають широкі можливості для ведення ТНК міжнародного бізнесу на всіх континентах. Безперервно зростаючі і постійно поглиблювані торгово-економічні, фінансово-валютні, науково-технічні та виробничі зв'язки між сучасними ТНК демонструють глобальний характер їхнього бізнесу. Для ТНК нового покоління властива опора на сучасну науку та інноваційний бізнес, що робить їх головними генераторами наукових ідей і концепцій.

У сучасному світі найбільш розвинутими ТНК є: Apple Inc., Exxon Mobil, Microsoft Corporation, International Business Machines Corporation (IBM), Wal-Mart Stores, Chevron Corporation, General Electric, Google Inc., Coca-Cola, Nestle, Kraft, P&G, Unilever, McDonald’s тощо. Також передумовою створення міжнародних організацій з регулювання обліку і звітності став стрімкий ріст у другій половині XX ст. професійних організацій бухгалтерів та розуміння обліку не лише як інструменту управління, але як і окремої дисципліни та галузі економічної науки.

1.3. МІЖНАРОДНІ ОРГАНІЗАЦІЇ З РЕГУЛЮВАННЯ ОБЛІКУ І ЗВІТНОСТІ

З метою поліпшення і гармонізації практики фінансової звітності в міжнародному масштабі в 1973 р. громадські бухгалтерські та аудиторські організації низки країн створили міжнародну професійну, неурядову організацію – ***Комітет з Міжнародних стандартів фінансової звітності (КМСБО)*** (International Accounting Standards Committee, IASC).

З 1981 р. КМСБО був повністю автономним у впровадженні міжнародних стандартів фінансової звітності і в питаннях обговорення документів, що стосуються міжнародного обліку.

У 2002 р. Європейська комісія приймає Директиву Європейського Союзу про те, що всі компанії, чиї акції котируються на біржах Європи, починаючи з 2005 р., зобов'язані готувати консолідовану звітність за МСФЗ.

У рамках реструктуризації, в квітні 2001 р. Рада з Міжнародних стандартів фінансової звітності (РМСФЗ) замінила КМСБО на ***Комітет з Міжнародних стандартів фінансової звітності (КМСФЗ)*** – International Financial Reporting Standards (IFRS)[3].

Місія КМСФЗ полягає в розробці міжнародних стандартів фінансової звітності (МСФЗ), які сприяють прозорості, підзвітності та ефективності фінансових ринків по всьому світу. Робота КМСФЗ служить інтересам суспільства, сприяючи довірі, росту і довгостроковій фінансовій стабільності у світовій економіці.

МСФЗ вносять прозорість шляхом підвищення міжнародної порівнянності та якості фінансової інформації, що дозволяє інвесторам та іншим учасникам ринку зробити обґрунтовані економічні рішення. КМСФЗ є неприбутковою громадською організацією і має таку структуру (рис. 1.1).

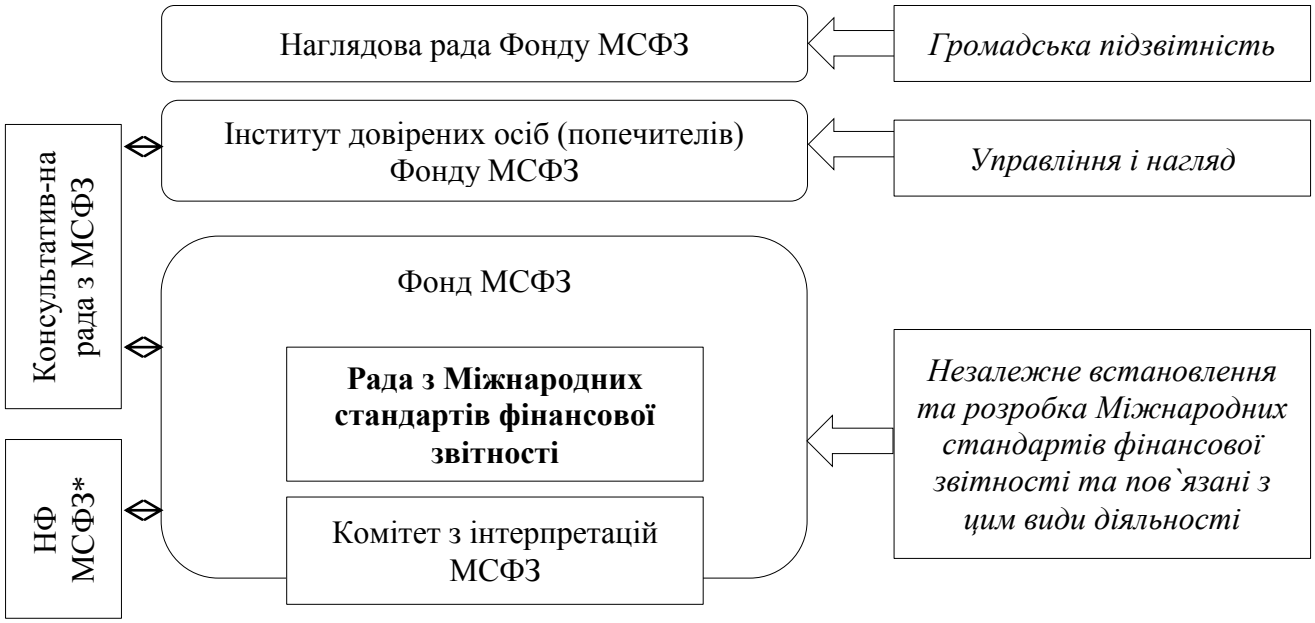

Рис. 1.1. Структура Комітету з Міжнародних стандартів фінансової звітності (IFRS)

*Нарадчий форум по МСФЗ (представники міжнародної спільноти органів, які встановлюють стандарти фінансової звітності).

[3] Міжнародні стандарти фінансової звітності / Офіційний сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_010.

Розглянемо більш детально функції та повноваження окремих структурних підрозділів КМСФЗ.

Інститут довірених осіб (попечителів) (Trustees). Керуючий орган КМСФЗ, що складається з 22 членів: 6 представляють Азіатсько-тихоокеанський регіон; 4 – Європу; 6 – Північну Америку; 1 – Африку; 1 – Південну Америку; 2 – будь-який регіон за умов дотримання географічного балансу. Представлений аудиторами, особами, що готують звітність, користувачами звітності, науковими співробітниками. Дві довірені особи є досвідченими партнерами провідних міжнародних аудиторських фірм.

Функції Інституту довірених осіб:

- ✓ призначення членів Ради з МСФЗ та Консультативної ради за стандартами;
- ✓ контроль ефективності роботи всіх органів МСФЗ;
- ✓ забезпечення фінансування;
- ✓ затвердження бюджету;
- ✓ внесення змін до статуту.

Рада з МСФЗ (International Accounting Standards Board – IASB). Складається з 14 членів (12 з яких працюють на постійній основі): 3 представляють Азіатсько-тихоокеанський регіон; 4 – Європу; 4 – Північну Америку; 1 – Африку; 1 – Південну Америку; 2 – будь-який регіон за умов дотримання географічного балансу. Основні вимоги до членів Комітету – професійна кваліфікація і практичний досвід. Вони призначаються довіреними особами на строк від трьох до п'яти років.

Функції РМСФЗ:

- ✓ розробка та видання МСФЗ;
- ✓ розробка та публікація Проектів стандартів;
- ✓ встановлення порядку розгляду коментарів, отриманих за опублікованими для обговорення Проектами стандартів;
- ✓ публікація основ для вироблення висновків.

Перед РМФЗ поставлені три основні цілі:

- ➢ розробити в інтересах суспільства єдиний комплект високоякісних, зрозумілих і практично реалізованих всесвітніх стандартів обліку, які вимагають надання високоякісної, прозорої та порівнянної інформації у фінансовій звітності та інших фінансових звітах для допомоги учасникам міжнародних фондових ринків та іншим користувачам у прийнятті рішень;
- ➢ сприяти прийняттю, дотриманню і єдиної інтерпретації стандартів у всьому світі;

- активно співпрацювати з національними органами, що відповідають за розробку і впровадження стандартів фінансової звітності для забезпечення максимального зближення стандартів фінансової звітності в усьому світі.

Комітет з інтерпретацій МСФЗ (КІМСФЗ) (International Financial Reporting Interpretations Committee - IFRIC). КІМФЗ (до реорганізації 2002 р. - Постійний комітет з інтерпретацій (ПКІ) був створений у квітні 1997 р.

До складу КІМФЗ входять 12 експертів з бухгалтерського обліку, призначуваних довіреними особами. КІМФЗ може випускати проекти інтерпретацій для обговорення. Однак остаточні тексти інтерпретацій затверджує РМСФЗ, після чого інтерпретації стають частиною нормативної бази МСФЗ і мають таку ж силу, як і МСФЗ.

Функції КІМФЗ:

- ✓ роз'яснювати застосування МСФЗ (IAS та IFRS) та своєчасно надавати на основі Принципів МСФЗ рекомендації в питаннях обліку, спеціально не розглянутих у самих МСФЗ, а також виконувати інші обов'язки за запитом РМСФЗ;
- ✓ під час виконання вищевказаних функцій звертатися до мети КМСФЗ щодо активізації роботи з національними стандартами фінансової звітності для забезпечення максимального зближення стандартів фінансової звітності в усьому світі;
- ✓ після розгляду РМСФЗ проектів інтерпретацій публічно їх опубліковувати для отримання коментарів від громадськості протягом розумного періоду до остаточного прийняття інтерпретацій;
- ✓ звітувати перед РМСФЗ і отримувати від неї схвалення про остаточні варіанти інтерпретацій.

Інтерпретації КІМФЗ позначаються як IFRIC (до 2002 р. вони іменувалися SIC). Інтерпретації набирають чинності безпосередньо відразу після затвердження і публікації, якщо не передбачено інше.

Консультативна рада зі стандартів. Консультативна рада зі стандартів консультує членів РМСФЗ і КІМФЗ і надає форум для організацій та осіб, які бажають брати участь в обговоренні методичних та інших питань, що стосуються застосування і формулювання стандартів, а також у виробленні рекомендацій Раді МСФЗ й Інституту довірених осіб з питань порядку денного і пріоритетів.

Консультативна рада зі стандартів складається з 45 членів, що призначаються довіреними особами на три роки, що представляють

різні географічні регіони і галузі діяльності. Консультативна рада проводить, як мінімум, три відкриті зустрічі з РМСФЗ на рік.

Штаб-квартира КМФЗ знаходиться у м. Лондоні на вул. Кенон Стріт, 30. У 2011-2016 рр. головою комітету є Ганс Хугенворст. Офіційна веб-адреса КМФЗ: www.irfs.org. Склад КМСФЗ станом на липень 2015 р. наведений у дод. 1.

Інша велика міжнародна професійна організація, яка безпосередньо займається розробкою, впровадженням і просуванням стандартів фінансової звітності – ***Міжнародна федерація бухгалтерів*** (МФБ; International Federation of Accountants – IPAC).

МФБ створена в 1977 р., основне завдання організації – розвиток і вдосконалення бухгалтерської професії з метою підвищення якості послуг, що надаються в інтересах усього суспільства. У цей час до складу МФБ входять професійні організації бухгалтерів з 113 країн, що представляють більше двох мільйонів бухгалтерів, які займаються приватною практикою, викладанням, перебувають на державній службі, зайняті в промисловості і торгівлі.

У країнах Європейського союзу діє ***Європейська бухгалтерська асоціація*** (European Accounting Association) – професійна організація фахівців фінансового сектора. Членами Асоціації є як фізичні особи, так і організації. Штаб-квартира Асоціації знаходиться в Брюсселі (Бельгія). З 1976 р. Асоціація проводить щорічні конгреси, на яких фахівці з бухгалтерського обліку, аудиту та фінансів з усього світу зустрічаються для обговорення найбільш нагальних проблем і обміну досвідом. На конгресах делегати мають можливість взяти участь у наукових форумах і робочих секціях.

Крім того, в Європі активно функціонує ***Федерація європейських бухгалтерів*** (Federation des Experts Comptables Europeens). Організація створена в 1986 р. в результаті об'єднання двох професійних організацій, одна з яких об'єднувала бухгалтерів країн загального ринку, інша – інших країн Європи.

В інших регіонах земної кулі також діють асоціації та об'єднання професійних бухгалтерів[4]. У 1979 р. створено ***Африканську раду з бухгалтерського обліку*** (African Accounting Council). Цілями ради оголошені уніфікація методик бухгалтерського обліку, вдосконалення системи професійної освіти. У цей час організація об'єднує 21 країну африканського континенту.

[4] Регулятиви фінансового обліку і звітності в зарубіжних країнах [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://um.co.ua/3/3-19/3-19895.html.

У Південно-Східній Азії національні бухгалтерські організації Індонезії, Малайзії, Філіппін, Сінгапуру і Таїланду об'єднані у ***Федерацію бухгалтерів Асоціації Південно-Східної Азії*** (Federation of Accountants Association of South-East Asia).

Бухгалтерські організації 20 інших країн Азії і Тихоокеанського регіону об'єднані в ***Конфедерацію бухгалтерів Азіатського і Тихоокеанського регіону*** (Confederation of Asian and Pacific), мета якої – координація розвитку облікової професії в регіоні.

1.4. ПОРЯДОК ПРИЙНЯТТЯ ТА СКЛАД МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ОБЛІКУ ТА ЗВІТНОСТІ

У сучасному світі роль міжнародних стандартів важко переоцінити. МСФЗ зміцнюють підзвітність шляхом зменшення інформаційного розриву між постачальниками капіталу і людьми, яким вони довірили свої гроші. Стандарти сприяють економічній ефективності, допомагаючи інвесторам визначити можливості та ризики по всьому світу, тим самим покращуючи розподіл капіталу. Для підприємств використання унфікованого підходу до ведення обліку знижує вартість капіталу і знижує витрати на міжнародну звітність.

Стандарти випускаються після проходження суворо додержаних процедур (докладного обговорення та консультацій). З метою одержання зауважень і пропозицій випускаються ***Дискусійні документи*** (Discussion paper) і ***проекти стандартів*** (Exposure draft). Стандарти, що випускаються РМСФЗ, спираються на Концептуальну основу фінансової звітності.

Процес прийняття стандарту включає такі етапи:

1. Визначення та аналіз всіх відповідних питань і розгляд можливості застосування до них Концептуальної основи фінансової звітності.
2. Вивчення національних вимог і практики бухгалтерського обліку та обмін думками з національними органами, що встановлюють стандарти.
3. Консультації з Консультативною радою з МСФЗ про включення цієї теми у порядок денний РМСФЗ.
4. Створення робочої групи.
5. Публікація Дискусійного документа для загального обговорення.

6. Публікація Проекту стандарту для загального обговорення.

7. Розгляд всіх коментарів, отриманих у встановлений період.

8. Якщо визнано необхідним, проведення громадських слухань та проведення тестування.

9. Затвердження стандарту, принаймні, дев`ятьма голосами членів РМСФЗ.

10. Опублікування стандарту.

До моменту трансформації КМСБО було затверджено Міжнародні стандарти бухгалтерського обліку, частина з яких на початку XIX ст. почала перевидаватися як Міжнародні стандарти фінансової звітності. Окрім цього, сучасний КМСФЗ затверджує й нові МСФЗ, що не існували раніше.

Станом на 1 січня 2017 р. є 13 МСФЗ, 29 МСБО, 16 Інтерпретацій 2004-2007 рр. (КІМСФЗ) та 11 Інтерпретацій 1997-2011 рр. (ПКІ) (табл. 1.1) **.**

Таблиця 1.1

Склад міжнародних стандартів фінансової звітності та бухгалтерського обліку

Назва	Остання редакція, рік
ПЕРЕДМОВА ДО МСФЗ	2002
КОНЦЕПТУАЛЬНА ОСНОВА ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ	2001
МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ (МСФЗ)	
1.Перше застосування МСФЗ	2008
2.Виплати на основі ціни акцій	2005
3.Об`єднання бізнесу	2008
4.Договори страхування	2005
5.Довгострокові активи, призначені для продажу та припинена діяльність	2005
6.Розвідка та оцінка запасів корисних копалин	2006
7.Фінансові інструменти: розкриття інформації	2007
8.Операційні сегменти	2009
9.Фінансові інструменти (завершений частково)	2010
10.Консолідована фінансова звітність	2013
11.Угоди про спільну діяльність	2013
12.Розкриття інформації про частку участі в інших підприємствах	2013
13.Оцінка справедливої вартості та вимоги до розкриття інформації	2013

Продовження табл. 1.1

МІЖНАРОДНІ СТАНДАРТИ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ (МСБО)	
1.Представлення фінансової звітності	2007
2.Запаси	2005
7.Звіт про рух грошових коштів	2009
8.Облікова політика, зміни в розрахункових бухгалтерських оцінках та помилки	2005
10.Події після закінчення звітного періоду	2005
11.Будівельні контракти	1995
12.Податок на прибуток	2010
16.Основні засоби	2005
17.Оренда	2005
18.Дохід	1995
19.Виплати працівникам	1999
20.Облік державних грантів і розкриття інформації про державну підтримку	1984
21.Вплив змін валютних курсів	2005
23.Витрати на позики	2007
24.Розкриття інформації щодо пов`язаних сторін	2009
26.Облік і звітність пенсійних планів	1998
27.Консолідована та окрема фінансова звітність	2008
28.Вкладення в асоційовані підприємства	2005
29.Фінансова звітність в умовах гіперінфляції	1990
31.Участь у спільній діяльності	2005
32.Фінансові інструменти: розкриття інформації	2005
33.Прибуток на акцію	2005
34.Проміжна фінансова звітність	1999
36.Зменшення корисності активів	2009
37.Забезпечення, непередбачувані зобов`язання та непередбачувані активи	1999
38.Нематеріальні активи	2009
39.Фінансові інструменти: визнання та оцінка	2005
40.Інвестиційна нерухомість	2005
41.Сільське господарство	2003

1.5. ЗАСТОСУВАННЯ МІЖНАРОДНИХ СТАНДАРТІВ ОБЛІКУ І ЗВІТНОСТІ В ОКРЕМИХ КРАЇНАХ ТА УКРАЇНІ

З 2001 р. майже 120 країн виявили бажання або дозволили використання МСФЗ (табл. 1.2). Застосування міжнародних стандартів пов`язане передусім із розвитком акціонерного капіталу та ринку цінних паперів у тій чи іншій країні.

Таблиця 1.2

Статус міжнародних стандартів фінансової звітності та бухгалтерського обліку в окремих зарубіжних країнах

Країна	Статус в окремих країнах
Австралія	Обов'язкові до застосування для всіх. Звітують компанії приватного сектора і як основа для звітуючих підприємств державного сектора з 2005 р.
Аргентина	Обов'язкові до застосування для звітних періодів, що починаються 1 січня 2012 р. або після цієї дати
Бразилія	Обов'язкові до застосування для консолідованої фінансової звітності банків і компаній, цінні папери яких включені до котирувальних списків, починаючи з 31 грудня 2010 р., а також поступово для індивідуальної звітності компаній з січня 2008 р.
Великобританія	Обов'язкові до застосування внаслідок прийняття ЄС, процес впровадження почався в 2005 р.
Німеччина	Обов'язкові до застосування внаслідок прийняття ЄС, процес впровадження почався в 2005 р.
Європейський союз	Всі держави-члени ЄС повинні застосовувати МСФЗ, як вони прийняті в ЄС для компаній, цінні папери яких включені до котирувальних списків, починаючи з 2005 р.
Індія	Йде процес конвергенції з МСФЗ, дата завершення ще не визначена
Індонезія	Йде процес конвергенції
Італія	Обов'язкові до застосування внаслідок прийняття ЄС, процес впровадження почався в 2005 р.
Канада	Обов'язкові до застосування з 1 січня 2011 р. для всіх компаній, цінні папери яких включені в котирувальні списки, і дозволені для компаній приватного сектора, включаючи некомерційні організації
Китай	Стандарти мають значну ступінь конвергенції з МСФЗ
Мексика	Обов'язкові до застосування з 2012 р.

Продовження табл. 1.2

Південна Африка	Обов'язкові до застосування для компаній, цінні папери яких включені до котирувальних списків, починаючи з 2005 р.
Республіка Корея	Обов'язкові до застосування з 2011 р.
Росія	Обов'язкові до застосування з 2012 р.
Саудівська Аравія	Обов'язкові до застосування для банківських і страхових компаній. Планується повна конвергенція до МСФЗ
США	Дозволені для іноземних емітентів з 2007 р.
Туреччина	Обов'язкові до застосування для компаній, цінні папери яких включені до котирувальних списків, починаючи з 2005 р.
Україна	Обов`язкове застосування для публічних акціонерних товариств, банків та інших фінансових установ з 2012 р.
Франція	Обов'язкові до застосування внаслідок прийняття ЄС, процес впровадження почався в 2005 р.
Японія	Дозволені до застосування з 2010 р. для ряду міжнародних компаній

Україна однією з перших стала на шлях гармонізації національного облікового законодавства з міжнародними стандартами фінансової звітності. Наближення української системи обліку до МСФЗ розпочалося в 1998 р. з прийняттям урядом Програми реформування системи бухгалтерського обліку із застосуванням МСБО (рішення від 29.10.1998 р. № 1706).

У 1999 р. було прийнято Закон «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні»[5], у статті першій якого міститься таке положення: «Національне положення (стандарт) бухгалтерського обліку – нормативно-правовий акт, затверджений Міністерством фінансів України, який визначає принципи та методи ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, що не суперечать міжнародним стандартам».

У 2007 р. Кабінетом Міністрів було затверджено стратегію застосування МСФЗ (розпорядження от 24.10.07 № 911-р). Одним з головних напрямків там було визначено «законодавче регулювання порядку застосування міжнародних стандартів, зокрема з 2010 р. обов'язкове складення фінансової звітності та консолідованої фінансової звітності згідно з міжнародними стандартами

[5] Про бухгалтерський Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16.07.99 р. №996-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgibin/ laws/main.cgi?nreg=996-14.

підприємствами-емітентами, цінні папери яких перебувають у лістингу організаторів торгівлі на фондовому ринку, банками і страховиками, за власним рішенням іншими емітентами цінних паперів і фінансовими установами».

У 2010 р. Державна комісія з цінних паперів та фондового ринку затвердила Порядок заповнення форм розкриття інформації та змін до них емітентами акцій та облігацій підприємств, які знаходяться у лістингу організатора торгівлі (Рішення Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку від 22.06.2010 № 981). У цьому порядку вказано таке: «Публічні акціонерні товариства додатково розкривають інформацію про свою діяльність на основі міжнародних стандартів бухгалтерського обліку». Цей Порядок набув чинності з 01.01.2011 р.

У червні 2011 р. Верховна Рада приймає зміни до Закону «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні». Відповідно до цих змін, публічні акціонерні товариства та фінансові установи повинні подавати звіти за МСФЗ. Зміни набувають чинності з 2012 р.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Охарактеризуйте місце бухгалтерського обліку у системі управління за умов глобалізації світової економіки.
2. Дайте визначення бухгалтерському обліку.
3. Які фактори обумовили появу міжнародних організацій з регулювання обліку та звітності?
4. Що таке ТНК? Наведіть приклади.
5. Яка організація розробляє міжнародні стандарти обліку та звітності і яка її структурна будова?
6. Які професійні організації бухгалтерів у світі вам відомі?
7. Охарактеризуйте послідовність прийняття міжнародних стандартів обліку та звітності.
8. Які особливості застосування МСФЗ та МСБО в Україні?

РОЗДІЛ 2

ЗАГАЛЬНІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПІДХОДИ ДО ПОБУДОВИ ОБЛІКУ У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

2.1. ІСТОРІЯ ТА ХАРАКТЕРИСТИКА ПРОФЕСІЇ БУХГАЛТЕРА У СВІТІ

Бухгалтер (*від нім. «buch» – книга і «halter» – держатель*) – фахівець з бухгалтерії.

До сих пір історики не дійшли єдиної думки щодо періоду часу, до якого належить поява бухгалтерського обліку. У спрощеному розумінні і відповідно до сучасного визначенням бухоблік являє собою інформаційну систему, яка відображатиме рух усіх матеріальних і нематеріальних активів господарюючого суб'єкта. Звичайно ж, у давнину і навіть в ранньому середньовіччі такої системи не було і бути не могло у зв'язку з відсутністю розвинених товарно-грошових відносин.

Однак багато вчених вважають, що основи сучасного обліку були закладені при рабовласницькому ладі: в Єгипті, Римській імперії, Стародавній Греції. На той час у цих цивілізацій вже були добре розвинені обмінні операції, відбувалися угоди, які сьогодні назвали б бартером: торговцям було відомо, як можна з вигодою для себе обміняти продукти харчування, наприклад, на вироби і предмети побуту.

У Вавилонії і Шумері торговці робили записи на глиняних табличках після кожної операції купівлі-продажу: який товар і в якій кількості був обміняний на інший товар. Кількісні показники не можна порівняти – літри вина і масла обмінювалися на погонні метри шовку, кілограми рису, пшениці і так далі. У той час з'явилося найважливіше економічне поняття – норма витрати. Нормами

визначалася кількість продуктів, які видаються рабам. Звичайно, облік вівся в кількісному вираженні, але відрізнявся арифметичною точністю і послідовністю.

Слово «бухгалтер» виникло в кінці середньовіччя. У 1498 р. імператор Священної Римської імперії Максиміліан I призначив «бухгалтером» *Христофора Штехера*.

Достовірно відомо, що першими містами, де подвійний запис став застосовуватися на практиці, стали Венеція і Флоренція, а автором ідеї та засновником італійської системи бухгалтерського обліку вважається італієць *Лука Пачолі*.

Висновки, зроблені Пачолі, визнані безперечними і так само актуальні в наші дні, як і в епоху середньовіччя. Коротко сформулювати суть висновків Пачолі можна так: договір носить двосторонній характер, і всі зобов'язання по ньому повинні бути визнані обома сторонами, тобто ніхто не може бути визнаний в односторонньому порядку боржником або довірителем. Пачолі першим встановив юридичну відповідальність учасників угоди за виконання її умов. З'явилися поняття «дебіторська і кредиторська заборгованість».

Подальший розвиток бухгалтерського обліку тісно пов'язаний з появою виробництва, розвитком банківської системи, встановленням міжнародних зв'язків, зростанням ролі цінних паперів, участю держави в економічному житті країни.

Продовжуючи традиції великого Пачолі, італійські вчені намагалися вдосконалити систему обліку. *Доменіко Манчіні* створив свою класифікацію рахунків, розділивши їх умовно на живі (рахунки) та неживі. Живі рахунки відображали розрахунки з фізичними та юридичними особами, неживі відбивали залишки матеріальних і грошових активів. Ця класифікація діяла до початку XX ст.

Анджело ді П'єтро затвердив баланс як першу форму бухгалтерської звітності. *Франческо Вілла* змусив поглянути на бухгалтерський облік як на економіко-адміністративну облікову систему, яка повинна контролювати дії всіх осіб, що беруть участь в господарських операціях. *Джузеппе Чербоні* відвів бухгалтерському обліку суттєву роль в юриспруденції.

Завдяки *Джону Беллу* виникло поняття амортизації основних фондів, *Едвард Джонс* створив систему швидкого визначення прибутку за кожною господарською операцією. Стрімкий розвиток банківської системи став причиною специфічності обліку в Англії: суворий облік був узаконений на державному рівні, і всі претензії

розглядалися в судовому порядку на підставі пред'явлених позивачем бухгалтерських документів.

Буржуазна Франція стала батьківщиною виробничого обліку, саме тут стали створюватися перші виробничі калькуляції. Вчені *Саварі* і *Андре* вперше описали і застосували на практиці два види балансу – пробний і заключний. Після буржуазних промислових революцій система обліку значно ускладнилася. З'явилося поняття «банкрутство підприємства», активно формувалася бухгалтерська термінологія, облік все тісніше пов'язується із законодавчою системою.

Основоположником теорії оперативного обліку став *П.І. Рейнбот*. Вчений ввів поняття прямих і непрямих матеріальних витрат, розробив схему щорічної калькуляції для визначення собівартості продукції. Був введений в обіг термін «норма витрат» – один з перших показників, що визначають ефективність виробничого процесу.

Професія бухгалтера з цього моменту вимагала інтелекту, освіти, здатності аналітично мислити. У журналі «Рахівництво» почали публікувати роботи добре відомих в Європі бухгалтерів: *А.М. Вольфа*, який створив класифікацію цінностей (гроші, цінності речові, цінності умовні), *А.А. Береттті*, автора методу «червоне сторно», *Н.У. Попова*, автора методів математичного моделювання в обліку, *Л.І. Гомберга*, творця документа «Ринкова калькуляція», і багатьох інших вчених, чиї праці були переведені на кілька мов і включені для вивчення в програми університетів.

Зараз роль бухгалтера підприємства зростає. Змінюються функції бухгалтера і розширюється спектр завдань, що стоять перед ним. З рахункового технічного працівника, що займається реєстрацією фактів господарської діяльності на рахунках бухгалтерського обліку, бухгалтер перетворюється в творчу особистість, він забезпечує формування та реалізацію облікової політики організації, необхідної для ефективного управління економікою організації.

Сьогодні жодне управлінське рішення не обходиться без узгодження з головним бухгалтером, оскільки потрібно визначити не тільки ефективність цього рішення, але і його податкові наслідки. Саме тому в Програмі реформування бухгалтерського обліку відповідно до міжнародних стандартів фінансової звітності одне з двох найважливіших завдань визначене як становлення бухгалтерської професії, адекватної вимогам сучасної ринкової

економіки і у зв'язку з цим необхідність підготовки і перепідготовки бухгалтерських кадрів.

Професійні бухгалтери неоднаково називаються в різних країнах: у Великобританії – присяжні бухгалтери, у Франції – експерт-бухгалтери, у США – публічні бухгалтери. Суть же всіх цих назв одна: підтвердження компетентності, що визначає право бухгалтера займатися своєю діяльністю і яке гарантуватиме акціонерам, керівництву підприємств і в кінцевому рахунку державі кваліфіковане застосування законодавства.

Представники цієї професії повинні бути, перш за все, відповідальні та організовані, тому що несвоєчасна здача звіту або втрата якого-небудь документа може дорого обійтися компанії. Крім того, вони повинні любити цифри, з ними їм доведеться стикатися щодня, а помилка може виявитися значною. Також для бухгалтера необхідні висока концентрація уваги, скрупульозність і старанність. Непогано мати хорошу пам'ять і, найголовніше, потрібно вміти мовчати (оскільки нерідко бухгалтеру доводиться зберігати комерційну таємницю).

Таким чином, у нинішньому світі із розвинутою економікою, професія бухгалтера все більше удосконалюється та перетворюється у мистецтво спілкування.

2.2. ХАРАКТЕРИСТИКА ВИДІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ

На сучасному етапі розвитку облікової науки найбільш поширеними є такі види бухгалтерського обліку:

1) управлінський облік являє собою вид такого обліку, при якому відбувається збір, обробка та надання облікової інформації для потреб управління на підприємстві. Мета управлінського обліку – формування інформаційної системи на підприємстві.

Головне завдання управлінського обліку – підготовка достовірної та повної інформації, яка служить джерелом для прийняття на підприємствах необхідних управлінських рішень в процесі управління.

Основною частиною такого обліку є облік і аналіз витрат (собівартості виробленої продукції). Управлінський облік тісно взаємопов'язаний з аналізом готової інформації для керівництва організації (поліпшення технологічного процесу виробництва, оптимальне зниження витрат і т.п).

Ця інформація, як правило, використовується в процесі прийняття управлінських рішень при плануванні і прогнозуванні на підприємстві (в цілях фінансового обліку). Дані управлінського обліку організації є її комерційною таємницею і не повинні розголошуватися її працівниками;

2) фінансовий облік – це облікова інформація про витрати і доходи підприємства, про дебіторську та кредиторську заборгованість, про склад майна, активів та власного капіталу і т. д.

Нижче наведена порівняльна характеристика фінансового та управлінського обліку:

Таблиця 2.1

Порівняння фінансового та управлінського обліку

Критерій порівняння	Фінансовий облік	Управлінський облік
Користувачі інформації	Широке коло зовнішніх та внутрішніх користувачів	Обмежене коло внутрішніх користувачів
Обов`язковість ведення	Як правило, встановлюється законодавством	Встановлюється на розсуд керівника
Мета обліку	Формування достовірної інформації для складання фінансової звітності	Формування достовірної інформації для адміністрації і структурних підрозділів, необхідної для управління
Спосіб групування витрат	За визначеними елементами витрат, за необхідності – за статтями калькуляції	За статтями калькуляції
Точність інформації	Достовірна, обґрунтована, документально підтверджена інформація	Допускаються приблизні оцінки та припущення
Періодичність представлення звітності	Місяць, квартал, рік	Зміна, день, тиждень, декада, місяць
Доступність для користувачів	Доступні як зовнішнім, так і внутрішнім користувачам без обмежень	Дані є комерційною таємницею
Склад звітності	Жорстко регламентований державою	Затверджується керівником чи відповідальною особою

3) податковий облік – це вид бухгалтерського обліку, при якому відбувається узагальнення інформації з метою визначення податкової бази по податках на основі даних первинних документів, згрупованих

відповідно до порядку, передбаченого податковим законодавством конкретної країни.

Останнім часом деякі вчені-бухгалтери та практики виокремлюють також креативний облік. Поняття креативності в обліку було введено представниками британо-американської бухгалтерської школи, яку вони пов'язують з існуванням специфічних прийомів бухгалтерського обліку, а саме: маніпулювання прибутком; маніпулювання оцінкою активів; створення прихованих резервів та створення позабалансових джерел фінансування.

Зазначимо, що існування креативного обліку – більш етична, аніж бухгалтерська проблема, тому що використання його прийомів та цілей залежить від професійної етики та порядності бухгалтерів і топ-менеджерів.

2.3. ПРИНЦИПИ ОБЛІКУ ЗА КОРДОНОМ

Принцип (*лат. principium — начало, основа*) — це твердження, яке сприймається як головне, важливе, суттєве, неодмінне або, принаймні, бажане. У повсякденному житті принципами називають внутрішні переконання людини, ті практичні, моральні і теоретичні засади, якими вона керується в житті, в різних сферах діяльності.

Для вирішення основного завдання аналітична інформація будь-якого зарубіжного підприємства повинна бути:

- максимально значущою для прийняття управлінського рішення;
- абсолютно достовірною;
- порівнянною та співставною за певні відрізки часу, а також з аналогічною інформацією інших підприємств;
- зрозумілою для її користувачів.

Щоб забезпечувати дотримання цих вимог, формування обліково-аналітичної інформації має здійснюватися на основі певних загальноприйнятих єдиних передумов, норм і правил. За час розвитку ринкової економічної системи зарубіжної, облікової теорією і практикою були вироблені принципи бухгалтерського обліку, викладені у Концептуальній основі.

До основних міжнародних концептуальних облікових принципів можуть належати такі:

1. Принцип подвійного запису (double entry). Згідно з цим принципом, відображення в обліку кожної господарської операції здійснюється одночасно за дебетом одного бухгалтерського рахунку та за кредитом іншого на однакову суму.

2. Принцип автономності (цілісності) компанії (enity). Згідно з цим принципом, сфера ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності в кожному окремому випадку обмежується рамками окремо взятого самостійного підприємства, яке має статус юридичної особи.

3. Принцип безперервності (going concern). Відповідно до цього принципу ведення бухгалтерського обліку ґрунтується на передумові, що це конкретне підприємство не збирається припиняти або згортати свою діяльність у найближчому доступному для огляду майбутньому, що воно прагне уникати можливого банкрутства і спочатку як одну зі своїх цілей ставить завдання нескінченно довгого існування.

4. Принцип об'єктивності (objectivity). Згідно з цим принципом, кожна господарська операція повинна знаходити відображення в бухгалтерському обліку лише в тому випадку, якщо є достовірне документальне підтвердження її здійснення. Бухгалтерська інформація не повинна ґрунтуватися на будь-якій суб'єктивній думці або бажанні.

5. Принцип історичної собівартості (historical cost). Відповідно до цього принципу активи підлягають відображенню в обліку і звітності за тією вартістю, яка була в момент придбання, а не за поточною ринковою вартістю, яка склалася на дату складання бухгалтерського балансу і решти фінансової звітності.

6. Принцип реєстрації доходу в момент фактичної реалізації (realization). Найбільш часто в зарубіжній практиці розрахунків за поставлену продукцію, виконані роботи та надані послуги моментом реалізації вважається дата виставлення рахунку покупцеві.

7. Принцип відповідності (погодження) витрат і доходів (matching of revenues and expenses). Згідно з цим принципом, усі витрати, наслідком яких стали можливі певні доходи, повинні бути списані і розподілені по цих відповідних доходах у тих же проміжках часу, в яких ці доходи були отримані.

8. Принцип послідовності (consistency). Передбачає дотримання відносної сталості у використанні тих прийомів і методів обліку, які були проголошені підприємством. Наприклад, якщо

підприємство визнало ФІФО найбільш прийнятним для себе методом оцінки товарно-матеріальних цінностей, то цей метод повинен застосовуватися протягом проголошеного відрізка часу і цей відрізок повинен бути відносно тривалим (як правило, не менше одного року). Якщо в силу змінених умов господарювання і в силу виробничої необхідності підприємство вирішило замінити проголошений метод і використовувати який-небудь інший, то причина такого рішення, а також його вплив на фінансові результати повинні бути докладно пояснені і відображені у звітності.

9. Принцип максимальної повноти та достовірності (completeness and accuracy). Згідно з цим принципом, звітність повинна містити всю важливу і суттєву інформацію про це підприємство. Обсяг і якість звітної інформації повинні бути достатні для того, щоб користувачі могли скласти всебічне та об'єктивне уявлення про фінансовий стан підприємства. До числа такого роду інформації, крім власне облікової, належать: облікові методи оцінки активів (майна) підприємства; зміни цих методів (якщо такі мали місце); непередбачені обставини, які мали істотний вплив на фінансовий стан підприємства; великі договори (замовлення) на купівлю виробленої підприємством продукції, передбачувані капітальні вкладення; кредитні угоди та інші проекти, здійснення яких може викликати значні зміни у фінансовому становищі підприємства, у вартості його активів (майна) і фінансових зобов'язань, у вартості власного капіталу.

10. Принцип значущості (significance). Цей принцип передбачає, що в обліку та звітності повинна бути висвітлена вся значима інформація, здатна суттєво вплинути на основні фінансові показники підприємства.

11. Принцип періодичності (periodicity). Згідно з цим принципом, весь життєвий цикл діючого підприємства розбивається на умовні відрізки часу (місяць, квартал, півріччя, рік). Це забезпечує порівнянність звітних даних, дозволяє приводити у відповідність доходи і витрати, робить можливим здійснення аналітичних оцінок ефективності господарської діяльності, дозволяє планувати і прогнозувати майбутній розвиток підприємства, а також своєчасно розраховуватися з бюджетом по податкових платежах.

12. Принцип грошового вимірника (money measurement). Відповідно до цього принципу вся зведена обліково-аналітична інформація повинна мати вартісну оцінку.

Окрім згаданих існують ще допоміжні принципи, серед яких:

- нарахування (accruals);
- обачність (обережність) (prudence);
- припущення про стабільність валюти (the assumption of the stability of currency);
– конфіденційність (confidentiality).

2.4. МОДЕЛІ ОБЛІКУ В ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Багато дослідників відзначають, що у світі не існує двох країн з ідентичними системами обліку. Однак країни зі схожими соціально-економічними умовами системи обліку мають багато спільного.

У зв'язку з цим можна виділити кілька моделей бухгалтерського обліку: **британо-американську, континентальну, південно-американську, ісламську, інтернаціональну.** Розглянемо основні риси кожної з цих моделей.

Основні принципи **британо-американської моделі** розроблені у Великобританії, США і Голландії, тому її називають ще британо-американо-голландською. Для цієї моделі не характерна жорстка регламентація обліку. Основна ідея – орієнтація обліку на інформаційні запити інвесторів і кредиторів. У країнах, що використовують цю модель, як правило, гарно розвинені ринки цінних паперів, де більшість компаній знаходять додаткові джерела фінансових ресурсів.

До країн з британо-американською моделлю обліку належать: Австралія, Багами, Барбадос, Бенін, Бермуди, Ботсвана, Великобританія, Венесуела, Гана, Гонконг, Домініканська Республіка, Замбія, Зімбабве, Ізраїль, Індія, Індонезія, Ірландія, Кайманові острови, Канада, Кенія, Кіпр, Колумбія, Ліберія, Малаві, Малайзія, Мексика, Нігерія, Нідерланди, Нова Зеландія, Пакистан, Панама, Папуа-Нова Гвінея, Пуерто-Ріко, Сінгапур, США, Танзанія, Тринідад і Тобаго, Уганда, Фіджі, Філіппіни, центральноамериканські країни, ПАР, Ямайка.

Континентальна модель характерна для країн Європи. Тут бізнес має тісні зв'язки з банками, з державою, які в основному і задовольняють фінансові запити компаній. У цій системі бухгалтерський облік регламентується законодавчо і відрізняється значною консервативністю. Облікова практика спрямована, перш за все, на задоволення вимог уряду, особливо щодо оподаткування

відповідно до національного макроекономічного плану. Орієнтація на управлінські запити кредиторів не є пріоритетним завданням обліку.

Слід зазначити, що франкомовні африканські країни в більшості своїй також дотримуються цієї системи бухгалтерського обліку. Континентальну модель використовують: Австрія, Алжир, Ангола, Бельгія, Буркіна-Фасо, Берег Слонової Кістки, Гвінея, Греція, Данія, Єгипет, Заїр, Іспанія, Італія, Камерун, Люксембург, Малі, Марокко, Норвегія, Португалія, Сенегал, Сьєрра-Леоне, Того, Франція, Німеччина, Швейцарія, Швеція, Японія.

Основною відмінністю **південно-американської моделі** є перманентне коригування облікових даних на темпи інфляції. В цілому ж облік орієнтований на потреби державних планових органів, а методики обліку уніфіковані. Інформація, необхідна для контролю за виконанням податкових приписів, добре відбивається в обліку і звітності. Цю модель використовують: Аргентина, Болівія, Бразилія, Гайана, Парагвай, Перу, Уругвай, Чилі, Еквадор.

Ісламська модель розвивається під величезним впливом богословських ідей і має ряд особливостей. Зокрема, забороняється отримання фінансових дивідендів заради власне дивідендів. Ринковим цінами віддається перевага при оцінці активів і зобов'язань компаній.

Необхідність розвитку **інтернаціональної моделі** випливає з потреби в міжнародній узгодженості обліку, перш за все в інтересах іноземних учасників міжнародних валютних ринків.

Порівняння окремих моделей обліку наведено у табл. 2.2.

Загальне поняття національної системи бухгалтерського обліку випливає з визначення облікової системи і конкретизується низкою критеріїв:

• історичне місце облікової системи;

• методи обліку та оцінки виробничих запасів;

• використовувані методи нарахування амортизації і її відображення в обліку;

• звітні форми і показники, їх регламентація;

• зовнішні форми контролю діяльності фірм.

Кількість класифікацій залежить від того, яка ознака буде покладена в основу класифікаційного групування.

Таблиця 2.2

Класифікація моделей обліку у зарубіжних країнах[6]

Модель обліку	Основні країни-представники	Особливості
Британо-американська	Великобританія, Австралія, США, Канада, Індія, Нідерланди, Пакистан, Мексика	орієнтація обліку на інформаційні потреби інвесторів і кредиторів; - наявність розвинутого ринку цінних паперів; високий рівень професійної бухгалтерської підготовки; наявність у цих країнах великої кількості транснаціональних корпорацій.
Континентальна	Австрія, Греція, Іспанія, Італія, Франція, Німеччина, Японія	тісні зв'язки з банками, які є основним джерелом капіталу компаній; детальна юридична регламентація обліку і звітності; орієнтація обліку і звітності на інтереси державного регулювання оподаткування і макроекономічного планування. Бухгалтерський облік відзначається значною консервативністю.
Південно-американська	Аргентина, Бразилія, Перу, Уругвай, Еквадор	високий рівень інфляції; орієнтація обліку і звітності на вимоги державного планування; уніфікація принципів обліку (відсутня свобода вибору системи і порядку обліку). В обліку і звітності досить добре відображається інформація, необхідна для контролю за доходами населення та підприємств і дотриманням податкової політики.
Ісламська	країни Близького Сходу	забороняється отримання фінансових дивідендів; при оцінці активів і зобов'язань компаній перевага надається ринковим цінам. Кінцева мета концепції ісламської економіки полягає в переході до господарювання виключно на принципах ісламу. Принципи, на яких ґрунтується облік і звітність в британо-американській, континентальній та інших облікових моделях, не підходять ісламському суспільству, оскільки ці принципи суперечать його цінностям.
Інтернаціональна	-	поєднує ознаки всіх моделей

[6] Згруповано на підставі: Губачова О.М. Облік у зарубіжних країнах: навч. посібник / О.М. Губачова, С.І. Мельник. – К.: «Центр учб. літ.», 2012. – 400 с.

Окремо виділяють такі національні бухгалтерські системи:

• країн Східної Європи – єдина бухгалтерія, витратна база плану рахунків, мета облікової системи – зниження собівартості;

• країн Європейського Співтовариства – дві бухгалтерії (загальна і аналітична), прибуткова база плану рахунків, мета облікової системи – збільшення прибутку;

• французька – дві бухгалтерії, виробнича база плану рахунків, мета бухгалтерії – збільшення доходу;

• Організації Об'єднаних Націй – дві бухгалтерії, виробнича база плану рахунків, мета облікової системи – збільшення доходу.

2.5. ПЛАН РАХУНКІВ БУХГАЛТЕРСЬКОГО ОБЛІКУ ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ПОБУДОВИ У РІЗНИХ КРАЇНАХ

План рахунків бухгалтерського обліку є переліком всіх рахунків, які використовує компанія для реєстрації та групування фактів (events) господарської діяльності і узагальнення інформації у фінансовій звітності.

Аналіз рахунків зарубіжних країн свідчить, що при всій їхній різноманітності міжнародна практика виробила два основних підходи до структури плану рахунків[7]:

- двокруговий принцип, тобто виділення двох автономних систем рахунків відповідно до завдань фінансового і управлінського обліку. Для дзеркального відображення інформації, систематизованої на рахунках фінансового і управлінського обліку, використовуються два спеціальних рахунки – «Контрольний рахунок фінансового обліку» і «Контрольний рахунок управлінського обліку». Цей підхід реалізований в планах рахунків країн континентальної облікової моделі, у тому числі в більшості країн-членів ЄС (Франції Німеччини, Іспанії, Швейцарії, Бельгії, Португалії та ін.);
- інтегрований принцип, згідно з яким рахунки управлінського обліку кореспондують з рахунками фінансового обліку в межах єдиної системи рахунків. Такий підхід є характерним для великих промислових підприємств країн британо-американської облікової моделі (США, Великобританії, Австрії, Канади тощо).

[7] Планы счетов и учетный цикл на зарубежных предприятиях [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://studbooks.net/65145/buhgalterskiy_uchet_i_audit/finansovyy_uchet.

Крім цього, країни світу можна поділити на дві групи стосовно обов'язковості та єдності плану рахунків:

- британо-американська група;
- європейсько-континентальна група.

У США і Велкобританії немає єдиних національних планів рахунків (chart of accounts), і тому кожне підприємство складає свій план рахунків, який включає рахунки активів, зобов'язань, вкладень і вилучень власного капіталу, доходів і витрат (рис. 2.1).

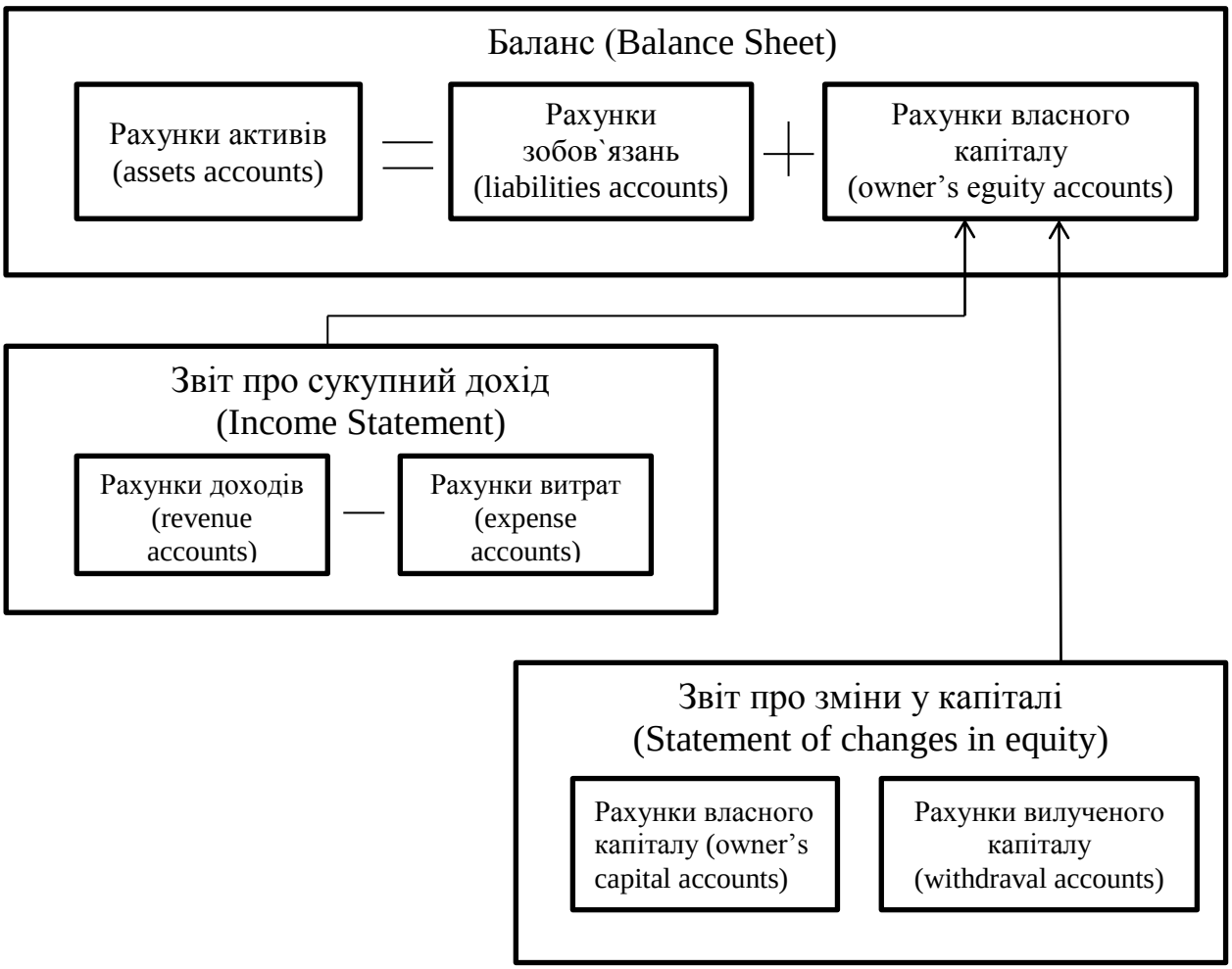

Рис. 2.1. Взаємозв`язок між класами рахунків та фінансовими звітами компаній США

Зазначимо, що у зарубіжних країнах рахунки активів, зобов'язань і власного капіталу, кінцеве сальдо (ending balance) яких відображають у Балансі, називають постійними або реальними рахунками (permanent or real accounts), а рахунки доходів, витрат і дивідендів, обороти за якими відображаються у Звіті про сукупний

дохід, називають тимчасовими або номінальними рахунками (temporary or nominal accounts).

Приклад типового плану рахунків у Великобританії наведений у дод. 2.

2.6. ТЕХНІКА ОБЛІКОВОГО ПРОЦЕСУ ЗА КОРДОНОМ

Реєстрація та зберігання первинної інформації здійснюється в три етапи:

1) складання первинного документа на кожну господарську операцію;

2) аналіз кожної господарської операції;

3) запис економічних наслідків кожної операції в хронологічному порядку (протоколювання).

Фахівцям необхідно бути обізнаними з деякими особливостями, що склалися у світовій практиці в оформленні первинних документів:

1. Записи цифр. При запису цифр на нерозграфленому аркуші для відмежування тисяч використовуються коми, а для десятих — крапки.

2. Знак грошової одиниці (доларів, фунтів та ін.) ставиться перед числом. Наприклад, число 1500,00 дол., відповідно до західної практики, буде записане як $1500,00. Коли використовуються розграфлені бланки, коми та крапки не обов'язкові.

3. Виділення підсумків. Число, після якого вказується підсумок, підкреслюється однією лінією. Це вказує, що наступне за підкресленим числом є результатом додавання або віднімання. Кінцевий підсумок підкреслюється двома лініями:

$400
<u>150</u>
<u>$300</u>

4. Позначення грошових одиниць у таблицях.

Кожен Т-рахунок ***(T-account)*** компаній США і Великобританії має назву рахунку **(*title of the account*)**, лівий бік, який називається дебет **(*debit*)**, і правий бік – кредит **(*credit*)**. Втім практика запису інформації на рахунках в американських і англійських компаніях є різною. Так, в американських компаніях початкове сальдо в Т-рахунках позначається як ***Beginning Balance*** або ***bb,*** а кінцеве сальдо – як ***Ending Balance*** або ***eb*** (рис. 2.2).

Cash Account

Dr		**Cr**	
Beginning Balance	**$ 25, 000**		
Investment by Owner	$ 120, 000	Supplies Expense	$ 700
Service Revenue	$ 35, 400	Salaries Expense	$ 17, 000
Accounts Receivable	$ 2, 700	Rent Expense	$ 5, 000
		Accounts payable payment	$ 3, 800
		Withdrawal by Owner	$ 1, 000
Total Increases	*$ 158, 100*	*Total Decreases*	*$ 27, 500*
Less: Decreases	$ 27, 500		
Ending Balance	**$ 155, 600**		

Рис. 2.2. Приклад запису інформації на рахунку «Cash» у компаніях США

В англійських компаніях початкове сальдо в Т-рахунках прийнято позначати як ***Balance brought down (Balance b/d)*** або ***Balance brought forward (Balance b/f)***. А кінцеве сальдо записувати спочатку на протилежному боці рахунку як ***Balance carried down (Balance c/d)*** або ***Balance carried forward (Balance c/f)***, а потім переносити його на правильну сторону під назвою початкового сальдо наступного місяця (рис. 2/3).

Cash Account

Dr		**Cr**	
Balance b/d	**$ 25, 000**		
Investment by Owner	$ 120, 000	Supplies Expense	$ 700
Service Revenue	$ 35, 400	Salaries Expense	$ 17, 000
Trade Debtors	$ 2, 700	Rent Expense	$ 5, 000
		Trade Creditors	$ 3, 800
		Withdrawal by Owner	$ 1, 000
		Balance c/d	**$ 155, 600**
	$ 183, 100		**$ 183, 100**

Рис. 2.2. Приклад запису інформації на рахунку «Cash» у компаніях Великобританії

Головним регістром синтетичного обліку окремих груп операцій виступає, як правило Журнал. Дата господарської операції фіксується, як і в Журналі (назва місяця вказується лише у разі його

зміни). Колонка «Зміст» — пояснення операції потрібна лише для надзвичайних випадків і в багатьох компаніях використовується рідко. Застосування колонки «Фоліо» ***(Folio)*** полегшує пошуки джерела інформації і другої частини подвійного запису. У цій колонці проти кожного запису вказується номер сторінки Журналу, на якій знаходяться дані про певну господарську операцію.

Процедура перенесення інформації із Журналу до Головної книги ***(posting)*** виконується у такій послідовності:

- знаходять у Головній книзі рахунок, що дебетується.
- на рахунку проставляють дату здійснення господарської операції, у графі «Фоліо» — номер сторінки Журналу, із якої перенесено запис, у графі «Дебет» — записують суму, відображену в Журналі.
- у графі «Фоліо» проставляють номер рахунка, на який було перенесено запис за дебетом.
- аналогічна процедура здійснюється для рахунка, що кредитується.

Після того, як всі операції, зафіксовані в Журналі, перенесено до Головної книги, складається перелік усіх рахунків Головної книги з відображенням кінцевого сальдо по кожному рахунку.

Операції по закриттю рахунків ***(closing entries)*** переносять безпосередньо зі Звіту про прибутки та збитки або з відповідних колонок робочої таблиці до Журналу та Головної книги. Після цього всі номінальні (транзитні) рахунки повинні мати нульові сальдо. Щоб це перевірити, складається Заключний пробний баланс (остання пара колонок робочої таблиці).

Таким чином, ми можемо зробити висновки про наявність певних відмінностей у техніці облікового процесу в Україні та зарубіжних країнах стосовно записів операцій на рахунках.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Охарактеризуйте основні етапи розвитку бухгалтерської науки у світі.
2. Визначте основні сучасні кваліфікаційні та етичні вимоги до професії бухгалтера.
3. Які види бухгалтерського обліку вам відомі?
4. Порівняйте характеристики фінансового та управлінського обліку.

5. Які принципи бухгалтерського обліку існують у зарубіжних країнах? Порівняйте їх з встановленими принципами в Україні.

6. Порівняйте основні моделі бухгалтерського обліку у світі.

7. Які професійні організації бухгалтерів у світі вам відомі?

8. Які підходи до побудови Планів рахунків у зарубіжних країнах Вам відомі? Знайдіть спільні та відмінні риси з Планом рахунків України.

9. Визначте основні етапи технологічного циклу у зарубіжних країнах.

РОЗДІЛ 3

ОСНОВИ ПОБУДОВИ ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

3.1. ОСНОВНА МЕТА, ЯКІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ТА СКЛАД ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Фінансові звіти складаються багатьма суб'єктами господарювання і надаються зовнішнім користувачам у різних країнах світу. І хоча такі фінансові звіти можуть бути подібними, вони відрізняються один від одного через соціальні, економічні та законодавчі особливості, притаманні кожній окремій країні. Крім того, при встановленні національних вимог беруться до уваги потреби різних користувачів фінансових звітів.

Це розмаїття обставин призвело до використання різних визначень елементів фінансових звітів, наприклад, таких, як активи, зобов'язання, власний капітал, дохід та витрати. Воно спричинило також використання різних критеріїв визнання статей фінансових звітів та вибір різних баз оцінки. Це вплинуло й на обсяг фінансових звітів та розкриття в них інформації.

Рада з Міжнародних стандартів фінансової звітності (РМСФЗ) прагне зменшити ці відмінності шляхом гармонізації регулюючих положень, стандартів бухгалтерського обліку та процедур, пов'язаних зі складанням і поданням фінансових звітів. Вона вважає, що подальшої гармонізації найкраще можна досягти шляхом зосередження уваги на фінансових звітах, які складаються з метою надання інформації, корисної для прийняття економічних рішень.

Основні параметри побудови, мети складання та якісних характеристик фінансової звітності викладені у ***Концептуальній основі фінансової звітності*** [8](затверджена КМСФЗ у вересні 2010 р.). Інколи цей документ називають спрощено – «Принципи».

[8] Концептуальна основа фінансової звітності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_009.

Концептуальна основа фінансової звітності сама по собі не є стандартами. Проте саме цей документ визначає основні вимоги до якості фінансової звітності, а також є базою для прийняття рішення в ситуаціях, які безпосередньо не регулюються стандартами звітності. Однак важливо пам'ятати, що за наявності вказівок про порядок відображення тих чи інших операцій в стандарті, вони мають пріоритет, якщо раптом ці вказівки в чому-небудь суперечать Концептуальній основі.

Концептуальна основа охоплює:

а) мету фінансових звітів;

б) якісні характеристики, які визначають корисність інформації, наведеної у фінансових звітах;

в) визначення, визнання та оцінку елементів, з яких складаються фінансові звіти;

г) концепції капіталу та збереження капіталу.

Питання складу та представлення фінансової звітності у світі також регулюються МСБО (IAS) 1 «Представлення фінансової звітності».

Мета фінансової звітності загального призначення – надати фінансову інформацію про суб’єкт господарювання, що звітує, яка є корисною для нинішніх та потенційних інвесторів, позикодавців та інших кредиторів у прийнятті рішень про надання ресурсів цьому суб’єктові господарювання. Такі рішення охоплюють придбання, продаж або утримування інструментів власного капіталу та боргових інструментів, а також надання або погашення позик та інших форм кредитів.

Фінансові звіти загального призначення надають інформацію про фінансовий стан суб’єкта господарювання, що звітує, а саме інформацію про економічні ресурси суб’єкта господарювання та вимоги до суб’єкта господарювання, що звітує. Фінансові звіти також надають інформацію про наслідки операцій та інших подій, що змінюють економічні ресурси суб’єкта господарювання та вимоги до нього. Інформація обох типів надає корисний матеріал для рішень про надання ресурсів суб’єктові господарювання. Інформація про природу та обсяги економічних ресурсів суб’єкта господарювання та позовів до нього можуть допомогти користувачам виявити сильні та слабкі фінансові сторони суб’єкта господарювання, що звітує. Така інформація може допомогти користувачам оцінити ліквідність і платоспроможність суб’єкта господарювання, його потреби у додатковому фінансуванні і те, наскільки успішним він є у отриманні

такого фінансування. Інформація про пріоритети та платіжні потреби щодо існуючих вимог допомагає користувачам передбачити, як розподілятимуться майбутні грошові потоки серед тих, хто має вимоги до суб'єкта господарювання, що звітує.

Основні якісні характеристики фінансової звітності, визначені Концептуальною основною, наведені на рис. 3.1.

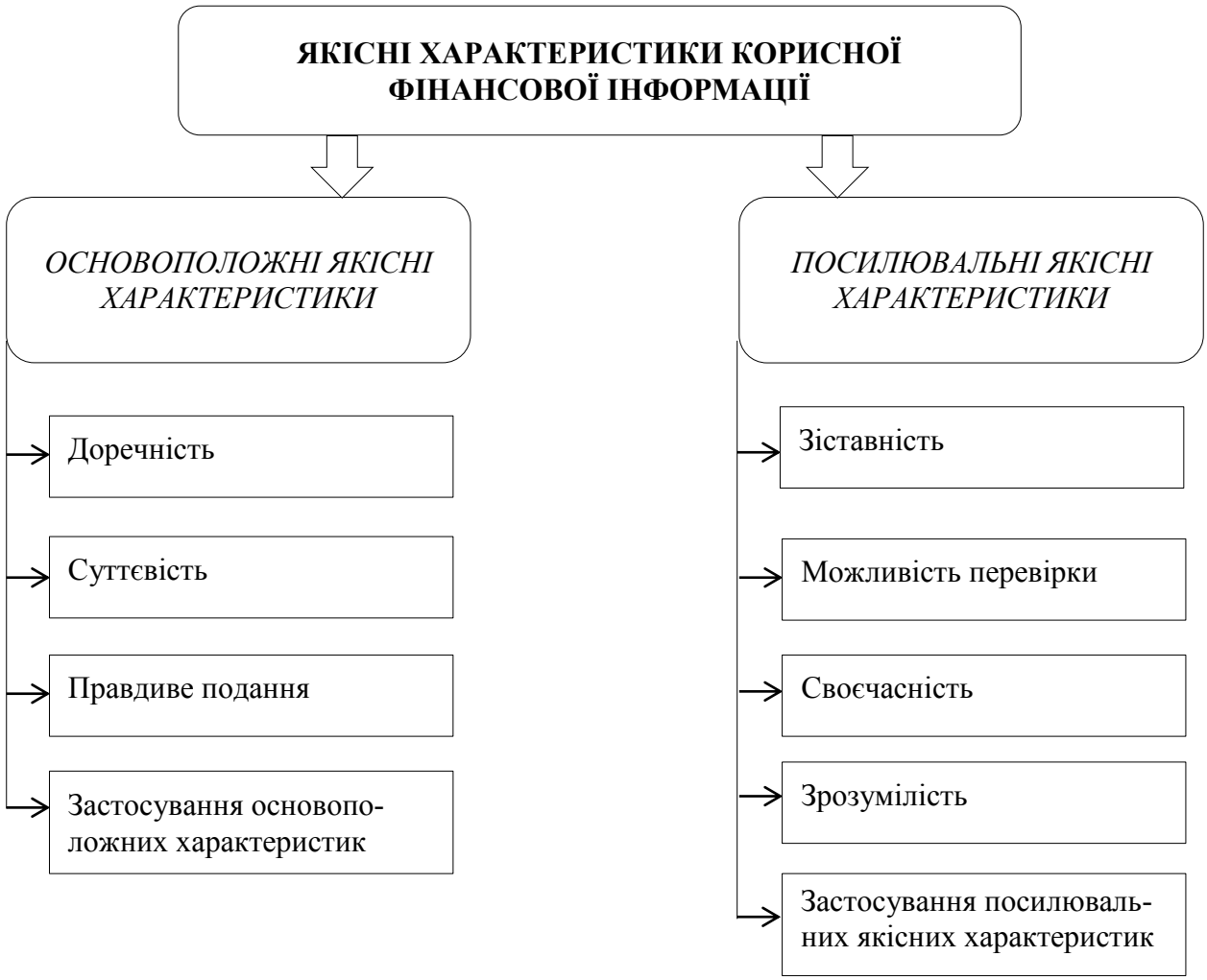

Рис. 3.1. Якісні характеристики корисної фінансової інформації, наведені у Концептуальній основі фінансової звітності

Розглянемо ці характеристики більш детально.

Доречність (relevance). Доречна фінансова інформація може спричинити відмінності у рішеннях, які приймають користувачі. Інформація може спричини відмінність у рішенні, навіть якщо деякі користувачі вирішують не скористатися цією перевагою або вже знають про неї з інших джерел.

Суттєвість (materiality). Інформація є суттєвою, якщо її відсутність або неправильне подання може вплинути на рішення, які приймають користувачі на основі фінансової інформації про конкретний суб'єкт господарювання, що звітує.

Правдиве подання. Фінансова звітність має бути ***повною (comlete), нейтральною (neutral)*** та ***вільною від помилок (free from error).*** Фінансові звіти подають економічні явища у словах та числах. Щоб бути корисною, фінансова інформація повинна не лише подавати відповідні явища, – вона повинна також правдиво подавати явища, які вона призначена подавати. Звичайно, досконаліть рідко коли досяжна (якщо взагалі досяжна).

Застосування основоположних якісних характеристик. Щоб бути корисною, інформація повинна бути і доречною, і правдиво поданою. Ані правдиве подання недоречного явища, ані неправдиве подання доречного явища не допоможе користувачам зробити правильні рішення.

Зіставність (comparability). Це якісна характеристика, яка дає змогу користувачам ідентифікувати та зрозуміти подібності статей та відмінності між ними. На відміну від інших якісних характеристик, зіставність не стосується лише однієї статті. Для порівняння необхідно щонайменше дві статті.

Можливість перевірки (verifiability). Можливість перевірки допомагає запевнити користувачів у тому, що інформація правдиво подає економічні явища, які вона призначена подавати. Можливість перевірки означає, що різні поінформовані та незалежні спостерігачі можуть досягти консенсусу, хоча і необов'язково повної згоди щодо того, що конкретний опис є правдивим поданням. Кількісно визначена інформація – не єдина оцінка, яка може бути перевірена. Цілий ряд можливих величин та відповідні ймовірності також можна перевірити.

Своєчасність (timeliness). Означає можливість для осіб, які приймають рішення, мати інформацію вчасно, так щоб ця інформація могла вплинути на їхні рішення. Загалом, чим старіша інформація, то менше вона корисна. Проте деяка інформація може лишатися вчасною довгий час після закінчення звітного періоду, оскільки, наприклад, деяким користувачам, можливо, необхідно виявити та оцінити тенденції.

Зрозумілість (understandability). Деякі явища за своєю природою складні і їх не можна легко зрозуміти. Завдяки виключенню з фінансових звітів інформації про такі явища, інформацію у фінансових звітах легше зрозуміти. Проте такі звіти будуть неповними і тому існує імовірність введення користувачів в оману. Фінансові звіти складають для користувачів, які мають достатнє знання бізнесу та економічної діяльності, та які ретельно

проглядають та аналізують інформацію. Часом навіть добре поінформованим та старанним користувачам, можливо, необхідно звернутися по допомогу до консультанта, щоб зрозуміти інформацію про складні економічні явища.

Застосування посилювальних якісних характеристик – це ітеративний процес, який не відбувається за наперед встановленим порядком. Іноді, можливо, необхідно зменшити одну посилювальну характеристику, щоб максимізувати іншу якісну характеристику. Наприклад, іноді варто тимчасово зменшити зіставність внаслідок перспективного застосування нового стандарту фінансової звітності, щоб підвищити доречність або правдиве подання у більш довгостроковій перспективі. Відповідне розкриття інформації може частково компенсувати незіставність.

Фінансові звіти відображають фінансові результати операцій та інших подій, об'єднуючи їх в основні класи згідно з економічними характеристиками. Ці основні класи мають назву "елементи фінансових звітів". Елементами, що безпосередньо пов'язані з визначенням фінансового стану в балансі, є активи, зобов'язання та власний капітал. Елементами, які безпосередньо пов'язані з оцінкою діяльності у звіті про прибутки та збитки, є доходи та витрати.

До складу річної фінансової звітності у зарубіжних країнах входять:

- звіт про фінансовий стан (Statement of financial position);
- звіт про прибутки і збитки та інший сукупний дохід (Statement of profit or loss and other comprehensive income);
- звіт про зміни у капіталі (Statement of changes in equity);
- звіт про рух грошових коштів (Statement of Cash Flows);
- облікову політику і примітки, які зазвичай представлені в пояснювальній записці до фінансової звітності, яка є її невід'ємною частиною;
- порівняльну інформацію за попередній період;
- звіт про фінансовий стан на початок періоду, що передує звітному (в тому випадку, якщо має місце ретроспективна зміна облікової політики, зміна уявлення або декласифікація статей у фінансовій звітності).

Компанія може використовувати інші назви звітів, крім тих, які використовуються в МСБО (IAS) 1. Наприклад, звіт про фінансове становище може називатися балансом, а звіт про прибутки і збитки та інший сукупний дохід – звітом про інший сукупний дохід.

3.2. ЗВІТ ПРО ФІНАНСОВИЙ СТАН / БАЛАНС (STATEMENT OF FINANCIAL POSITION / BALANCE)

Звіт про фінансовий стан являє собою одну з обов'язкових форм звітності компанії. Його мета – продемонструвати фінансовий стан компанії на певну дату, тобто на кінець звітного періоду, на відміну від усіх інших форм звітності, які характеризують зміну положення компанії протягом періоду.

МСБО (IAS) 1[9] визначає перелік елементів, які повинні бути, як мінімум, включені у звіт про фінансовий стан (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Мінімальний перелік елементів балансу згідно з МСБО (IAS) 1 «Подання фінансової звітності»

Елементи балансу	Англійський еквівалент
Основні засоби	Property, plant and equipment
Інвестиційна нерухомість	Investment property
Нематеріальні активи	Intangible assets
Фінансові активи	Financial assets
Інвестиції, обліковані із застосуванням методу участі в капіталі	Investments accounted for using the equity method
Біологічні активи	Biological assets
Запаси	Inventories
Торговельна та інша дебіторська заборгованість	Trade and other receivables
Грошові кошти та їх еквіваленти	Cash and cash equivalents
Загальна сума активів, класифікованих як утримувані для продажу, та активи, включені у ліквідаційні групи, класифіковані як утримувані для продажу	Assets classified as held for sale, and assets indicated in disposal groups classified as held for sale
Торговельна та інша кредиторська заборгованість	Trade and other payable
Забезпечення	Provisions
Фінансові зобов’язання	Financial liabilities
Зобов’язання та активи щодо поточного податку	Current and deferred tax liabilities
Відстрочені податкові зобов’язання та відстрочені податкові активи	Current and deferred tax assets
Зобов’язання, включені у ліквідаційні групи, класифіковані як утримувані для продажу	Liabilities included in disposal groups classified as held for sale
Неконтрольована частка участі	Non-controlling interest
Випущений капітал і резерви	Issued capital and reserves attributable to owners of the parent

[9] Міжнародні стандарти фінансової звітності / Офіційний сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_010.

Суб’єкт господарювання подає додаткові рядки статей, заголовки та проміжні підсумки у звіті про фінансовий стан, коли таке подання є доречним для розуміння фінансового стану суб’єкта господарювання.

Якщо суб’єкт господарювання подає поточні та непоточні активи, а також поточні та непоточні зобов’язання як окремі класифікації у своєму звіті про фінансовий стан, він не повинен класифікувати відстрочені податкові активи (зобов’язання) як поточні активи (зобов’язання).

Суб’єкт господарювання складає судження щодо того, чи подавати окремо додаткові статті, на основі оцінки:

а) характеру і ліквідності активів;

б) функції активів у межах суб’єкта господарювання;

в) сум, характеру та строків зобов’язань.

Застосування різних основ оцінки для різних класів активів передбачає, що їх характер або функція відрізняються, а тому суб’єкт господарювання подає їх у вигляді окремих рядків. Наприклад, різні класи основних засобів можна обліковувати за собівартістю або за переоціненою вартістю відповідно до МСБО 16 «Основні засоби».

Між складовими елементами балансу існує зв'язок, який подається за формулою:

Активи (А) = Зобов'язання (З) + Капітал (К)

Однак у момент створення підприємства ця формула матиме вигляд:

Активи (А) = Капітал (К)

Активи – це ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому. Тобто засоби підприємства слід відобразити в активі балансу за умови, що вони відповідають таким вимогам:

- це ресурс, що контролюється підприємством;
- ресурс виник у результаті минулих подій;
- використання його дасть економічну вигоду.

Якщо ж актив не відповідає хоча б одній з цих ознак, то він не може бути відображений у балансі. Тут доречно нагадати, що

економічна вигода – це потенційна можливість отримання підприємством грошових коштів від використання активів.

Актив повинен класифікуватися як *оборотний (поточний)*, коли виконується хоча б один з критеріїв:

- його передбачається реалізувати або тримати для продажу чи використання в умовах звичайного операційного циклу компанії;
- він призначений для торгових цілей;
- його передбачається реалізувати протягом 12 місяців зі звітної дати;
- він є активом у вигляді грошових коштів або їх еквівалентів, що не мають обмежень на їх використання.

Всі інші активи повинні класифікуватися як *необоротні (непоточні)*.

Зобов'язання – це заборгованість підприємства, яка виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди. Зобов'язання слід відобразити в пасиві за умови, що вони відповідають вимогам:

- бути заборгованістю, яка виникла внаслідок минулих подій;
- погашатиметься заборгованість у майбутньому ресурсами підприємства;
- погашення заборгованості призведе до зменшення і ресурсів, і економічної вигоди.

Зобов'язання слід класифікувати як *короткострокове*, коли виконується хоча б один з критеріїв:

- його передбачається погасити в умовах звичайного операційного циклу компанії;
- призначене для використання в торгових цілях;
- воно підлягає погашенню протягом 12 місяців зі звітної дати;
- не може бути безумовно відстрочено компанією на період не менше 12 місяців. Умови, за якими зобов'язання, на розсуд контрагента, може бути врегульовано за допомогою випуску акцій, не впливають на класифікацію.

Всі інші зобов'язання повинні класифікуватися як *довгострокові*.

Власний капітал – це частина в активах підприємства, що залишається після вирахування зобов 'язань. Тобто власний капітал буде тим більшим, чим меншими будуть зобов'язання.

У розділі Капітал, як правило, присутні такі елементи:

- статутний капітал за номінальною вартістю із зазначенням кількості дозволених і фактично випущених акцій. Для товариств цей розділ представляє загальну частку капіталу, що належить кожному класу партнерів;

- емісійний дохід, що виникає в результаті розміщення акцій за ціною вище номіналу;

- резерви, включаючи нерозподілений прибуток / збиток, а також резерви з переоцінки активів або валюти;

- неконтрольована частка участі.

Компанія, яка не має акціонерного капіталу, така як товариство, повинна розкривати інформацію, еквівалентну необхідній вище, показуючи зміни протягом періоду з кожної категорії частки в капіталі і права, привілеї і обмеження, пов'язані з кожною категорією частки в капіталі.

У зарубіжних країнах Звіт про фінансовий стан представляють, як правило, у двох ***форматах***:

- горизонтальний – активи розміщені в лівій частині звіту, а капітал і зобов'язання – в правій;

- вертикальний – спочатку записуються активи, а потім під ними капітал і зобов'язання.

Активи і зобов'язання можуть подаватися в таких варіантах:

- перший, коли активи розміщені в порядку зростання ліквідності, капітал і зобов'язання – за зменшенням терміну їх погашення;

- другий, коли активи розміщені в порядку зменшення ліквідності, капітал і зобов'язання – за зростанням терміну їх погашення.

Суб'єкт господарювання подає поточні та непоточні активи і поточні та непоточні зобов'язання як окремі класифікації у своєму звіті про фінансовий стан, за винятком випадків, коли подання, що базується на ліквідності, надає інформацію, що є обґрунтованою та більш доречною. У такому разі, суб'єкт господарювання подає всі активи та зобов'язання у порядку їхньої ліквідності.

Порядок розкриття окремих видів операцій у балансі (запаси, основні засоби та ін.) залежить від виду діяльності підприємства. У системі міжнародних стандартів є ряд галузевих положень обліку: сільське господарство, будівництво, розвідка корисних копалин, інвестиційна нерухомість.

У табл. 3.2 наведено приклад Балансу компанії.

Таблиця 3.2

Консолідований баланс компанії «А»
на 31 грудня 2015 р., тис. $

	31.12.2014	31.12.2015
АКТИВИ		
Необоротні активи		
Основні засоби	**x**	**x**
Гудвіл	**x**	**x**
Нематеріальні активи	**x**	**x**
Інвестиції, обліковувані за методом участі в капіталі	**x**	**x**
Інвестиції, призначені для продажу	**x**	**x**
Всього необоротні активи	**x**	**x**
Оборотні активи		
Запаси	**x**	**x**
Торговельна та інша дебіторська заборгованість	**x**	**x**
Інші необоротні активи	**x**	**x**
Гроші та їх еквіваленти	**x**	**x**
Всього оборотні активи	**x**	**x**
РАЗОМ АКТИВИ (БАЛАНС)	**x**	**x**
ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ І ЗОБОВ`ЯЗАННЯ		
Власний капітал		
Акціонерний (статутний) капітал	**x**	**x**
Емісійний дохід	**x**	**x**
Резерв переоцінки	**x**	**x**
Нерозподілений прибуток	**x**	**x**
Неконтрольована частка участі	**x**	**x**
Всього власний капітал	**x**	**x**
Довгострокові зобов`язання		
Довгострокові позики	**x**	**x**
Відстрочені податки	**x**	**x**
Довгострокові резерви	**x**	**x**
Всього довгострокові зобов`язання	**x**	**x**
Короткострокові зобов`язання		
Торговельна та інша кредиторська заборгованість	**x**	**x**
Короткострокові позики	**x**	**x**
Поточна частина довгострокових зобов`язань	**x**	**x**
Поточний податок до сплати	**x**	**x**
Короткострокові резерви	**x**	**x**
Всього короткострокові зобов`язання	**x**	**x**
РАЗОМ ВЛАСНИЙ КАПІТАЛ ТА ЗОБОВ`ЯЗАННЯ (БАЛАНС)	**x**	**x**

3.3. ЗВІТ ПРО ПРИБУТКИ, ЗБИТКИ ТА ІНШИЙ СУКУПНИЙ ДОХІД (STATEMENT OF PROFIT OR LOSS AND OTHER COMPREHENSIVE INCOME)

Звіт про доходи, витрати та фінансові результати діяльності підприємства відповідно до п.10 МСБО 1 «Подання фінансової звітності»[10] називається Звітом про сукупні доходи. У цьому звіті доходи підприємства співвідносяться з витратами для визначення прибутку/збитку. Він відображає результати операцій підприємства за певний період (як правило, за рік).

Ключовим підсумковим показником діяльності підприємства у звіті, як за НП(С)БО 1, так і за МСБО 1 є показник сукупного прибутку (збитку). МСБО 1 передбачає набір обов'язкових статей, ряд опцій на вибір підприємства та певні вимоги до розкриття окремих статей (п.83 МСБО 1).

Звіт про сукупні доходи має включати, як мінімум, рядки, які подають такі суми за період:

а) дохід;

аа) прибутки та збитки, що виникають внаслідок припинення визнання фінансових активів, оцінених за амортизованою собівартістю;

б) фінансові витрати;

в) частку прибутку або збитку асоційованих та спільних підприємств, що обліковуються за методом участі в капіталі;

ва) якщо фінансовий актив перекласифікований так, що він оцінюється за справедливою вартістю, будь-який прибуток або збиток, що виникає внаслідок різниці між попередньою балансовою вартістю та його справедливою вартістю на дату перекласифікації (як визначено в МСФЗ 9);

г) податкові витрати;

д) одна сума, що складається з підсумку;

е) прибутку або збитку від припинених видів діяльності після сплати податків та

ее) прибутку або збитку після сплати податків, визнаного після оцінки до справедливої вартості за вирахуванням витрат на продаж або після вибуття активів чи

[10] Міжнародні стандарти фінансової звітності / Офіційний сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_010.

вибуття ліквідаційної групи (груп), що становить припинену діяльність;

ж) прибуток або збиток;

з) кожний компонент іншого сукупного прибутку, класифікований за своїм характером, за винятком сум - к;

и) частку іншого сукупного прибутку асоційованих та спільних підприємств, що обліковуються за методом участі в капіталі;

к) загальний сукупний прибуток.

У звіті про сукупні доходи повинні бути розкриті наведені статті у вигляді їх розподілу за період:

а) прибуток або збиток за період, що належить до:

- неконтрольованих часток;
- власників материнської компанії;

б) загальний сукупний прибуток за період, що належить до:

- неконтрольованих часток;
- власників материнської компанії.

Материнське підприємство – суб'єкт господарювання, який має одне або кілька дочірніх підприємств.

Неконтрольована частка – власний капітал у дочірньому підприємстві, який не належить, прямо чи опосередковано, до материнського підприємства.

Додаткові рядки, заголовки та проміжні підсумки у звіті про сукупні доходи наводяться, коли таке подання є доречним для розуміння фінансових результатів діяльності суб'єкта господарювання, тобто вони є суттєвими.

Звіт про сукупний дохід може подаватися у двох формах:

- у єдиному звіті про сукупні доходи або
- у двох звітах: звіті, що відображає компоненти прибутку або збитку (окремий звіт про прибутки та збитки) і другому звіті, що починається з прибутку або збитку та відображає компоненти іншого сукупного прибутку (звіт про сукупні доходи).

Підприємство має право вибрати спосіб подання витрат у звіті. Зокрема, воно може використати класифікацію витрат, засновану на характері витрат (метод характеру витрат) або на їх функції в рамках підприємства (функціональний метод), залежно від того, який з підходів забезпечує надійну та більш доречну інформацію. У П(С)БО 16 «Витрати» також використовуються обидва підходи до класифікації витрат: за елементами (еквівалент методу характеру витрат) та за видами діяльності (еквівалент функціонального методу).

За характером витрат (за елементами) суб'єкт господарювання об'єднує витрати у прибутку або збитку згідно з їх характером (наприклад, амортизація, придбання матеріалів, транспортні витрати, виплати працівникам, витрати на рекламу) і не перерозподіляє їх за функціями в межах суб'єкта господарювання. Цей метод може бути простим у застосуванні, оскільки немає потреби розподіляти операційні витрати відповідно до класифікації функцій.

За функціями (за видами діяльності) витрати класифікують як частини собівартості чи, наприклад, витрат на збут або адміністративну діяльність. Згідно з цим методом, суб'єкт господарювання розкриває, як мінімум, інформацію про собівартість реалізації окремо від інших витрат. Цей метод може надавати більш доречну інформацію користувачам, ніж класифікація витрат за характером, але розподіл витрат на функції може вимагати довільного розподілу та значного судження.

Компанія повинна представляти у звіті про прибутки і збитки та інший сукупний дохід або в примітках до нього аналіз доходів і витрат, використовуючи класифікацію, засновану:

- на характері доходів і витрат;
- на їх функції в рамках компанії.

Приклад будови цього звіту наведений у табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Структура консолідованого Звіту про прибутки і збитки та інший сукупний дохід компанії «А» за 2015 р., тис. $

	2015	2014
Виручка	**x**	**x**
Валовий прибуток	**(x)**	**(x)**
Інші доходи	**x**	**x**
Комерційні витрати	**(x)**	**(x)**
Адміністративні витрати	**(x)**	**(x)**
Інші витрати	**(x)**	**(x)**
Фінансові витрати	**(x)**	**(x)**
Дохід від інвестицій, обліковуваних за методом участі в капіталі	**x**	**x**
Прибуток до оподаткування	**x**	**x**
Витрати з податку на прибуток	**(x)**	**(x)**
Прибуток за рік від триваючої діяльності	**x**	**x**
Збиток за рік від припиненої діяльності	**(x)**	**(x)**
Прибуток за рік	**x**	**x**
ІНШИЙ СУКУПНИЙ ДОХІД		
Компоненти, що можуть бути некласифіковані у звіт про прибутки та збитки		

Продовження табл. 3.3

Збільшення вартості власності	**x**	**x**
Прибутки/збитки від дольових інвестицій, обліковуваних за справедливою вартістю через інший сукупний дохід	**x**	**x**
Актуарні прибутки (збитки) за пенсійними планами зі встановленими виплатами	**x**	**x**
Частка у збільшенні вартості власності асоційованих компаній	**x**	**x**
Зміна справедливої вартості фінансових зобов`язань, пов`язаних з власним кредитним ризиком	**x**	**x**
Податок на прибуток, що належить до компонентів, що не можуть бути рекласифікованими	**(x)**	**(x)**
Інший сукупний дохід за рік після податку на прибуток	**x**	**x**
ВСЬОГО ІНШИЙ СУКУПНИЙ ДОХІД ЗА РІК	**x**	**x**
Прибуток, що належить до:		
Акціонерів материнської компанії	**x**	**x**
Неконтрольованої частки участі	**x**	**x**
Інший сукупний дохід, шо належить до:		
Акціонерів материнської компанії	**x**	**x**
Неконтрольованої частки участі	**x**	**x**
Прибуток на акцію		
Базовий	**x**	**x**
Понижений	**x**	**x**

3.4. ЗВІТ ПРО ЗМІНИ У КАПІТАЛІ (STATEMENT OF CHANGES IN EQUITY)

Згідно з МСБО 1 «Подання фінансових звітів» обов’язковим компонентом фінансової звітності є звіт, що відображає зміни у власному капіталі внаслідок операцій та інших подій, крім внесків учасників (власників підприємств) та розподілу капіталу (дивіденди тощо) між ними.

Звіт про власний капітал, згідно з МСБО 1, називається Звітом про зміни у власному капіталі. У МСБО 1 наведено обов’язкові статті звіту. У пункті 106 МСБО 1 визначено, що суб’єкт господарювання повинен подавати звіт про зміни у власному капіталі. Звіт про зміни у власному капіталі включає таку інформацію:

а) загальний сукупний прибуток за період, із зазначенням окремо загальних сум, що належить до власників материнського підприємства та до неконтрольованих часток;

б) для кожного компонента власного капіталу впливи ретроспективного застосування або ретроспективного перерахунку, визнаного відповідно до МСБО 8;

в) для кожного компонента власного капіталу, зіставлення вартості на початок та на кінець періоду, окремо розкриваючи зміни в результаті:

- прибутку чи збитку;
- іншого сукупного прибутку;
- операцій з власниками, які діють згідно з їхніми повноваженнями власників, показуючи окремо внески власників та виплати власникам, а також зміни у частках власності у дочірніх підприємствах, які не спричинили втрату контролю.

Така інформація може бути подана у вигляді двох звітів: Звіту про визнані інші прибутки та збитки або Звіту про зміни у власному капіталі. Але здебільшого підприємства подають Звіт про зміни у власному капіталі.

Вимоги міжнародних стандартів до подання та розкриття інформації про зміни у власному капіталі полягають у такому:

1. Для кожної складової власного капіталу суб'єкт господарювання подає або у звіті про зміни у власному капіталі, або у примітках аналіз іншого сукупного доходу за статтями (п. 106А МСБО 1).

2. Суб'єкт господарювання повинен подавати у звіті про зміни у власному капіталі або у примітках суми дивідендів, визнаних як виплати власникам протягом цього періоду, а також відповідну суму дивідендів на акцію (п. 107 МСБО 1).

3. У звіті про зміни у власному капіталі необхідно розкрити інформацію про сукупне коригування кожного компонента власного капіталу, що є наслідком змін в обліковій політиці та, окремо, виправлення помилок. Інформацію про такі коригування розкривають за кожний попередній період та на початок періоду (п. 110 МСБО 1).

Окремому розкриттю також підлягають: а) сукупний поточний і відстрочений податок, пов'язаний зі статтями (п. 81, МСБО 12), що відображаються безпосередньо за дебетом або кредитом власного капіталу.

Структура Звіту про зміни у капіталі представлена у табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Структура консолідованого Звіту зміни у капіталі компанії «А» за 2015 р., тис. $

Статті	Акціонерний (зареєстрований) капітал	Емісійний дохід	Резерв переоцінки	Нерозподілений прибуток	Неконтрольована частка участі	Всього
Залишок на початок	х	х	х	х	х	х
Зміни в облікових оцінках та помилки				(х)	(х)	(х)
Скоригований залишок	х	х	х	х	х	х
Сукупний дохід за рік			**х**	**х**	**х**	**х**
Дивіденди				(х)	(х)	(х)
Перенесення на нерозподілений прибуток			(х)	х		
Емісія акцій	х	х				х
Залишок на кінець	х	х	х	х	х	х

3.5. ЗВІТ ПРО РУХ ГРОШОВИХ КОШТІВ (STATEMENT OF CASH FLOWS)

Відповідно до міжнародних стандартів бухгалтерського обліку для відображення грошових потоків протягом періоду згідно з поділом діяльності на операційну, інвестиційну та фінансову передбачено МСБО 7 «Звіт про рух грошових коштів».

Метою цього Стандарту є визначення вимог до надання інформації про минулі зміни грошових коштів суб'єкта господарювання та їх еквівалентів за допомогою звіту про рух грошових коштів, який розмежовує грошові потоки протягом періоду від операційної, інвестиційної та фінансової діяльності. Суб'єкт господарювання складає звіт про рух грошових коштів згідно з вимогами цього Стандарту та подає його як складову частину фінансових звітів за кожний період подання фінансової звітності.

Звіт про рух грошових коштів, якщо він використовується разом з іншими фінансовими звітами, надає інформацію, яка дає користувачам змогу оцінювати зміни в чистих активах суб'єкта господарювання, його фінансовій структурі (у тому числі ліквідність та платоспроможність), а також здатність впливати на суми та строки грошових потоків з метою пристосування до змінюваних обставин і можливостей. Інформація про грошові потоки є корисною для оцінки здатності суб'єкта господарювання генерувати грошові кошти та їх еквіваленти; вона також дає користувачам змогу розробляти моделі для оцінки та порівняння теперішньої вартості майбутніх грошових потоків різних суб'єктів господарювання. Крім того, вона підвищує ступінь зіставності звітності про результати діяльності різних суб'єктів господарювання, оскільки запобігає впливу різних підходів до обліку однакових операцій та подій.

Грошові потоки від ***операційної діяльності*** визначаються переважно основною діяльністю суб'єкта господарювання, яка приносить дохід (п.14 МСБО 7). Таким чином, вони є, як правило, результатом операцій та інших подій, які підпадають під визначення прибутку або збитку. Прикладами грошових потоків від операційної діяльності є:

а) надходження грошових коштів від продажу товарів та надання послуг;

б) надходження грошових коштів від роялті, авторських гонорарів, комісійних, а також інший дохід;

в) виплати грошових коштів постачальникам товарів та послуг;

г) виплати грошових коштів працівникам і виплати за їх дорученням;

д) надходження грошових коштів і виплати грошових коштів страхової компанії за премії та позови, ануїтети й інші виплати за полісами;

е) виплати грошових коштів або компенсація податків на прибуток, якщо вони конкретно не ототожнюються з фінансовою або інвестиційною діяльністю; та

ж) надходження і виплати грошових коштів за контрактами, укладеними для дилерських або торговельних цілей.

Деякі операції, наприклад продаж об'єкта основних засобів, можуть приносити прибуток або збиток, що є складовою визнаного прибутку або збитку. Грошові потоки, пов'язані з такими операціями, є грошовими потоками від інвестиційної діяльності. Однак виплати грошових коштів для виробництва або придбання активів, утримуваних для оренди іншим особам і в подальшому утримуваних для продажу, як зазначено в МСБО 16 «Основні засоби», є грошовими потоками від операційної діяльності. Надходження грошових коштів від орендної плати і подальший продаж таких активів також є грошовими потоками від операційної діяльності.

Окреме розкриття інформації про грошові потоки, що виникають від ***інвестиційної діяльності***, є важливим, оскільки грошові потоки відображають, якою мірою здійснювалися видатки на ресурси, призначені для генерування майбутнього прибутку і майбутніх грошових потоків (п.16 МСБО 7). Лише витрати, наслідком яких є визнаний актив у звіті про фінансовий стан, можуть бути класифіковані як інвестиційна діяльність. Прикладами грошових потоків, що виникають від інвестиційної діяльності, є:

а) виплати грошових коштів для придбання основних засобів, нематеріальних активів та інших довгострокових активів. Ці виплати охоплюють також ті, що пов'язані з капіталізованими витратами на розробки та будівництво власними силами;

б) надходження грошових коштів від продажу основних засобів, нематеріальних активів, а також інших довгострокових активів;

в) виплати грошових коштів для придбання власного капіталу або боргових інструментів інших суб'єктів господарювання, а також часток у спільних підприємствах (інші, ніж виплати за інструменти, що визнаються як еквіваленти грошових коштів або утримуються для дилерських чи торговельних цілей);

г) надходження грошових коштів від продажу власного капіталу або боргових інструментів інших суб'єктів господарювання, а також часток у спільних підприємствах (інші, ніж надходження за інструменти, що визнаються як еквіваленти грошових коштів або утримуються для дилерських чи торговельних цілей);

д) аванси грошовими коштами та позики, надані іншим сторонам (інші, ніж аванси і позики, здійснені фінансовою установою);

е) надходження грошових коштів від повернення авансів та позик (інших, ніж аванси та позики фінансової установи), наданих іншим сторонам;

ж) виплати грошових коштів за ф'ючерсними і форвардними контрактами, опціонами та контрактами «своп», крім випадків, коли такі контракти укладаються для дилерських чи торговельних цілей або виплати класифікуються як фінансова діяльність; та

своп – операція з обміну активами;

ф'ючерсна угода – угода, яка укладається на біржах щодо купівлі товарів, валюти, цінних паперів за діючими під час укладання угоди цінами, але з поставкою товарів і їх проплатою у майбутньому;

форвардна угода – різновид угоди купівлі-продажу товарів за готівку із постачанням їх у конкретно визначений угодою час у майбутньому (від тижня до кількох років) і з оплатою за ціною (курсом) на момент укладання угоди;

з) надходження грошових коштів від ф'ючерсних і форвардних контрактів, опціонів та контрактів «своп», крім випадків, коли такі контракти укладаються для дилерських чи торговельних цілей або надходження класифікуються як фінансова діяльність.

Коли контракт відображається в обліку як хеджування визначеної позиції, грошові потоки за контрактом класифікуються так само, як грошові потоки за позицією, що хеджується.

Окреме розкриття інформації про грошові потоки, що виникають від ***фінансової діяльності***, є важливим, оскільки воно корисне для передбачення претензій щодо майбутніх грошових потоків з боку тих, хто надає капітал суб'єктові господарювання. Прикладами грошових потоків від фінансової діяльності, є:

а) надходження грошових коштів від випуску акцій або інших інструментів власного капіталу;

б) виплати грошових коштів власникам для придбання або викупу раніше випущених акцій суб'єкта господарювання;

в) надходження грошових коштів від випуску незабезпечених боргових зобов'язань, позик, векселів, облігацій, іпотек, а також інших короткострокових або довгострокових позик;

г) виплати грошових коштів для погашення позик; та

д) виплати грошових коштів орендарем для зменшення існуючої заборгованості, пов'язаної з фінансовою орендою.

Суб'єкт господарювання звітує про грошові потоки від операційної діяльності, застосовуючи один з двох варіантів:

а) прямий метод, згідно з яким розкривається інформація про основні класи валових надходжень грошових коштів чи валових виплат грошових коштів,

або

б) непрямий метод, згідно з яким прибуток чи збиток коригується відповідно до впливу операцій негрошового характеру, будь-яких відстрочок або нарахувань минулих чи майбутніх надходжень або виплат грошових коштів щодо операційної діяльності, а також відповідно до статей доходу або витрат, пов'язаних із грошовими потоками від інвестиційної чи фінансової діяльності. Структура Звіту про рух грошових коштів представлена у табл. 3.5.

Таблиця 3.5

Формат представлення Звіту про рух грошових коштів компанії «А» за 2015 р. за непрямим методом, тис. $

	2015	2014
ПОТОКИ ГРОШОВИХ КОШТІВ ВІД ОПЕРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ		
Прибуток до сплати податків	**x**	**x**
Корективи на:		
амортизацію	**x**	**x**
інвестиційні доходи	**(x)**	**(x)**
нараховані відсотки	**x**	**x**
Операційний прибуток до зміни оборотного капіталу	**x**	**x**
зменшення торговельної дебіторської заборгованості	**x**	**x**
збільшення запасів	**(x)**	**(x)**
збільшення торговельної кредиторської заборгованості	**x**	**x**
Грошові кошти від операційної діяльності	**x**	**x**
Сплачені відсотки	**(x)**	**(x)**
Сплачений податок на прибуток	**(x)**	**(x)**
Чистий рух грошових коштів від операційної діяльності	**x**	**x**

Продовження табл. 3.5

ПОТОКИ ГРОШОВИХ КОШТІВ ВІД ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ		
Продаж основних засобів	**х**	**х**
Придбання основних засобів	**(х)**	**(х)**
Отримані відсотки	**х**	**х**
Отримані дивіденди	**х**	**х**
Чистий рух грошових коштів від інвестиційної діяльності	**х**	**х**
ПОТОКИ ГРОШОВИХ КОШТІВ ВІД ФІНАНСОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ		
Надходження від емісії акцій	**х**	**х**
Надходження від довгострокових позик	**х**	**х**
Погашення зобов`язань з фінансової оренди	**(х)**	**(х)**
Сплачені дивіденди	**(х)**	**(х)**
Чистий рух грошових коштів від фінансової діяльності	**х**	**х**
Чистий приріст грошових коштів та їх еквівалентів	**х**	**х**
Грошові кошти та їх еквіваленти на початок періоду	**х**	**х**
Грошові кошти та їх еквіваленти на кінець періоду	**х**	**х**

3.6. ПРИМІТКИ ДО ФІНАНСОВОЇ ЗВІТНОСТІ

Формат приміток за міжнародними стандартами не стандартизований і вони можуть подаватись в довільній формі із застосуванням тексту, таблиць, графіків тощо але в певному порядку. У примітках розкривається інформація фінансового та не фінансового характеру.

Представлення інформації:

- текст (опис діяльності, облікової політики, причин застосування певних методів чи оцінок);
- таблиці (порівняльна інформація, що ілюструє зміну статей звітності за різні періоди, аналітична інформація, що деталізує статті звітності тощо);
- графічний матеріал (графіки, діаграми, фотоматеріали).

Наводиться додаткова інформація:

✓ про програми соціального забезпечення та виплат працівникам;

✓ про заходи і зобов'язання щодо дотримання екологічних норм, охорони навколишнього середовища;

✓ опис стратегії розвитку (чи згортання) бізнесу, основних ризиків діяльності, можливого впливу умовних зобов’язань.

Згідно з МСБО 1 «Подання фінансових звітів», у примітках до фінансових звітів слід наводити інформацію:

- про основу складання фінансових звітів та облікову політику підприємства;
- таку, що вимагається МСБО, але не наведена безпосередньо у фінансових звітах;
- яка не наводиться у фінансових звітах, але є необхідною для правдивого відображення фінансового становища та результатів діяльності підприємства.

Примітки до фінансової звітності повинні подаватись у впорядкованому вигляді. До кожної статті, поданої у звіті про фінансовий стан, звіті про сукупний дохід, звіті про зміни у власному капіталі та звіті про рух грошових коштів, необхідно робити посилання на будь-яку пов'язану з нею інформацію у примітках.

Відповідно до п.114 МСБО 1 «Подання фінансової звітності» суб'єкт господарювання, як правило, подає примітки у наведеному далі порядку:

а) зазначення відповідності МСФЗ;

б) стислий виклад суттєвих застосованих облікових політик;

в) інформація, що підтверджує статті, подані у звіті про фінансовий стан, звіті про сукупні доходи, окремому звіті про прибутки та збитки (якщо він подається), звіті про зміни у власному капіталі та звіті про рух грошових коштів, у тому порядку, в якому подано кожний звіт та кожний рядок;

г) розкриття іншої інформації, включаючи:

- умовні зобов'язання (МСБО 37 «Забезпечення, умовні зобов’язання та умовні активи») та невизнані контрактні зобов'язання; та
- розкриття нефінансової інформації, наприклад, цілі та політики щодо управління фінансовими ризиками суб'єкта господарювання.

Для того, щоб скласти примітки, необхідно скласти перелік інформації, який підлягає обов'язковому розкриттю у звітності у такому порядку:

➢ статті фінансової звітності;

- контрольний листок приміток;
- робочий план рахунків;
- примітки до фінансової звітності.

Спочатку потрібно визначити статті, що будуть наведені в основних чотирьох формах. Потім для кожного рядка слід скласти контрольний листок приміток, в якому зазначено пункт МСБО, якому відповідає зміст статті; безпосередньо зміст статті; ступінь розкриття інформації (розкрита; нерозкрита; інформація відсутня на підприємстві, тому її розкриття не потрібне).

Після опрацювання всіх таблиць буде отримано перелік інформації, яку слід розкрити у примітках. Користуючись даними обліку, примітки формують у довільній формі, але у певній послідовності.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Що таке фінансова звітність та якими міжнародними нормативними документами вона регулюється?
2. Які якісні характеристики висуваються до фінансових звітів?
3. Які звіти входять до обов`язкового комплекту річної фінансової звітності компаній?
4. Яка структура Звіту про фінансовий стан та який існує взаємозв`язок між активами, власним капіталом та зобов`язаннями компаній?
5. Охарактеризуйте структуру Звіту про прибутки і збитки та інший сукупний дохід.
6. Яка будова Звіту про зміни у капіталі?
7. Наведіть приклади руху грошових коштів від операційної, фінансової та інвестиційної діяльності.
8. Охарактеризуйте будову та методичні підходи до складання Звіту про рух грошових коштів.
9. Який склад та призначення Приміток до фінансової звітності?
10. Здійсніть порівняльну характеристику будови основних форм річної фінансової звітності за міжнародними стандартами та згідно з Н(П)СБО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» в Україні.

ЧАСТИНА 2

ОБЛІК АКТИВІВ

РОЗДІЛ 4

ОБЛІК ГРОШОВИХ КОШТІВ

4.1. СКЛАД, ПРИЗНАЧЕННЯ ТА ЗАВДАННЯ ОБЛІКУ ГРОШОВИХ КОШТІВ ТА ЇХ ЕКВІВАЛЕНТІВ

Грошовий обіг – це рух грошей в процесі виробництва і обігу товарів, надання послуг і здійснення різних платежів.

Види розрахунків, пов'язані з рухом грошових коштів у компанії, складаються з розрахунків у готівковій та в безготівковій формі. Безготівковий оборот становить значну частину грошових потоків компаній за кордоном і передбачає розрив у часі руху товару і грошових коштів. Рух безготівкових грошових коштів здійснюється у вигляді записів за рахунками платників і одержувачів коштів у кредитних установах, шляхом заліку взаємних вимог і передачі оборотних документів (векселів, варантів і т.д.)[11].

Сфера використання готівкових грошей в організації в основному пов'язана зі здійсненням розрахунків зі своїми працівниками та іншими фізичними і юридичними особами:

• оплата за товари і послуги, надані організацією;

• оплата праці працівників, виплата інших грошових доходів;

• видача підзвітних сум своїм працівникам тощо.

Грошові кошти являють собою вид оборотних активів, що знаходяться в касі, на банківських розрахункових, валютних, спеціальних рахунках, у виставлених акредитивах, виданих чекових книжках, перерахунках у дорозі і грошові документи. Це особливі оборотні кошти, що володіють абсолютною ліквідністю, тому саме їх обсяг визначає на конкретний момент часу платоспроможність організації. Разом з тим оцінка платоспроможності базується на розрахунку і зіставленні грошових потоків компаній.

[11] Учет денежных средств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nnre.ru/delovaja_literatura/buhgalterskii_finansovyi_uchet/p8.php.

Управління грошовими потоками особливо важливо для:

- регулювання ліквідності балансу;
- управління оборотними активами;
- планування годинних параметрів капітальних витрат і їх фінансування;
- управління поточними витратами і їх оптимізації для раціонального використання ресурсів;
- прогнозування економічного зростання.

Ці фактори в сукупності обумовлюють особливу значимість у фінансовому управлінні організації обліку грошових коштів як найважливішого інструменту управління грошовими потоками, контролю збереження, законності та ефективності використання коштів, підтримки повсякденної платоспроможності організації.

Основними ***різновидами коштів та їх еквівалентів*** у зарубіжних країнах виступають:

- кошти в касі на поточних рахунках;
- короткострокові фінансові інвестиції (векселі, свідоцтва, акції, облігації, інші види прямих та похідних фінансових інструментів);
- поштові марки;
- путівки, талони на проїзд у транспорті та харчування.

У закордонних компаніях грошові кошти відображаються на рахунках «Каса» і «Рахунки в банках». У Балансі грошові кошти відображаються у розділі «Поточні (оборотні) активи» (Current assets) за статтею «Гроші та їх еквіваленти». При цьому слід зазначити, що що в Балансах компаній США вони відображаються першим рядком активу, а в Балансах компаній Австралії, Великої Британії, Франції – останнім рядком активу.

Основними ***завданнями*** обліку грошей та їх еквівалентів є такі:

- раціональна організація, своєчасне й законне проведення безготівкових і готівкових розрахункових операцій;
- своєчасне, повне та правильне документування операцій з надходження і вибуття грошових коштів і розрахунків;
- забезпечення збереження грошових коштів і їх еквівалентів у касі підприємства;
- контроль за законністю і економічністю витрачання грошових коштів;
- обліково-інформаційне забезпечення управління дебіторською заборгованістю;

- обліково-інформаційне забезпечення управління грошовими коштами;
- періодичне проведення інвентаризацій грошових коштів і дебіторської заборгованості.

4.2. ОБЛІК ГОТІВКИ У КАСІ КОМПАНІЇ

За рахунок значного розвитку безготівкового грошового обігу у зарубіжних країнах акумулювання коштів у касі здійснюється лише для дрібних потреб. Кошти, які депонуються з поточного рахунку в готівку називаються ***«Фонд дрібних сум»*** або ***«Мала каса» (Petty Cash Fund)***, розмір якої коливається в незначних межах. Основними каналами витрати коштів з цього фонду є оплата поштових послуг, проїзду на транспорті, канцелярські витрати та оплата послуг зв`язку, видача підзвітних сум тощо. При створенні малої каси складається бухгалтерська проводка:

Дебет		Кредит	
«Мала каса»	*$ 500*	*«Грошові кошти»*	*$ 500*

Витрати готіки з малої каси підтверджуються первинними документами і реєструються у «Касовій книзі».

Касова книга складається зі сторінок, розділених посередині вертикальною лінією. Ліва сторона є дебетовою, права – кредитовою. Найчастіше ведеться одна касова книга, в якій реєструються грошові надходження і платежі, проведені через банківський рахунок. Кошти у цьому випадку в цьому випадку виражені чеками, а готівка обліковується у спеціальному регістрі фонду малої каси. Приклад касової книги наведено у табл. 4.1. Зазначимо, що у касовій книзі реєструються тільки фактично отримані гроші, і хоча, згідно з нашим прикладом, дебітору Річарду було реалізовано товару на 400 євро, він заплатив фірмі 380 євро, враховуючи знижку за негайну оплату.

Підсумкові значення у кожній із колонок повинні бути однаковими. Показники за дебетом і кредитом сумуються, а різниця між більшим і меншим (у нашому випадку між надходженням і платежами), тобто сальдо, записується з меншим підсумком як балансоване і позначається як сальдо кінцеве ***(c/d)***.

Таблиця 4.1

Касова книга фірми «MONTGOMERY RISE» за 5 вересня 2015 р., євро

ДЕБЕТ (НАДХОДЖЕННЯ)						КРЕДИТ (ПЛАТЕЖІ)				
Найменування	Всього	Борги	Про-даж	Інші		Найменування	Всього	Креди-тори, зарплата	Дрібні витрати	Інші
Сальдо початкове (b/d)	800									
Продаж	80		80			Кредитор: Холден	120	120		
Дебітор: Річард	380	380				Кредитор: Джон	310	310		
Дебітор: Джефф	720	720				Телефон	400			400
Дебітор: Лео	140	140				Рахунки за газ	280			280
Позика: Йен Дортмен	1800			1800		Дрібні витрати	100		100	
Продаж	150		150			Придбання обладнання	1500			1500
Продаж основних засобів	200			200						
Підсумок	**4270**	**1240**	**230**	**2000**		**Підсумок**	**2710**	**430**	**100**	**2180**
						Сальдо кінцеве (c/d)	**1560**			
							4270			
Сальдо початкове (b/d)	**4270**									
	1560									

У разі перевищення надходження над видатками сальдо переноситься до першого рядка дебету наступного періоду і позначається як сальдо початкове ***(b/d)***.

Сума грошей в касі утримується певного визначеного розміру (наприклад. 500 ф.ст.). Витратні статті реєструються в розписках у міру їх виникнення, і в будь-який час:

	ф. ст.
Сума коштів у касі	*X*
Плюс видачі під розписку	*X*
Повинно бути рівно визначеному розміру	*X*

Завчасно визначена сума постійно поповнюється (наприклад, до 700 ф. ст.), наприклад, раз на тиждень, шляхом переказу коштів з банківського рахунку в касу. Сума поповнення повинна бути рівною сумарним платежам під розписку з часу попереднього поповнення.

Формат книги дрібних витрат, в основному, такий же, як і у Касової книги і включає розгорнуті колонки (в основному, для витратних статей, таких як транспортні витрати, поштові відправлення, прибирання приміщень тощо).

4.3. ОБЛІК ГРОШОВИХ КОШТІВ НА БАНКІВСЬКИХ РАХУНКАХ

Кожна компанія має право відкривати в будь-якому банку розрахункові та інші рахунки для зберігання вільних грошових коштів і здійснення всіх видів розрахункових, кредитних і касових операцій. Рахунок в банку – серцевина взаємин компанії з клієнтами за допомогою банківської структури, а зростання суми коштів на рахунку нерідко розглядається як головний показник роботи компанії.

Взаємини між компанією і банком оформляються договором на розрахунково-касове обслуговування, в якому фіксується: перелік послуг, тарифи комісійних винагород за послуги, терміни обробки платіжних документів, умови розміщення коштів, прав, обов'язків і відповідальність сторін. За несвоєчасне або неправильне списання та зарахування коштів власник рахунку має право вимагати від банку сплату штрафу, якщо інше не передбачено договором. Взаємні претензії за розрахунками між платником та одержувачем розглядаються сторонами без участі банку.

У касовій книзі підприємства реєструються грошові кошти, які знаходяться на рахунках компанії в банку. Проте оцінка залишків коштів на рахунку, на думку компанії, відрізняється від суми, наведеної у банківських виписках. Такі ***розбіжності*** обумовлені трьома причинами:

1. Помилки в розрахунках чи при записах надходжень і платежів, зроблені, як правило, бухгалтерами компанії. Проте бувають ситуації, за яких помилку допустив банк.
2. Банківські збори та відсотки. Банк може утримувати деяку суму в рахунок оплати відсотків з овердрафту за обслуговування, про що компанія не знає до отримання виписки.
3. Розбіжності в часі. Виникають ці розбіжності тоді, коли у Касовій книзі вже відображені чеки, які ще не були пред`явленими до банку, або надходження, які ще не надійшли на поточний рахунок (кошти в дорозі).

Перевірка відповідності періодично надісланих банком звітів власним розрахункам полягає у виправленні помилок у касовій книзі, які, як правило, здійснені самим підприємством. Помилки, що виникають у зв`язку із невідповідністю часу надходження і витрачання, необхідно зводити в окремий список.

Приклад. На 5 вересня 2016 р. у підсумку касової книги компанії Seven LTD значилося 805,15 ф. ст. Банківський звіт за 5 вересня 2016 р. показав, що в графі кредиту компанії Seven LTD значилось 1112,30 ф.ст. У результаті вивчення причин цієї різниці, бухгалтером встановлено:

1. У касовій книзі виявлена помилка, в результаті чого в кредиті відображено на 90,00 ф.ст. більше.
2. У графі кредиту відображені оплачені чеки, що не зареєстровані в банку на суму 208,20 ф.ст.
3. Виписані чеки, які ще не пред`явлені в банк на суму 425,35 ф. ст.

Виправлення в касовій книзі компанії Seven LTD

Показники	Записи в графі дебету (збільшення статті «грошові кошти»), ф.ст.	Записи в графі кредиту (зменшення статті «грошові кошти»), ф.ст.
Сальдо b/d	805,15	-
Плюс виправлення помилки в розрахунках	90,00	-
Виправлений підсумок	895,15	-

Відомість узгодження банківського звіту та касової книги компанії Seven LTD

Показники	Дебет (додати до підсумку грошових коштів), ф.ст.	Кредит (вирахувати з підсумку грошових коштів), ф.ст.
Підсумок у банківському звіті	1112,30	-
Оплачений чек, записаний в касовій книзі	208,20	-
Незареєстрована виплата по чеку	-	425,35
Підсумок по касовій книзі	895,15	-

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Що таке грошові кошти? Яку роль вони відіграють на підприємстві?
2. Що належить до грошових коштів та які завдання їх обліку?
3. Що таке еквіваленти грошових коштів? Наведіть приклади.
4. На які потреби створюється фонд дрібних сум (мала каса)? Яка проводка при цьому складається?
5. Охарактеризуйте будову Касової книги у зарубіжних країнах.
6. За яких обставин виникають розбіжності у Касовій книзі та банківських випсках фірми?
7. Який порядок узгодження розбіжностей між Касовою книгою та банківською випискою?

РОЗДІЛ 5

ОБЛІК РОЗРАХУНКІВ З ДЕБІТОРАМИ

5.1. КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ОЦІНКА ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ

Дебіторська заборгованість (receivable) відповідно з міжнародними стандартами визначається як сума, належна компанії від покупців (дебіторів). Вона виникає в разі, якщо товар, виконані роботи чи надані послуги продані, а грошові кошти не отримані. Як правило, покупцем не представляється будь-якого письмового підтвердження заборгованості за винятком підпису про прийом товару на товаросупровідних документах.

Міжнародна практика обліку дебіторської заборгованості передбачає більш вільний підхід до неї. Для правильного відображення у фінансовій звітності інформації про дебіторську заборгованість міжнародні аудиторські компанії пропонують три основні групи класифікації дебіторської заборгованості залежно від стану погашення, часу заборгованості, фінансового становища дебітора, перспективи погашення заборгованості (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

Класифікація дебіторської заборгованості

Групи дебіторської заборгованості	Строки погашення	Стан погашення заборгованості / фінансовий стан дебітора	Норми амортизації проблемної заборгованості, %
Група 1	До 30 днів	Нормальний	3
Група 2	30-90 днів	Періодичний /сумнівний	55
Група 3	Понад 90 днів	Відсутній / безнадійний	100

Існує декілька класифікаційних критеріїв дебіторської заборгованості (рис. 5.1).

Рис. 5.1. Класифікація дебіторської заборгованості

У Балансі повинна відображатися реальна вартість активів. Оцінка стану дебіторської заборгованості може базуватися на багатьох критеріях:

- оцінка фінансового стану дебітора (звітні дані);
- оцінка історії дебіторської заборгованості суб'єкта в минулому, пов'язаної з цим підприємством;
- стан погашення поточної заборгованості за останній час;
- оцінка операційного циклу і виду діяльності компанії;
- оцінка прострочення дебіторської заборгованості за термінами;
- сумарна оцінка дебіторської заборгованості;
- переговори з дебіторами з приводу підтвердження залишку дебіторської заборгованості.

Таким чином, реальна (чиста реалізаційна вартість) дебіторської заборгованості визначається шляхом вирахування з суми боргів

дебіторів резерву сумнівних боргів. Такий підхід до оцінки дебіторської заборгованості випливає із принципу обачності.

5.2. МЕТОДИ ОБЛІКУ РАХУНКІВ ДО ОТРИМАННЯ ТА НАДАНИХ ЗНИЖОК ДЕБІТОРАМ

При реалізації товарів, виконанні робіт чи наданні послуг виникає дохід з одночасним збільшенням боргу конкретного дебітора:

Дебет		Кредит	
«Рахунки до отримання»	*$ 10 000*	*«Грошові кошти»*	*$ 10 000*

Ґрунтуючись на даних обліку, компанія може вибрати оптимальні для її господарської діяльності умови роботи з контрагентами і передбачити їх у договорі, розробити важелі управління цією заборгованістю. Наприклад, для скорочення термінів погашення заборгованості можна передбачити знижки за оплату в короткі терміни і відсутність таких знижок або нарахування пені в разі затримки платежу.

Умова надання знижки є поширеним явищем – звичаєм ділового обороту. Визначення поняття «знижка» в більшості документів системи нормативного регулювання бухгалтерського обліку в законодавстві відсутня, але існує визначення, сформоване практикою.

Знижка (discount) є зменшенням ціни товару, роботи або послуги при виконанні покупцем визначених договором умов. До таких умов належить: придбання товарів протягом встановленого періоду часу, оплата товарів протягом установленого терміну, придбання товарів у зазначеному обсязі і т.д.

Підставою застосування знижок може бути маркетингова політика організації як спосіб стимулювання продажів. Факт формування ціни угоди з урахуванням знижок у рамках проведення маркетингової політики необхідно відобразити в тексті договору купівлі-продажу товарів, що реалізуються зі знижкою, в рахунку на оплату товарів, а також у наказі або розпорядженні керівника організації. Важливо відзначити, що за кордоном дебіторська заборгованість широко розповсюджена завдяки існуванню гнучкої системи численних знижок.

Знижки, які надаються покупцю, можна поділити на дві великі групи: до першої групи належать ***торговельні знижки (trade discounts)***, які визначаються безпосередньо в момент продажу (придбання) товарів – це відсоткові знижки від базової ціни товару.

Багато організацій торгують за каталогами або мають загальний список цін (прайс-лист). Щоб часто не змінювати ціни під час розпродажів або під час продажів постійному клієнтові, при реалізації різної кількості товару використовують торговельну знижку як відсоток від основної ціни.

При продажу зі знижкою рахунок виставляється на чисту суму (базова ціна мінус знижка), і, відповідно, дебіторською заборгованістю визнається ця чиста сума. Зазвичай, в бухгалтерському обліку подібного роду знижок проблем не виникає.

До другої групи належать ***грошові знижки (cash discounts)***, факт надання яких і їх сума визначаються вже після продажу (придбанні) товарів. Сюди належать знижки за оплату в строк або знижки «за миттєву оплату товарів». Такі знижки можуть називатися ***сконто***[12]. Дані знижки надаються залежно від терміну оплати з метою стимулювання покупця оплатити рахунок за придбані товари, роботи і послуги до закінчення строків її виплати, строку платежу, обумовленого в договорі.

Грошові знижки застосовуються для підвищення обсягів реалізації і стимулювання клієнта до більш ранньої оплати, також вони допомагають скоротити сумнівні борги. Такі знижки викликають необхідність здійснення коригування в бухгалтерському обліку.

У зарубіжній практиці існують два підходи до відображення в бухгалтерському обліку подібних знижок.

1. ***Валовий метод (gross method)*** – це широко використовуваний на практиці метод. Сутність цього методу така: продаж і дебіторська заборгованість записуються на загальну (валову), без знижки, суму виставленого рахунку. Знижки будуть отримуватися тільки в тому випадку, коли оплата зроблена протягом періоду дії знижки.
2. ***Чистий метод (net method)***. При використанні цього методу знижка трактується дещо інакше. Вважається, що знижка, що не отримана покупцем, – це «покарання», або «штраф», який він

[12] Шапошников А.А. Совершенствование методики бухгалтерского учета скидок на предприятии / А.А. Шапошников, И.В. Куликова // Вестник Алтайск. гос. аграр. ун-та. – 2009. - № 2. – С. 76-80.

повинен платити, оскільки придбаває товари в кредит, а не за готівковий розрахунок, і платить пізніше періоду дії знижки. Спочатку продаж і дебіторська заборгованість записуються за вирахуванням знижок, тобто чисті, а в ситуації, коли покупець не використовує знижки, то на суму упущеної знижки у продавця збільшується обсяг реалізації.

Умови надання знижок прийнято відображати у певному порядку. Наприклад, умова **2/5, net/30** означає надання знижки 2% при оплаті протягом 5 днів з дня укладення договору, інакше протягом 30 днів необхідно буде заплатити чисту (net) суму боргу[13].

Інколи практикують надання знижок за умови сплати за схемою «кінця місяця» – end of month. Умова **3/5, EOM, net/60** означає надання знижки 3% при оплаті протягом п`яти днів після кінця поточного місяця, інакше протягом 60 днів з дня укладення договору необхідно буде заплатити чисту суму боргу.

Основні відмінності у відображенні в обліку знижок, наданих дебіторам, відображені у табл. 5.2.

Таблиця 5.2

Відображення на рахунках бухгалтерського обліку наданих знижок із застосуванням валового та чистого методів

Валовий метод (gross method)		Чистий метод (net method)	
Обсяг реалізації – $1 000, умови оплати 3/5, n/30			
Дебет «Рахунки до отримання»	1 000	Дебет «Рахунки до отримання»	970
Кредит «Дохід від реалізації»	1 000	Кредит «Дохід від реалізації»	970
Оплата в сумі $300 надійшла протягом 5 днів			
Дебет «Грошові кошти»	291	Дебет «Грошові кошти»	291
Дебет «Знижки»	9	Кредит «Рахунки до отримання»	291
Кредит «Рахунки до отримання»	300		
Оплата в сумі $700 надійшла після 5 днів			
Дебет «Грошові кошти»	700	Дебет «Грошові кошти»	700
Кредит «Рахунки до отримання»	700	Кредит «Втрачені знижки»	21
		Кредит «Рахунки до отримання»	679

[13] Шандурська В.Г. Облік у зарубіжних країнах: навч. посібник /В.Г. Шандурська – Х.: ХНАУ, 2004. – 244 с.

Хоча валовий метод застосовують набагато частіше, використання чистого методу у країнах де знижками обов`язково користується переважна кількість дебіторів, є більш доцільним.

5.3. ОБЛІК РЕЗЕРВУ СУМНІВНИХ БОРГІВ

Відповідно до МСБО, продавець, який здійснює продаж у кредит, з повною визначеністю може вважати, що деяку частину дебіторської заборгованості в кінцевому підсумку буде неможливо стягнути. У випадках, коли очікується, що дебіторську заборгованість неможливо буде стягнути повністю, в обліку створюється резерв на покриття безнадійної дебіторської заборгованості – ***резерв сумнівних боргів (allowance for doubtful debts)***. Ця операція виконує дві функції:

1 – безнадійна заборгованість належить до витрат того звітного періоду, в якому реалізація призвела до виникнення такої заборгованості (принцип відповідності, згідно з яким витрати і пов'язані з ними доходи повинні відображатися в тому ж періоді);

2 – дебіторська заборгованість на кінець звітного періоду оцінюється за чистою ціною реалізації, тобто в сумі грошових коштів, які очікується отримати.

Не існує будь-якого єдиного правила для визначення того, коли заборгованість стає безнадійною. Те, що дебітор не погашає заборгованість згідно з контрактом, або відмовляється від платежу за векселем по настанню терміну погашення не обов'язково означає, що заборгованість стає безнадійною. Одним з індикаторів часткової або повної неможливості стягнення дебіторської заборгованості є банкрутство боржника. До інших показників належить ліквідація підприємства-боржника, наявність декількох невдалих спроб стягнення заборгованості та неможливість стягнення в силу закону або терміну давності.

У світовій практиці існує два методи списання дебіторської заборгованості:

- метод нарахування резерву під заборгованість та списання заборгованості за рахунок цього резерву;
- метод прямого списання дебіторської заборгованості без створення резервів. Ці методи базуються на сукупності оцінок, терміновості й інших чинників.

При *першому методі* резерв створюється не по кожному окремому виду дебіторської заборгованості окремо, а формується

портфельно. Наприклад, при визнанні заборгованості проблемною у другому місяці кварталу і за умови формування резерву на перше число звітного кварталу резерв буде сформований тільки на перше число наступного кварталу.

Наприклад: портфель дебіторської заборгованості підприємства на 01.01.2016 р. мав такий вигляд:

Дебітори	Строки дебіторської заборгованості		
	До 30 днів	30-90 днів	Понад 90 днів
Дебітор А	100	20	0
Дебітор В	50	40	5
Дебітор С	10	20	15
РАЗОМ	160	80	20

Таким чином, станом на 01.01.2016 р., резерв під сукупний портфель дебіторської заборгованості з урахуванням відсотків резервування (табл. 5.1) буде розраховуватися за формулою:

$$P = (160 \cdot 3\%) + (80 \cdot 55\%) + (20 \cdot 100\%) = 68{,}8$$

Отже, на 01.01.2016 р. в обліку буде зроблено запис:

Дебет		Кредит	
«Витрати сумнівних боргів»	*$ 68,8*	*«Резерв сумнівних боргів»*	*$ 68,8*

При відвантаженні товарів або наданні послуг на будь-яку дату протягом періоду в обліку буде зроблений запис:

Дебет		Кредит	
«Рахунки до отримання»	*$ 160*	*«Дохід від реалізації»*	*$ 160*

Проводка з формування резерву в розмірі 2% не провадиться протягом кварталу. Коригування портфеля в бік його збільшення або зменшення буде здійснена на базі стану сукупного портфеля дебіторської заборгованості.

Наприклад: портфель на 01.03.2016 р. має вигляд:

Дебітори	Строки дебіторської заборгованості		
	До 30 днів	30-90 днів	Понад 90 днів
Дебітор А	150	20	0
Дебітор В	100	40	5
Дебітор С	0	10	20
РАЗОМ	250	70	25

Станом на 01.03.2016 р. резерв сумнівних боргів з урахуванням відсотків резервування буде дорівнювати:

$$P = (250 \cdot 3\%) + (70 \cdot 55\%) + (25 \cdot 100\%) = 71.$$

Отже, на 01.03.2016 р. в обліку буде зроблено такий запис (71 - 68,8 = 2,2):

Дебет		Кредит	
«Витрати сумнівних боргів»	*$ 2,2*	*«Резерв сумнівних боргів»*	*$ 2,2*

При негативній різниці буде зроблена зворотна проводка:

Дебет		Кредит	
«Резерв сумнівних боргів»		*«Витрати сумнівних боргів»*	

Коригування резерву буде проводитися завжди, крім випадків, коли прийнято остаточне рішення про списання дебіторської заборгованості з балансу на підставі рішення суду про банкрутство дебітора.

5.4. ОБЛІК ВЕКСЕЛІВ ОДЕРЖАНИХ

Вексель (bill) – це цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов’язання векселедавця сплатити після настання терміну певну суму грошей власнику векселя (векселетримачу).

Предметом вексельного зобов'язання можуть бути тільки гроші.

Відмінності векселя від інших боргових зобов'язань:

- може передаватися з рук в руки без передавального напису;

- відповідальність за векселем, яка для осіб, що беруть участь в його обороті є солідарною, за винятком осіб, які вчиняють безповоротний напис;

- при несплаті векселя у встановлений термін необхідно вчинення нотаріального протесту;

- форма векселя точно встановлена законом та інші умови вважаються ненаписаними;

- є абстрактним грошовим документом і в силу цього не забезпечується заставою, завдатком, неустойкою і т.д.

Основою вексельної угоди є комерційний кредит, що надається підприємствами один одному, минаючи банк. Оформлення такого кредиту векселем має ряд переваг, наприклад, у порівнянні з кредитним договором.

По-перше, вексель мобільний. За кредитним договором компанія, яка видала позику, звичайно не може вимагати його повернення раніше обумовленого терміну. Вексель же є цінним папером, і його в разі потреби можна продати на фондовому ринку або закласти в банк.

По-друге, вексель – абстрактне боргове зобов'язання, не пов'язане з конкретними умовами угоди, тому з його допомогою зручно проводити взаєморозрахунок заборгованостей між підприємствами.

По-третє, існуючими нормативними актами підприємствам пропонується переоформити прострочену кредиторську заборгованість у вигляді фінансових векселів. При цьому підставою для безспірного стягнення заборгованості по постачаннях товарів і наданих послуг, а також забезпеченням банківських позичок на оплату товарно-матеріальних цінностей повинні бути тільки платіжні зобов'язання з фіксованими термінами платежу, в тому числі оформлення товарними векселями.

У фінансовій практиці прийнято розрізняти прості і переказні векселі.

Простий вексель (соло-вексель) виписується і підписується боржником і містить його безумовне зобов'язання сплатити кредитору певну суму в обумовлений термін в певному місці (рис. 5.2).

Переказний вексель (тратта) виписує і підписує кредитор (трасант). Він містить наказ боржнику (трасату) сплатити в зазначений термін позначену у векселі суму третій особі (ремітенту) (рис 5.3).

Переказний вексель як такий не має сили законного платіжного засобу, а є лише представником дійсних грошей, тому в практиці прийнято, що боржник-трасат зобов'язаний письмово підтвердити свою згоду здійснити платіж за векселем у визначений строк, тобто здійснити акцепт тратти. Акцепт відбувається у вигляді напису на лицьовій стороні векселя.

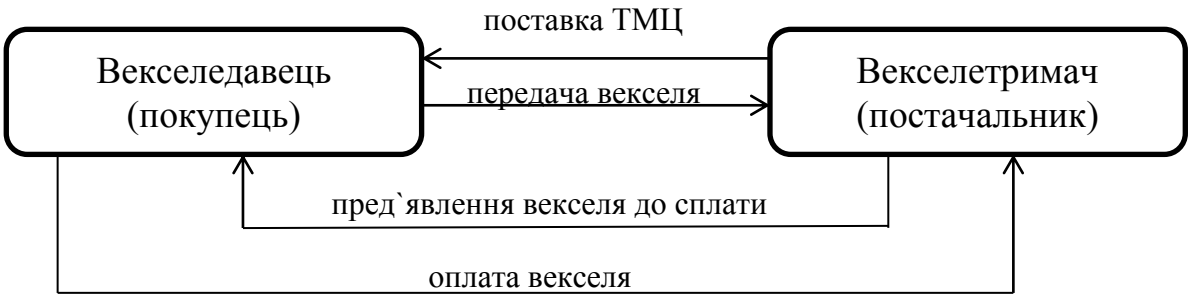

Рис. 5.1. Модель простого (соло) векселя

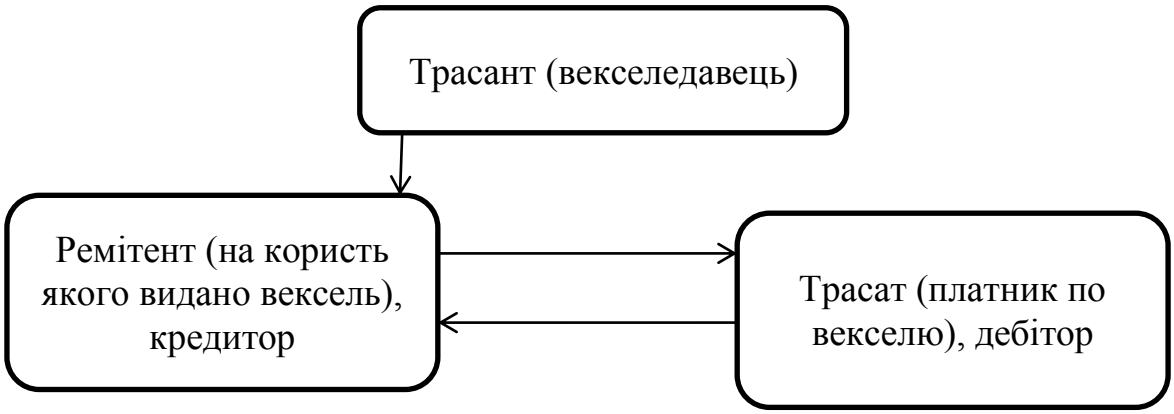

Рис. 5.2. Модель переказного векселя (тратта)

Акцепт тратти може бути загальним або обмеженим. Ніякі інші обмежувальні записи в тексті тратти не вирішені, тому що акцепт повинен бути простим і нічим не обумовленим. Частковий (обмежений) акцепт – це письмова згода боржника сплатити тільки частину суми, зазначеної на тратті.

Гарантією по траттах і простих векселях є їх ***авалювання*** (підтвердження) банками. Аваль означає гарантію платежу за векселем з боку банку, якщо боржник не виконав у строк зобов'язань за векселем. Аваль робиться на лицьовому боці векселя.

Вексель виступає також як оборотний документ. Це означає, що передача векселя іншій особі здійснюється для іменних векселів шляхом передавального напису ***(індосаменту)***. Такий напис ставиться на зворотному боці векселя і підписується індосантом, тобто особою, яка зробила передавальний напис. Індосамент повинен

бути безумовним, тому всі обмежувальні умови, внесені в нього, вважаються недійсними. За допомогою передавального напису індосант передає іншій особі, на користь якого зроблено напис, всі права, вимоги та ризики за векселем.

Бухгалтерські записи з обліку простих векселів одержаних діляться на п'ять груп:

1 – отримання векселя. *Приклад:* від покупця 1 січня отримано під 15% вексель строком на 30 днів на суму $5000 у рахунок покриття існуючої дебіторської заборгованості. Ця операція відображається такою бухгалтерською проводкою:

Дебет		Кредит	
«Векселі одержані»	*$ 5000*	*«Рахунки до отримання»*	*$ 5000*

2 – погашення векселя. Для визначення суми погашення слід здійснити такий розрахунок:

$$Сума_{погаш} = 5000 + (\frac{5000 \cdot 15}{100} \cdot \frac{30}{360}) = 5000 + 62{,}5 = 5062{,}5.$$

Після погашення векселя через 30 днів разом з позиковим відсотком робиться запис:

Дебет		Кредит	
«Грошові кошти»	*$ 5062,5*	*«Векселі одержані»*	*$ 5000*
		«Відсотки одержані»	*$ 62,5*

3 – облік відмовного векселя. Якщо вексель не оплачується векселедавцем у домовлений термін, вважається, що відбулася відмова від оплати векселя. У цьому випадку робиться запис:

Дебет		Кредит	
«Рахунки до отримання»	*$ 5062,5*	*«Векселі одержані»*	*$ 5000*
		«Відсотки одержані (дохід)»	*$ 62,5*

4 – облік векселя. Багато фірм, щоб знайти гроші для поточних операцій, вважають за краще не зберігати у себе отримані векселі, а

продавати їх банкам або фінансовим компаніям за готівковий розрахунок. Держатель векселя ставить свої підписи на зворотному боці (індосамент) і передає його в банк. Якщо векселедавець в зазначений термін не зможе погасити вексель, по ньому перед банком відповідає індосант.

Приклад: переданий в банк за 60 днів до дати погашення вексель на суму $ 2000, виданий під 15% на термін 90 днів. Банк враховує його за готівку з обліковою ставкою 18%. Розрахуємо вартість погашення векселя та її величину за мінусом облікової ставки:

$$(2000 + (\frac{2000 \cdot 15}{100} \cdot \frac{90}{360})) = 2075.$$

$$(\frac{2060 \cdot 18}{100} \cdot \frac{60}{360}) = 61{,}8.$$

$$2075 - 61{,}8 = 2013{,}2.$$

Тоді виплата по облікованому векселю, розрахована як сума погашення за вирахуванням облікової ставки і відображена в обліку таким чином:

Дебет		Кредит	
«Грошові кошти»	*$ 2013,2*	*«Векселі одержані»*	*$ 2000*
		«Відсотки одержані»	*$ 13,2*

Якщо виплата по обліковуваному векселю менше, ніж сума погашення, то різницю відносять в дебет рахунку «Витрати за відсотками».

5 – трансформаційні записи. Вексель, отриманий в одному звітному періоді, може підлягати оплаті лише в наступному звітному періоді. Оскільки відсотки наростають щодня, то відповідно до принципу відповідності доходів і витрат необхідно визначити суму за відсотками, нараховану за звітний період, в якому було виписано вексель.

Приклад: Фірмою, яка щомісячно складає звітність, 31 серпня було отримано 10% вексель на суму $ 3000, строком на 60 днів. 30 вересня здійснюються такі трансформаційні записи.

На суму нарахованих відсотків, що підлягають оплаті:

$$(\frac{3000 \cdot 10}{100} \cdot \frac{30}{360}) = 25.$$

Дебет		Кредит	
«Заборгованість за нарахованими відсотками»	*$ 25*	*«Відсотки одержані (дохід)»*	*$ 25*

30 жовтня за оплату суми погашення і відсотків робиться запис:

Дебет		Кредит	
«Грошові кошти»	*$ 3025*	*«Векселі одержані»*	*$ 3000*
		«Заборгованість за нарахованими відсотками»	*$ 25*

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Що таке дебіторська заборгованість? Які існують її види за різними класифікаційними критеріями?
2. Як оцінюється дебіторська заборгованість у Балансі?
3. На яких рахунках бухгалтерського обліку відображається виникнення дебіторської заборгованості?
4. Що таке знижка та які види знижок існують у зарубіжній практиці?
5. Які існують методи обліку знижок, наданих дебіторам? Як вони відображаються на рахунках бухгалтерського обліку?
6. Що таке резерв сумнівних боргів та для чого він нараховується?
7. Охарактеризуйте методи розрахунку резерву сумнівних боргів та порядок їх відображення у системі бухгалтерських проводок.
8. Що таке вексель? Які існують види векселів?
9. Назвіть переваги векселя у порівнянні із комерційним кредитом.
10. Як обліковуються операції, пов`язані з обліком векселів одержаних?

РОЗДІЛ 6

ОБЛІК ЗАПАСІВ

6.1. ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ЗАВДАННЯ ОБЛІКУ ЗАПАСІВ

Однією з обов'язкових умов здійснення процесу виробництва є забезпечення його матеріальними цінностями (виробничими запасами) – сировиною, матеріалами, напівфабрикатами, комплектуючими виробами тощо, з яких або за допомогою яких здійснюється виробництво продукції. Відмітною особливістю їх є одноразове використання в процесі виробництва, перенесення всієї вартості на собівартість виготовленої продукції (виконаних робіт, послуг). Матеріальні затрати становлять 57-68% собівартості продукції. Від достовірності та об’єктивності відображення в бухгалтерському обліку й звітності операцій із запасами залежить правильність визначення основних показників, які характеризують результати господарської діяльності та реальний фінансовий стан підприємства (залишки оборотних коштів, темпи їх обігу, собівартість, прибуток, рентабельність тощо). Тобто від достовірності, об’єктивності, правдивості та повноти відображення господарських фактів, пов’язаних із рухом виробничих запасів, залежить правдивість і неупередженість усіх суттєвих для користувачів показників.

Згідно з МСБО (IAS) 2 «Запаси», ***запаси (stock / inventory)*** – це активи, які:

а) утримуються для продажу у звичайному ході бізнесу;

б) перебувають у процесі виробництва для такого продажу або

в) існують у формі основних чи допоміжних матеріалів для споживання у виробничому процесі або при наданні послуг.

Запаси включають товари, що були придбані та утримуються для перепродажу, у тому числі, наприклад, товари, придбані

підприємством роздрібної торгівлі та утримувані для перепродажу, або земля та інша нерухомість для перепродажу. Запаси включають також готову вироблену продукцію або незавершене виробництво суб'єкта господарювання й основні та допоміжні матеріали, призначені для використання в процесі виробництва.

На рис. 6.1 дана загальна система класифікації виробничих запасів щодо їх ознак, яка властива для всіх підприємств аграрного сектора.

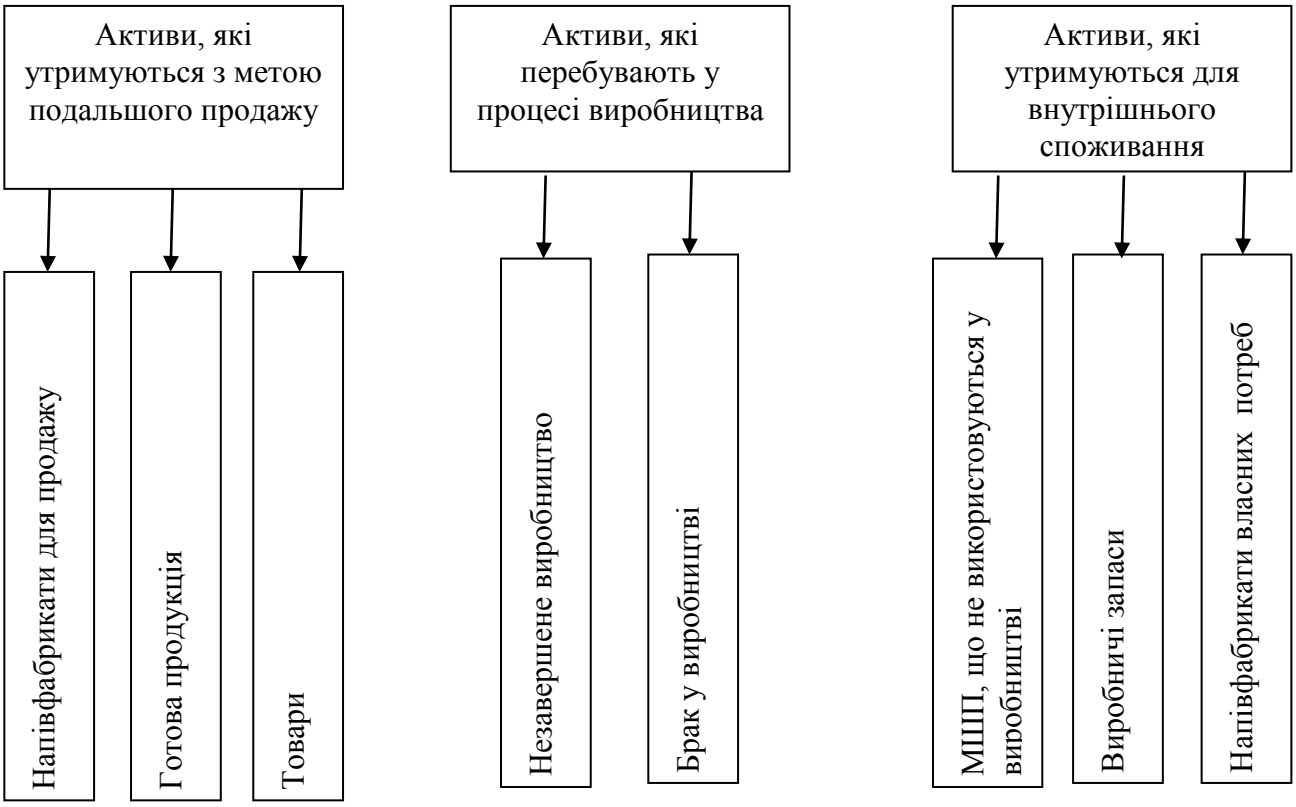

Рис. 6.1. Ознаки класифікації запасів за їх призначенням

Запаси визнаються активами, якщо вони відповідають критеріям визнання активу:

- існує ймовірність того, що підприємство отримає у майбутньому економічні вигоди, пов'язані з їх використанням;
- їх вартість може бути достовірно оцінена.

Для цілей бухгалтерського обліку всі запаси підприємства можуть бути поділені на дві групи:

- власні запаси,
- запаси, які не є власністю підприємства, але знаходяться на його території.

Кожна група у свою чергу поділяється на види запасів (рис. 6.2).

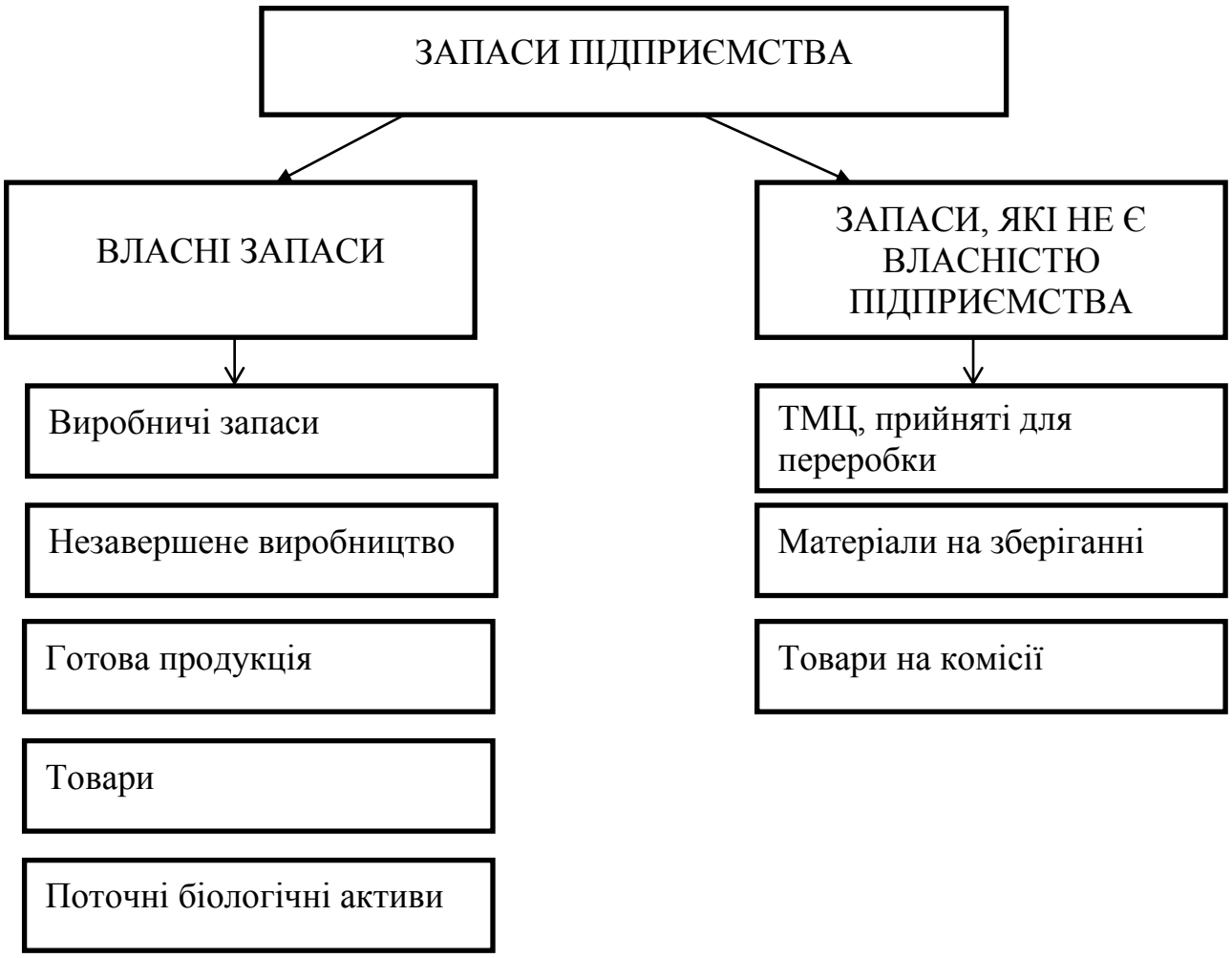

Рис. 6.2. Узагальнена класифікація запасів підприємства

Завданням бухгалтерського обліку запасів є:

- своєчасне оформлення первинних документів на всі операції, пов'язані з надходженням і витрачанням запасів;
- здійснення точного і повного контролю за своєчасним оприбуткуванням, зберіганням і економічним витрачанням запасів у процесі виробництва, за одержанням встановлених норм витрат матеріалів;
- одержання на будь-яку дату точних даних про кількість матеріальних запасів, які є на складах і виробничих підрозділах підприємства та інших місцях зберігання;
- систематичний контроль за транспортно-заготівельними витратами під час придбання запасів на стороні; своєчасне виявлення запасів, які не використовуються в господарстві і які можна реалізувати для мобілізації внутрішніх резервів.

6.2. ОЦІНКА ЗАПАСІВ

Згідно з МСБО (IAS) 2, запаси оцінюють за меншою з таких двох величин: собівартість та чиста вартість реалізації.

Собівартість запасів. Собівартість запасів повинна включати всі витрати на придбання, витрати на переробку та інші витрати, понесені під час доставки запасів до їх теперішнього місцезнаходження та приведення їх у теперішній стан.

Витрати на придбання запасів складаються з ціни придбання, ввізного мита та інших податків (окрім тих, що згодом відшкодовуються суб'єктові господарювання податковими органами), а також з витрат на транспортування, навантаження і розвантаження та інших витрат, безпосередньо пов'язаних з придбанням готової продукції, матеріалів та послуг. Торговельні знижки, інші знижки та інші подібні їм статті вираховуються при визначенні витрат на придбання.

Витрати на переробку запасів охоплюють витрати, прямо пов'язані з одиницями виробництва, наприклад оплата праці виробничого персоналу. Вони також включають систематичний розподіл постійних та змінних виробничих накладних витрат, що виникають у разі переробки матеріалів у готову продукцію. Постійні виробничі накладні витрати – це ті непрямі витрати на виробництво, які залишаються порівняно незмінними незалежно від обсягу виробництва, такі як амортизація, утримання будівель і обладнання заводу, а також витрати на управління та адміністративні витрати заводу. Змінні виробничі накладні витрати – це такі непрямі витрати на виробництво, які змінюються прямо (або майже прямо) пропорційно обсягу виробництва, такі як витрати на допоміжні матеріали та непрямі витрати на оплату праці. Розподіл постійних виробничих накладних витрат на витрати, пов'язані з переробкою, базується на нормальній потужності виробничого устаткування.

Результатом виробничого процесу можуть бути кілька продуктів, що виробляються одночасно. Це відбувається, наприклад, коли виготовляється спільна продукція або коли є основний та побічний продукти. Якщо витрати на переробку кожного продукту неможливо визначити окремо, вони розподіляються на продукти на основі раціональної та послідовної бази розподілу. Наприклад, розподіл може базуватися на відповідній ціні продажу кожного продукту – на етапі виробничого процесу, коли продукти вже можна відокремити один від одного, або на момент завершення виробництва продукту.

За своїм характером вартість більшості побічних продуктів є несуттєвою. У таких випадках їх часто оцінюють за чистою вартістю реалізації і ця вартість вираховується із собівартості основного продукту. У результаті балансова вартість основного продукту суттєво не відрізняється від його собівартості.

Інші витрати включаються в собівартість запасів лише тією мірою, якою вони були понесені у разі доставки запасів до їх теперішнього місцезнаходження та приведення в теперішній стан. Наприклад, може бути доцільним включати в собівартість запасів невиробничі накладні витрати або витрати на проектування продукції для конкретних клієнтів.

Прикладами витрат, які виключаються із собівартості запасів і визнаються як витрати періоду, в якому вони понесені, є такі:

а) понаднормові відходи матеріалів, витрати на оплату праці або інші виробничі витрати;

б) витрати на зберігання, крім тих витрат, які зумовлені виробничим процесом і є необхідними для підготовки до наступного етапу виробництва;

в) адміністративні накладні витрати, не пов’язані з доставкою запасів до їх теперішнього місцезнаходження та приведенням у теперішній стан;

г) витрати на продаж.

Собівартість одиниць запасів, які, як правило, не є взаємозамінними, і товарів чи послуг, призначених для конкретних проектів, слід визначати шляхом використання конкретної ідентифікації їх індивідуальної собівартості.

Чиста вартість реалізації. Іноді компанія змушена продавати запаси за ціною нижче їх собівартості.

Це може відбутися в результаті:

- механічних пошкоджень запасів;
- морального застарівання запасів;
- падіння цін на ринку;
- збільшення витрат на доведення до стану кінцевого продукту або збільшення витрат на збут (наприклад, введення спеціальної дорогої сертифікації для продажу товару призведе до різкого зростання вартості транспортних витрат для вивезення товару з місць зберігання і збитковості продажів).

Дотримуючись принципу обачності, активи не повинні враховуватися вище сум, отримання яких очікується від їх продажу

або використання, і тому запаси можуть уцінюватися нижче їх собівартості, коли вона перевищує чисту ціну реалізації.

Можлива ***чиста ціна реалізації (net realisable value)*** – це передбачувана ціна продажу запасів при звичайному веденні справ за вирахуванням можливих витрат на реалізацію.

При розрахунку можливої чистої ціни реалізації враховуються:

- діючі на момент розрахунку ринкові ціни;

- коливання цін або витрат, що безпосередньо належать до подій, подій після закінчення періоду, в тій мірі, в якій такі події підтверджують умови, що існували на кінець періоду.

Порівняння собівартості і можливої чистої ціни реалізації необхідно проводити позиційно (табл. 6.1).

Таблиця 6.1

Оцінка окремих видів запасів на дату балансу

Вид запасів	Собівартість	Можлива ціна реалізації	Вартість, за якою запаси відображаються в обліку
А	10	10	10
Б	12	15	12
В	15	11	11
Разом	37	36	33

Запаси, що належать до одного і того ж асортименту виробів, які мають одне і те ж призначення або кінцеве використання, вироблені і придатні до реалізації в одній географічній області і які не можуть бути оцінені окремо від інших статей цього асортименту, можуть оцінюватися в сукупності.

МСБО 2 забороняє порівняння собівартості і можливої чистої ціни реалізації на основі класифікації запасів, наприклад, у цілому по готовій продукції або по всіх запасах у конкретній галузі або географічному сегменті.

Виняток. Знецінення сировини та інших матеріалів у запасах не відбивається, якщо виготовлена з них готова продукція імовірно буде продана за собівартістю або вище. Але якщо зниження ціни сировини вказує на те, що собівартість готової продукції перевищує можливу чисту ціну реалізації, то сировина списується до величини можливої чистої ціни реалізації. За таких умов витрати на заміну сировини можуть виявитися найкращою оцінкою його можливої чистої ціни реалізації.

Оцінка можливої чистої ціни реалізації в кінці кожного періоду переглядається. Якщо перестали існувати обставини, які раніше викликали необхідність уцінки запасів нижче собівартості, а запаси ще не витрачені, то такі запаси можуть бути дооцінені в межах суми уцінки. Але дооцінка вище собівартості в будь-якому випадку неможлива.

6.3. СИСТЕМИ ОБЛІКУ ЗАПАСІВ

У зарубіжних країнах найбільшого розповсюдження набули два підходи до обліку запасів:

- система постійного обліку;
- система періодичного обліку.

За системи ***постійного обліку*** запасів їх рух відображається за видами запасів (матеріали, готова продукція, товари тощо) протягом звітного періоду безпосередньо на рахунку «Складські запаси» («Товарно-матеріальні запаси»), який є рахунком першого порядку.

У плані рахунків ряду зарубіжних країн до нього передбачено рахунки другого порядку – «Сировина», «Матеріали», «Незавершене виробництво», «Готова продукція», «Товари». Кожен з цих рахунків може мати ще й рахунки третього порядку, призначені для аналітичного обліку запасів за їх конкретних видів.

Система постійного обліку запасів передбачає визначення їх залишків на кінець кожного звітного періоду, надходження і величини витрачених запасів безпосередньо на відповідних рахунках обліку складських запасів. Для аналітичного обліку запасів використовуються картки як на паперових, так і на електронних носіях. Тобто така система обліку забезпечує відображення на рахунку «Складські запаси» дійсного стану запасів відповідно до здійснених операцій. Тому рахунки «Витрати на закупівлю» і «Повернення і уцінка придбаних товарів» при системі постійного обліку запасів не використовуються.

Надходження запасів відображають проводкою:

Дебет		Кредит	
«Складські запаси»	*Σ*	*«Рахунки до сплати»*	*Σ*

Собівартість реалізованих запасів ($C_{рз}$) за цієї системи визначається в момент продажу (а не в кінці місяця, як за системи

періодичного обліку запасів) як добуток кількості одиниць реалізованих запасів (Q) і собівартості одиниці ($C_{од}$):

$$C_{рз} = C_{од} \cdot Q.$$

При цьому складається бухгалтерська проводка:

Дебет		Кредит	
«Собівартість реалізованих запасів»	*Σ*	*«Складські запаси»*	*Σ*

Кожен факт реалізації запасів відображається як у регістрі синтетичного обліку, так і на картках аналітичного обліку запасів за їх видами. Залишок рахунку «Складські запаси» відображається в балансі, а вартість реалізованих за звітний період запасів, яка визначена на рахунку «Собівартість реалізованих запасів», показується у звіті про прибутки і збитки одним рядком.

За системи ***періодичного обліку*** запасів надходження і вибуття запасів протягом звітного періоду на рахунку «Складські запаси» не відображають. Надходження запасів показується на рахунку «Витрати на закупівлю», який є рахунком елементів витрат і в кінці звітного періоду закривається на рахунок фінансових результатів.

Тобто у разі придбання запасів складається проводка:

Дебет		Кредит	
«Витрати на закупівлю»	*Σ*	*«Рахунки до сплати»*	*Σ*

Специфікою періодичного обліку є визначення кінцевих залишків запасів, яке відбувається за допомогою їх інвентаризації. Собівартість реалізованих запасів ($C_{рз}$) буде дорівнювати різниці їх вартості на початок періоду ($З_0$) разом з надходженнями ($З_н$) та кінцевими залишками ($З_1$):

$$C_{рз} = (З_0 + З_н) - З_1.$$

Таким чином, кінцевий залишок запасів буде відображений так:

Дебет		Кредит	
«Складські запаси»	*Σ*	*«Фінансові результати»*	*Σ*

Головним недоліком періодичної системи, розповсюдженої у країнах-представниках британо-американської моделі обліку, є здійснення періодичних інвентаризацій та відсутність можливості виявлення обсягів запасів протягом звітного періоду, що звужує оперативність та контрольну функцію бухгалтерського обліку.

Порівняємо постійну та періодичну систему обліку запасів за допомогою прикладу.

Таблиця 6.2

Відображення на рахунках бухгалтерського обліку руху запасів за постійною та періодичною системами[14]

Система постійного обліку		Система періодичного обліку	
Початковий залишок запасів $ 1 000			
Придбання запасів за місяць $ 1 500			
Дебет «Складські запаси»	1 500	Дебет «Витрати на придбання запасів»	1 500
Кредит «Рахунки до сплати»	1 500	Кредит «Рахунки до сплати»	1 500
Реалізовано запасів за місяць $ 900			
на суму нарахованого доходу:			
Дебет «Рахунки до отримання»	900	Дебет «Рахунки до отримання»	900
Кредит «Виручка»	900	Кредит «Виручка»	900
на суму списаної собівартості реалізації:			
Дебет «Собівартість реалізованих запасів»	700		
Кредит «Складські запаси»	700		
Кінцевий залишок запасів $ 1 800			
Відображається за дебетом рахунку «Складські запаси»	1 800	Дебет «Складські запаси»	1 800
		Кредит «Фінансові результати»	1 800
Визначення фінансових результатів			
списання початкових залишків запасів:			
		Дебет «Фінансові результати»	1 000
		Кредит «Складські запаси»	1 000

[14] *Побудовано на основі*: Губачова О.М. Облік у зарубіжних країнах: навч. посібник / О.М. Губачова, С.І. Мельник. – К.: «Центр учб. літ.», 2012. – 400 с.

Продовження табл. 6.2

списання витрат на придбання запасів:			
		Дебет «Фінансові результати»	1 500
		Кредит «Витрати на придбання запасів»	1 500
списання собівартості реалізованих запасів:			
Дебет «Фінансові результати»	700		
Кредит «Собівартість реалізованих запасів»	700		
списання виручки від реалізації:			
Дебет «Виручка»	900	Дебет «Виручка»	900
Кредит «Фінансові результати»	900	Кредит «Фінансові результати»	900

Таблиця 6.3

Відображення запасів у фінансовій звітності

Система постійного обліку		Система періодичного обліку	
БАЛАНС			
Запаси	1 800	Запаси	1 800
ЗВІТ ПРО ПРИБУТКИ, ЗБИТКИ ТА ІНШИЙ СУКУПНИЙ ДОХІД			
Виручка від реалізації	900	Виручка від реалізації	900
Собівартість реалізації	700	*Запаси на початок періоду*	*1000*
Валовий прибуток	200	*Придбані запаси*	*1500*
		Запаси на кінець періоду	*1800*
		Собівартість реалізації (1000+1500)-1800	700
		Валовий прибуток	200

Таким чином, різниця полягає лише у бухгалтерських записах протягом місяця і призводить до однакового фінансового результату від реалізації запасів.

6.4. МЕТОДИ ОЦІНКИ ЗАПАСІВ ПРИ ЇХ ВИБУТТІ

МСБО (IAS) 2 «Запаси» дозволяє використовувати різні методи визначення собівартості запасів, якщо результати їх застосування наближено виражають значення собівартості.

Для визначення собівартості запасів застосовуються такі методи.

1. Метод FIFO (first-in-first-out / перше надходження – перший відпуск). Цей метод припускає, що запаси, закуплені або вироблені першими, будуть продані першими і, відповідно, запаси, що залишаються на кінець періоду, були придбані або вироблені пізніше, ніж їх відпуск.

Залишки запасів на кінець періоду ($З_к$) за цим методом будуть визначатися таким чином:

$$З_к = (З_п + З_н) - С_{рз},$$

де $З_п$ – запаси на початок періоду; $З_н$ – запаси, що надійшли; $С_{рз}$ – собівартість реалізованих запасів.

Використання методу ***LIFO (last-in-first-out / останнє надходження – перший відпуск)*** заборонено міжнародними стандартами фінансової звітності. Його суть полягає у тому, що запаси, закуплені або вироблені останніми, будуть продані першими.

2. Метод середньозваженої вартості (average cost). Згідно з цим методом вартість кожної статті визначається за середньозваженою вартістю запасів на початок періоду та вартості запасів, куплених або вироблених протягом періоду. Середнє значення може розраховуватися на періодичній основі (метод простий середньозваженої) або по отриманні кожної додаткової партії (метод ковзної середньозваженої).

Таким чином, середньозважена собівартість запасів буде дорівнювати:

$$\overline{С_з} = \frac{\sum З_п + \sum З_н}{nЗ_п + nЗ_н},$$

де $\sum З_п$ – вартість запасів на початок періоду; $\sum З_н$ – вартість запасів, що надійшли; $nЗ_п$ – кількість запасів на початок періоду; $nЗ_н$ – кількість запасів, що надійшли.

3. Метод специфічної ідентифікації (specific identification method). Цей метод повинен використовуватися для визначення собівартості специфічних запасів, які не є взаємозамінними (автомобілі, ювелірні вироби, дорогі хутряні вироби і т.д.), а також товарів або послуг, вироблених і призначених для спеціальних проектів.

Для всіх запасів, подібних за характером та використанню, компанією повинні застосовуватися однакові методи оцінки. Для запасів різного характеру дозволяється використання різних методів оцінки.

Приклад 1. Показники наявності та руху запасів британської компанії «Gamma» мають такий вигляд:

Дата	Зміст	Кількість (шт.)	Ціна, ф.ст.	Сума, ф.ст.
01	Залишок	50	15	750
05	Придбання	100	12	1200
12	Придбання	50	14	700
25	Реалізація	90	?	?
31	Залишок	110	?	?

Згідно з методом ФІФО вартість реалізованих запасів 25 числа буде дорівнювати:

$$(50 \cdot 15) + (40 \cdot 12) = 750 + 480 = 1230 \text{ ф.ст.}$$

Залишок, у свою чергу, становитиме:

$$(60 \cdot 12) + (50 \cdot 14) = 720 + 700 = 1420 \text{ ф.ст.}$$

або:

$$(750 + 1200 + 700) – 1230 = 1420 \text{ ф.ст.}$$

Згідно з методом середньозваженої собівартості розрахуємо її величину згідно з початковими залишками та надходженнями:

$$(750 + 1200 + 700) / (50 + 100 + 50) = 2650 / 200 = 13,25 \text{ ф.ст.}$$

Отже, вартість реалізованих запасів 25 числа буде дорівнювати:

$$90 \cdot 13,25 = 1192,5 \text{ ф.ст.}$$

Залишки запасів на кінець періоду становитимуть:

$$110 \cdot 13,25 = 1457,5 \text{ ф.ст.}$$

Приклад 2. На початок грудня залишків сировини не було. Протягом періоду зроблені закупівлі:

5 грудня 100 кг по $ 2.00 за кг

12 грудня 210 кг по $ 2.10 за кг

20 грудня 50 кг по $ 2.20 за кг

24 грудня 30 кг по $ 2.30 за кг.

На 31 грудня на складі залишки сировини становили 105 кг.

А. Відповідно до методу ФІФО запаси, придбані першими, раніше і витрачаються. Відповідно, в залишку залишаються запаси, придбані пізніше.

Залишки 105 кг складаються з самого пізнього надходження (30 кг), передостаннього надходження (50 кг) і частково з партії, яка надійшла 12 грудня:

(105 - 30 - 50) = 25 кг.

Розрахуємо їх вартість на підставі ціни надходження кожної партії:

12 грудня 25 кг по $ 2.10 за кг = $ 52.50

20 грудня 50 кг по $ 2.20 за кг = $ 110.00

24 грудня 30 кг по $ 2.30 за кг = $ 69.00

Разом: $ 231.50 становлять залишки запасів за методом ФІФО.

Б. У разі використання методу середньозваженої вартості спочатку слід розрахувати середньозважену вартість одиниці запасів за період. Загальна вартість закупівель:

5 грудня 100 кг по $ 2.00 за кг $ 200

12 грудня 210 кг по $ 2.10 за кг $ 441

20 грудня 50 кг по $ 2.20 за кг $ 110

24 грудня 30 кг по $ 2.30 за кг $ 69

Разом 390 кг на $ 820.

Середньозважена вартість становитиме $ 2.10 (820/390) за 1 кг. Залишки запасів у 105 кг за середньозваженою вартістю становитимуть:

(105 • 2.10) = $ 220.50

Після продажу запасів сума, за якою вони обліковувалися, в обов'язковому порядку повинна бути визнана як витрати в тому періоді, в якому визнається відповідна виручка. Збиток від знецінення та втрати запасів повинні визнаватися як витрати в тому періоді, в якому вони відбулися. Деякі запаси можуть обліковуватися на рахунках інших активів (наприклад, матеріали, використані при створенні основного засобу, включаються у вартість основного засобу та до витрат за допомогою нарахування амортизації протягом терміну корисної служби основного засобу).

6.5. РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ЗАПАСИ У ФІНАНСОВІЙ ЗВІТНОСТІ

Згідно з нормами МСБО (IAS) 2 «Запаси», у фінансовій звітності слід розкривати:

- облікові політики, прийняті для оцінки запасів, включаючи використані формули собівартості;
- загальну балансову вартість запасів та балансову вартість згідно з класифікаціями, прийнятними для суб'єкта господарювання;
- балансову вартість запасів, відображених за чистою вартістю реалізації мінус витрати на продаж;
- суму запасів, визнаних як витрати протягом періоду;
- суму будь-якого часткового списання запасів, визнану як витрати протягом періоду;
- суму будь-якого сторнування будь-якого часткового списання, визнану як зменшення суми запасів, яка визнана як витрати періоду;
- обставини або події, що спричинили сторнування часткового списання запасів;
- балансову вартість запасів, переданих під заставу для гарантії зобов'язань.

Інформація про балансову вартість різних видів утримуваних запасів та про ступінь змін у цих активах є важливою для користувачів фінансової звітності. Загальна класифікація запасів така: товари, виробничі запаси, виробничі допоміжні матеріали, матеріали, незавершене виробництво та готова продукція. Запаси виконавця послуг можуть бути описані як незавершене виробництво.

Сума запасів, визнана як витрати протягом періоду, яку часто називають собівартістю продажу, складається з тих витрат, що були раніше включені до оцінки проданих одиниць запасів, нерозподілених виробничих накладних витрат та понаднормових сум виробничої собівартості запасів. Обставини суб'єкта господарювання можуть також виправдати включення інших витрат, таких як витрати на збут.

Деякі суб'єкти господарювання приймають такий формат звіту про прибутки та збитки, за яким розкриваються інші суми, а не собівартість запасів, визнаних як витрати протягом періоду. Згідно з цим іншим форматом суб'єкт господарювання подає аналіз витрат, застосовуючи класифікацію, що базується на характері витрат. У цьому випадку суб'єкт господарювання розкриває інформацію про

витрати, визнані як витрати на сировину та витратні матеріали, витрати на оплату праці та інші операційні витрати разом із сумою чистої зміни в запасах за період.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Що таке запаси та на які види вони поділяються?
2. Якими міжнародними стандартами регулюються питання обліку запасів?
3. Охарактеризуйте основні завдання обліку запасів.
4. Який порядок оцінки запасів в обліку та звітності?
5. Що включає собівартість запасів?
6. Що таке чиста реалізаційна вартість запасів та як вона встановлюється?
7. На яких рахунках та за якими системами відображається рух запасів?
8. За якими методами відбувається оцінка запасів при їх вибутті? Що між ними спільного та відмінного?
9. Який порядок розкриття інформації про запаси у фінансовій звітності?

РОЗДІЛ 7

ОБЛІК ДОВГОСТРОКОВИХ (НЕОБОРОТНИХ) АКТИВІВ

7.1. ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ЗАВДАННЯ ОБЛІКУ ДОВГОСТРОКОВИХ АКТИВІВ

Довгострокові активи – це матеріальні і нематеріальні ресурси, які належать установі та забезпечують її функціонування і термін корисної експлуатації яких, як очікується, становить більше одного року.

Таким чином, термін корисної експлуатації є основним визначальним критерієм зарахування матеріальних і нематеріальних ресурсів до складу необоротних активів. Коли критерій оцінки один, то важко переоцінити його значення. Ось чому визначення передбачуваного терміну експлуатації необоротних активів віддано під контроль міністерств. Визначення терміну корисної експлуатації здійснюється комісією, створеною за наказом керівника, з урахуванням технічних характеристик об'єкта, зазначених у його паспорті, практики використання аналогічних об'єктів, передбачуваної інтенсивності експлуатації об'єкта в цій установі й інших факторів.

До складу необоротних активів входять: земельні ділянки, капітальні витрати на поліпшення земель, будинки, споруди, передавальні пристрої, робочі, силові машини і обладнання, транспортні засоби, інструменти, прилади, господарський інвентар, обчислювальна техніка, робоча та продуктивна худоба, багаторічні насадження, музейні цінності, експонати зоопарків, виставок, бібліотечні фонди, знаряддя лову, спеціальні інструменти і спеціальні пристосування, білизна, постільні речі, одяг та взуття, тимчасові нетитульні споруди, природні ресурси, інвентарна тара, матеріали довготривалого використання для наукових цілей, авторські та суміжні з ними права, права користування природними ресурсами,

майном, об'єктами промислової власності, інші матеріальні та нематеріальні активи довгострокового використання.

Всі вони розділені на три групи:

1. Основні засоби.
2. Інші необоротні матеріальні активи.
3. Нематеріальні активи.

Узагальнена класифікація довгострокових активів наведена на рис. 7.1.

Рис. 7.1. Класифікація довгострокових активів

Найважливішою складовою довгострокових активів, яка займає переважну питому вагу їх складу, є основні засоби.

У МСБО 16 наведено визначення основних термінів, пов`язаних з обліком та визнанням основних засобів.

Основні засоби (fixed assets or property, plant, and equipment) – це матеріальні активи, які:

- використовуються компанією для виробництва або постачання товарів, надання послуг, для здачі в оренду або для адміністративних цілей;
- передбачається використовувати протягом більш одного періоду.

Балансова вартість (carrying amount) – сума, за якою актив визнається у звіті про фінансовий стан, за вирахуванням накопиченої амортизації і накопиченого збитку від знецінення.

Первісна вартість / Собівартість (cost) – це сума сплачених грошових коштів або еквівалентів грошових коштів, або справедлива вартість іншого відшкодування, переданого за актив, на момент його придбання або споруди.

Вартість, яка амортизується (depreciable amount) – собівартість активу або сума, відображена у звітності замість собівартості, за вирахуванням ліквідаційної вартості.

Амортизація (depreciation) – це систематичне зменшення вартості, яка амортизується активу на систематичній основі протягом строку корисної служби.

Вартість з точки зору компанії (entity-specific value) – наведена (дисконтована) вартість грошових потоків, які, як очікується, будуть отримані від використання активу, від його реалізації після закінчення терміну корисної служби або які, як очікується, будуть понесені для погашення зобов'язання по активу.

Справедлива вартість (fair value) – вартість активу в угоді між добре обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами.

Збиток від знецінення (impairment loss) – це сума, на яку балансова вартість активу перевищує його суму очікуваного відшкодування.

Сума очікуваного відшкодування (recoverable amount) – найбільша з справедливої вартості активу за вирахуванням витрат на продаж або його цінності використання.

Ліквідаційна вартість (residual value) – оцінка величини, яка могла б бути отримана в даний час від реалізації активу за вирахуванням витрат на продаж у припущенні, що його стан такий, якщо б він вже відпрацював весь термін своєї корисної служби.

Термін корисної служби (useful life):

- очікуваний період використання активу; або
- кількість виробів або аналогічних одиниць, яке передбачається провести з використанням активу.

Основний засіб визнається, коли одночасно виконуються такі критерії:

1. Чи відповідає визначенням МСБО 16.
2. Існує висока ймовірність отримання компанією майбутніх економічних вигод від використання цього основного засобу.
3. Собівартість основного засобу може бути надійно оцінена.

Нижче наведена класифікація основних засобів за різними критеріями.

Таблиця 7.1

Класифікація основних засобів компаній

ОСНОВНІ ЗАСОБИ	Функціональне призначення	Виробничі
		Невиробничі
	Натурально-речовий склад	Земля
		Будівлі та споруди
		Передавальні пристрої
		Робочі машини та обладнання
		Транспортні засоби
		Інструменти, прилади та інвентар і т.д.
	Належність	Власні
		Орендовані
	Використання	Знаходяться в експлуатації
		Законсервовані

Основними ***завданнями*** бухгалтерського обліку довгострокових активів є:

- контроль за збереженням і наявністю основних засобів за місцями їх використання; правильне документальне оформлення та своєчасне відображення в обліку їх надходження, вибуття і переміщення;
- контроль за раціональним витрачанням коштів на реконструкцію і модернізацію основних засобів;
- обчислення частки вартості основних засобів у зв'язку з використанням і зносом для включення у витрати підприємства;
- контроль за ефективністю використання робочих машин, устаткування, виробничих площ, транспортних засобів та інших основних засобів;
- точне визначення результатів від списання, вибуття об'єктів основних засобів.

Ці завдання вирішують за допомогою належної документації та забезпечення правильної організації обліку наявності і руху основних засобів, розрахунків за їх амортизації та обліку витрат на їх ремонт.

7.2. ОЦІНКА ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

Об'єкт основних засобів, який відповідає критеріям визнання активу, слід оцінювати за його собівартістю.

Згідно з нормами МСБО 16, ***собівартість об'єкта основних засобів складається з:***

а) ціни його придбання, включаючи імпортні мита та невідшкодовувані податки на придбання після вирахування торговельних знижок та цінових знижок;

б) будь-яких витрат, які безпосередньо пов'язані з доставкою активу до місця розташування та приведення його в стан, необхідний для експлуатації у спосіб, визначений управлінським персоналом;

в) первісної попередньої оцінки витрат на демонтаж, переміщення об'єкта та відновлення території, на якій він розташований, зобов'язання за якими суб'єкт господарювання бере або коли купує цей об'єкт, або коли використовує його протягом певного періоду з метою, яка відрізняється від виробництва запасів протягом цього періоду.

Прикладами безпосередньо пов'язаних витрат є:

а) витрати на виплати працівникам, які виникають безпосередньо від спорудження або придбання об'єкта основних засобів;

б) витрати на впорядкування території;

в) первісні витрати на доставку та розвантаження;

г) витрати на встановлення та монтаж;

д) витрати на перевірку відповідного функціонування активу після вирахування чистих надходжень від продажу будь-яких об'єктів під час доставки активу до теперішнього місця розташування та приведення в теперішній стан (наприклад, зразків, вироблених під час перевірки обладнання);

е) гонорари спеціалістам.

Суб'єкт господарювання застосовує до витрат на зобов'язання щодо демонтажу, переміщення та відновлення території, на якій розташований об'єкт, що виникають протягом певного періоду внаслідок використання об'єкта для виробництва запасів протягом цього періоду.

Визнання витрат у балансовій вартості об'єкта основних засобів припиняється, якщо об'єкт знаходиться в місці розташування та стані, необхідному для його експлуатації у спосіб, визначений управлінським персоналом. Отже, витрати, понесені при використанні чи переміщенні об'єкта, не включаються в балансову вартість такого об'єкта. Наприклад, наведені далі витрати не включаються в балансову вартість об'єкта основних засобів:

а) витрати, понесені в той час, коли об'єкт, придатний до експлуатації у спосіб, визначений управлінським персоналом, ще треба ввести в дію або його експлуатують не на повну потужність;

б) первісні операційні витрати, такі як понесені під час формування попиту на продукцію об'єкта;

в) витрати на переміщення чи реорганізацію частини або всієї діяльності суб'єкта господарювання.

Собівартість активу, створеного власними силами, визначається з використанням тих самих принципів, як і для придбаного активу. Якщо суб'єкт господарювання виробляє подібні активи для продажу в звичайному ході бізнесу, собівартість активу звичайно така сама, як і собівартість будівництва активу для продажу. Отже, при визначенні таких витрат будь-яких внутрішніх прибутків не враховують. Так само, собівартість понаднормативних сум відходів матеріалів, оплати праці чи інших ресурсів, витрачених при будівництві активу власними силами, не включається до собівартості активу.

Собівартість об'єкта основних засобів – це грошовий еквівалент ціни на дату визнання. Якщо платіж відкладають на строк довший, ніж звичайний строк кредиту, різниця між грошовим еквівалентом ціни і загальними виплатами визнається як відсотки за період кредиту, якщо такі відсотки не капіталізують.

Один або кілька об'єктів основних засобів можна придбати в обмін на немонетарний актив чи активи або поєднання монетарних та немонетарних активів. Подальший розгляд стосується обміну одного немонетарного активу на інший, але він також застосовується до всіх обмінів, наведених у попередньому реченні.

Собівартість такого об'єкта основних засобів оцінюється за справедливою вартістю, якщо:

а) операція обміну має комерційну сутність;

б) справедливу вартість отриманого активу або відданого активу можна достовірно оцінити.

Придбаний об'єкт оцінюють у такий спосіб, навіть якщо суб'єкт господарювання не може негайно припинити визнання відданого

активу. Якщо придбаний об'єкт не оцінюється за справедливою вартістю, його собівартість оцінюють за балансовою вартістю відданого активу.

Справедливу вартість активу, щодо якого немає порівнюваних ринкових операцій, можна обґрунтовано оцінити, якщо:

а) відхилення в діапазоні обґрунтованих попередніх оцінок справедливої вартості є незначними для цього активу;

б) імовірність різних попередніх оцінок у межах діапазону можна обґрунтовано оцінити та використати під час оцінки справедливої вартості.

Якщо суб'єкт господарювання може достовірно оцінити справедливу вартість отриманого активу або відданого активу, тоді справедлива вартість відданого активу використовується для оцінювання собівартості отриманого активу, якщо справедлива вартість отриманого активу є більш очевидною.

7.3. ОБЛІК НАДХОДЖЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

Основними каналами надходження основних засобів є такі:

1. Придбання;
2. Капітальне будівництво власними силами компанії;
3. Безоплатне надходження;
4. У результаті обмінних операцій;
5. Оренда.

Для синтетичного і аналітичного обліку основних засобів передбачається окремий балансовий активний рахунок «Основні засоби» (рис. 7.2).

Дебет	**Кредит**
Сальдо початкове	
Надходження основних засобів за різними каналами в оцінці за первісною вартістю та їх дооцінка	*Вибуття основних засобів та їх уцінка*
Сальдо кінцеве	

Рис. 7.2. Макет бухгалтерського рахунку «Основні засоби»

Придбання основних засобів

Приклад. Французька компанія «Nouvelle qualité» придбала промислове обладнання, продажна вартість якого становила €2500. Витрати на доставку обладнання власними силами становлять €350. Для розвантаження обладнання було залучено складський персонал компанії, сума нарахованої заробітної плати за розвантаження якому становила €100. Перед введенням в експлуатацію для тестування обладнання було залучено експерта-інженера, послуги якого становлять €150. Визначити первісну вартість обладнання та відобразити його придбання на рахунках бухгалтерського обліку.

В обліку будуть здійснені записи:

Дебет		Кредит	
«Основні засоби»	*€3100*	*«Рахунки до сплати»*	*€2500*
		«Витрати власного автотранспорту»	*€350*
		«Заробітна плата до сплати»	*€100*
		«Рахунки до сплати»	*€150*

Капітальне будівництво

Собівартість основних засобів, які виготовляються або будуються виготовлені силами компанії, визначається згідно з нормами МСБО (IAS) 2 «Запаси». При введенні побудованого або створеного об`єкта в експлуатацію, визначається його ринкова ціна та порівнюється з фактичними витратами. У випадку перевищення витрат над ринковою вартістю об`єкта, компанія визнає збитки від інвестиційної діяльності; у протилежному випадку відбувається оцінка за ринковою вартістю.

У разі будівництва об`єкта дебетується активний рахунок «Капітальне будівництво» і кредитуються рахунки за статтями витрат. При введенні побудованого чи створеного об`єкта в експлуатацію складають проводку:

Дебет		Кредит	
«Основні засоби»	*Σ*	*«Капітальне будівництво»*	*Σ*

Безоплатне надходження

Основні засоби, що надійшли в результаті безоплатного надходження, мають оцінюватися за справедливою вартістю. Найчастіше каналом безоплатного надходження основних засобів є державні субсидії.

Визнання та первісна оцінка основних засобів, для придбання яких була отримана державна субсидія, відбувається на підставі тих же принципів, що і для інших придбаних основних засобів. Однак вартість основного засобу може бути зменшена на суму отриманої субсидії відповідно до МСБО (IAS) 20 «Облік державних грантів і розкриття інформації про державну допомогу».

Надходження в результаті обміну

Компанія може придбати актив не тільки за плату, а й шляхом обміну на інший актив / активи. Коли один актив купується в обмін на інший актив, то придбаний актив повинен бути оцінений за справедливою вартістю. За основу оцінки може бути взята і справедлива вартість переданого активу, якщо вона точніше і легше визначається.

Однак якщо угода не носить комерційний характер і справедлива вартість не можуть бути надійно визначена, то актив визнається у звіті про фінансовий стан за балансовою вартістю переданого активу.

При цьому складаються бухгалтерські проводки:

Дебет		Кредит	
«Основні засоби (новий актив)»	*Σ*	*«Основні засоби (старий актив)»*	*Σ*
«Накопичена амортизація»	*Σ*	*«Прибуток (збиток) від реалізації»*	*Σ*

Оренда

Основний засіб, отриманий орендарем за договором фінансової оренди, відображається в обліку відповідно до вимог МСФЗ (IAS) 17 «Оренда» і визнається у звіті про фінансовий стан за найменшою з:

- справедливої вартості об'єкта;
- теперішньою вартістю мінімальних орендних платежів.

7.4. ОБЛІК ЗНОСУ (АМОРТИЗАЦІЇ) ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

За допомогою амортизації реалізується основний принцип бухгалтерського обліку, а саме співвіднесення витрат на придбання основного засобу з відповідними доходами, які отримує компанія від його експлуатації протягом терміну його корисної служби. Таким чином, амортизація представляє собою стратегією розподілу витрат, а тому всі основні засоби, за винятком землі, повинні піддаватися амортизації, навіть якщо їх вартість з часом зростає. Кожну частину об'єкта основних засобів, собівартість якої є суттєвою стосовно загальної собівартості об'єкта, слід амортизувати окремо.

Суб'єкт господарювання розподіляє суму, первісно визнану щодо об'єкта основних засобів, на його суттєві частини і кожну частину амортизує окремо. Наприклад, може бути доцільним окремо амортизувати корпуси та двигуни літака, незалежно від того, чи є вони власністю чи орендуються за угодою про фінансову оренду. Аналогічно, якщо суб'єкт господарювання купує основні засоби для операційної оренди, у якій він виступає орендодавцем, може бути доцільним амортизувати окремо суми, відображені у собівартості такого об'єкта, що належать до сприятливих або несприятливих умов оренди порівняно з ринковими умовами.

Амортизаційні відрахування за кожен період слід визнавати у прибутку чи збитку, якщо вони не включені до балансової вартості іншого активу. Суму активу, що амортизується, слід розподіляти на систематичній основі протягом строку його корисної експлуатації.

Амортизацію визнають, навіть якщо справедлива вартість активу перевищує його балансову вартість, оскільки ліквідаційна вартість активу не перевищує його балансову вартість. Ремонт і технічне обслуговування активу не звільняє від необхідності нараховувати амортизацію.

Суму активу, що амортизується, визначають після вирахування його ***ліквідаційної вартості.*** На практиці ліквідаційна вартість активу часто є незначною і внаслідок цього є несуттєвою при обчисленні суми, що амортизується.

Очікувана ліквідаційна вартість основного засобу важлива для визначення вартості, яка амортизується, оскільки вона розраховується за вирахуванням ліквідаційної вартості. Об'єкт основних засобів буде амортизуватися, навіть якщо ліквідаційна вартість буде більше або дорівнює балансовій вартості (у такому випадку амортизація буде дорівнювати нулю).

Ліквідаційна вартість активу може збільшитися до суми, що дорівнює або перевищує балансову вартість активу. Якщо це так, то амортизаційні відрахування активу дорівнюють нулю, доки його ліквідаційна вартість не зменшиться в подальшому до суми, меншої від балансової вартості активу.

Амортизацію активу починають, коли він стає придатним для використання, тобто коли він доставлений до місця розташування та приведений у стан, у якому він придатний до експлуатації у спосіб, визначений управлінським персоналом. Амортизацію активу припиняють на одну з двох дат, яка відбувається раніше: на дату, з якої актив класифікують як утримуваний для продажу, або на дату, з якої припиняють визнання активу. Отже, амортизацію не припиняють, коли актив не використовують або він вибуває з активного використання, доки актив не буде амортизований повністю. Проте, згідно з використаними методами амортизації, амортизаційні відрахування можуть дорівнювати нулю, якщо немає виробництва.

Строк корисної експлуатації активу визначають на підставі очікуваної корисності активу для суб'єкта господарювання. Політика управління активами суб'єкта господарювання може включати в себе їхнє вибуття після деякого визначеного часу або після споживання певної частки економічних вигід, утілених в активі. Унаслідок цього строк корисної експлуатації активу може бути меншим, ніж строк його економічної експлуатації. Оцінка строку корисної експлуатації активу має спиратися на судження, яке ґрунтується на досвіді використання суб'єктом господарювання подібних активів.

Використаний метод амортизації має відображати очікувану форму споживання майбутніх економічних вигід від цього активу суб'єктом господарювання.

Метод амортизації, застосований до активу, слід переглядати принаймні на кінець кожного фінансового року, а якщо відбулася значна зміна в очікуваній формі споживання майбутніх економічних вигід, утілених в активі, метод слід змінити для відображення зміненої форми. Таку зміну слід обліковувати як зміну в обліковій оцінці відповідно до МСБО 8.

Основними ***методами нарахування амортизації*** згідно з МСБО (IAS) 16, є:

- прямолінійний метод;
- метод зменшення залишку;
- метод суми років;

- метод суми одиниць продукції.

Розглянемо та порівняємо різні методи нарахування амортизації основних засобів на практичному прикладі.

Приклад. Італійська компанія «Successo e la prosperità» 01.01.2016 р. придбала вантажний автомобіль вартістю €25000. Ліквідаційну вартість об`єкта визначено в сумі €1000. Очікуваний термін корисного використання становить сім років (до 31.12.2021 р.).

Прямолінійний метод (straight-line method)

Це найпростіший і поширений метод нарахування амортизації, характеризується тим, що вартість активу, яка амортизується, списується на витрати рівними частинами протягом усього терміну корисної служби активу.

Річна сума амортизаційних відрахувань (A) розраховується таким чином:

$$A = \frac{(ПВ - ЛВ)}{n},$$

де $ПВ$ – первісна вартість об'єкта; $ЛВ$ – ліквідаційна вартість об'єкта; n – строк корисної експлуатації.

У нашому прикладі річна сума амортизаційних відрахувань буде дорівнювати:

$$A = \frac{(25000 - 1000)}{6} = 4000.$$

При цьому норма амортизації становить:

$$\frac{1 \cdot 100}{6} = 16{,}7\%.$$

Таблиця амортизаційних відрахувань буде мати такий вигляд:

Таблиця 7.2

Нарахування амортизації за прямолінійним методом

Рік	Дата	Первісна вартість	Річна сума амортизації	Накопичений знос	Залишкова вартість
-	01.01.2016	25000	-	-	25000
1-й	31.12.2016	25000	4000	4000	21000
2-й	31.12.2017	25000	4000	8000	17000
3-й	31.12.2018	25000	4000	12000	13000
4-й	31.12.2019	25000	4000	16000	9000
5-й	31.12.2020	25000	4000	20000	5000
6-й	31.12.2021	25000	4000	24000	1000

Метод зменшення залишку (straight-line method)

У цьому методі використовується коефіцієнт амортизації як при лінійному методі, проте він множиться на додатковий фактор (коефіцієнт прискорення) залежно від того, як швидко ми плануємо амортизувати об'єкт.

Істотна відмінність цього методу від методу лінійної амортизації полягає в тому, що коефіцієнт амортизації застосовується не до вартості, яка амортизується, а до залишкової (балансової вартості) об'єкта:

$$\frac{100\%}{n} \cdot k \cdot ЗВ,$$

де k – коефіцієнт прискорення; $ЗВ$ – залишкова вартість об`єкта. У нашому прикладі застосуємо коефіцієнт прискорення 2,5. У результаті цього прискорена ставка 41,7 % (16,7 • 2,5) застосовується до залишкової вартості об`єкта у кінці кожного року:

Таблиця 7.3

Нарахування амортизації за методом зменшуваного залишку

Рік	Дата	Первісна вартість	Річна сума амортизації	Накопичений знос	Залишкова вартість
-	01.01.2016	25000	-	-	25000
1-й	31.12.2016	25000	10417	10417	14583
2-й	31.12.2017	25000	6076	16493	8507
3-й	31.12.2018	25000	3545	20038	4962
4-й	31.12.2019	25000	2068	22105	2895
5-й	31.12.2020	25000	1206	23311	1689
6-й	31.12.2021	25000	689	24000	1000

Метод суми років (method sums years)

Суть цього методу полягає у списанні залишкової вартості об`єкта основних засобів за допомогою спеціального коефіцієнта суми років (k):

$$A = (ПВ - ЛВ) \cdot k \ ,$$

$$k = \frac{P_n}{\sum P},$$

де P_n – кількість років, що залишилася до кінця терміну експлуатації об`єкта основних засобів; $\sum P$ – сума порядкових номерів років терміну експлуатації об`єкта основних засобів.

У нашому випадку коефіцієнт суми років буде становити:

$$k = \frac{P_n}{1+2+3+4+5+6} = \frac{P_n}{21}.$$

Сума амортизації у кожний з років буде дорівнювати:

$$A_1 = 24000 \cdot \frac{6}{21} = 6857;$$

$$A_2 = 24000 \cdot \frac{5}{21} = 5714;$$

$$A_3 = 24000 \cdot \frac{4}{21} = 4571;$$

$$A_4 = 24000 \cdot \frac{3}{21} = 3429;$$

$$A_5 = 24000 \cdot \frac{2}{21} = 2286;$$

$$A_6 = 24000 \cdot \frac{1}{21} = 1143.$$

Таблиця амортизаційних відрахувань буде мати такий вигляд (табл. 7.3).

Таблиця 7.3

Нарахування амортизації за методом суми років

Рік	Дата	Первісна вартість	Річна сума амортизації	Накопичений знос	Залишкова вартість
-	01.01.2016	25000	-	-	25000
1-й	31.12.2016	25000	6857	6857	18143
2-й	31.12.2017	25000	5714	12571	12429
3-й	31.12.2018	25000	4571	17143	7857
4-й	31.12.2019	25000	3429	20571	4429
5-й	31.12.2020	25000	2286	22857	2143
6-й	31.12.2021	25000	1143	24000	1000

Виробничий метод (production activity method)

Не всі способи амортизації ґрунтуються на розподілі вартості активу пропорційно часу. У деяких випадках більш раціональним підходом буде співвіднесення вартості з кількістю випущеної продукції (наданих послуг). Розрахунок амортизації за цим методом виглядає таким чином:

$$A = \frac{(ПВ - ЛВ)}{Q} \cdot Q_n,$$

де Q – очікувана кількість виробленої продукції (послуг, годин роботи) протягом терміну експлуатації об`єкта основних засобів; $Q_n$ – кількість виробленої продукції (послуг, годин роботи) у конкретний період експлуатації об`єкта основних засобів.

У нашому прикладі припускаємо, що пробіг вантажного автомобіля за весь час його експлуатації становить 150000 км. У тому числі, пробіг в окремі роки становитиме: за 1-й рік: 25000 км; за 2-й рік: 25000 км; за 3-й рік: 30000 км; за 4-й рік: 20000 км; за 5-й рік: 25000 км; за 6-й рік: 25000 км.

Сума амортизації з розрахунку на 1 км пробігу становитиме:

$$\frac{24000}{150000} = 0{,}16.$$

Таблиця амортизаційних відрахувань буде мати такий вигляд (табл. 7.4).

Таблиця 7.4

Нарахування амортизації за виробничим методом

Рік	Дата	Первісна вартість	Річний виробіток, км	Річна сума амортизації	Накопичений знос	Залишкова вартість
-	01.01.2016	25000		-	-	25000
1-й	31.12.2016	25000	25000	4000	4000	21000
2-й	31.12.2017	25000	25000	4000	8000	17000
3-й	31.12.2018	25000	30000	4800	12800	12200
4-й	31.12.2019	25000	20000	3200	16000	9000
5-й	31.12.2020	25000	25000	4000	20000	5000
6-й	31.12.2021	25000	25000	4000	24000	1000

Наклавши на графік суми нарахованої амортизації у кожному році експлуатації вантажного автомобіля (рис. 7.3), ми спостерігаємо суттєву різницю у застосуванні різних методів нарахування амортизації. Зокрема, прискорені методи забезпечують списання більшої половини залишкової вартості об`єкта у перші роки його використання, чого не можна сказати про інші методи.

Таким чином, від застосування того чи іншого методу амортизації в окремі роки буде залежати розмір собівартості

продукції, і як наслідок, сума оподатковуваного прибутку, що свідчить про надзвичайну важливість вибору методу нарахування амортизації при побудові облікової політики компанії.

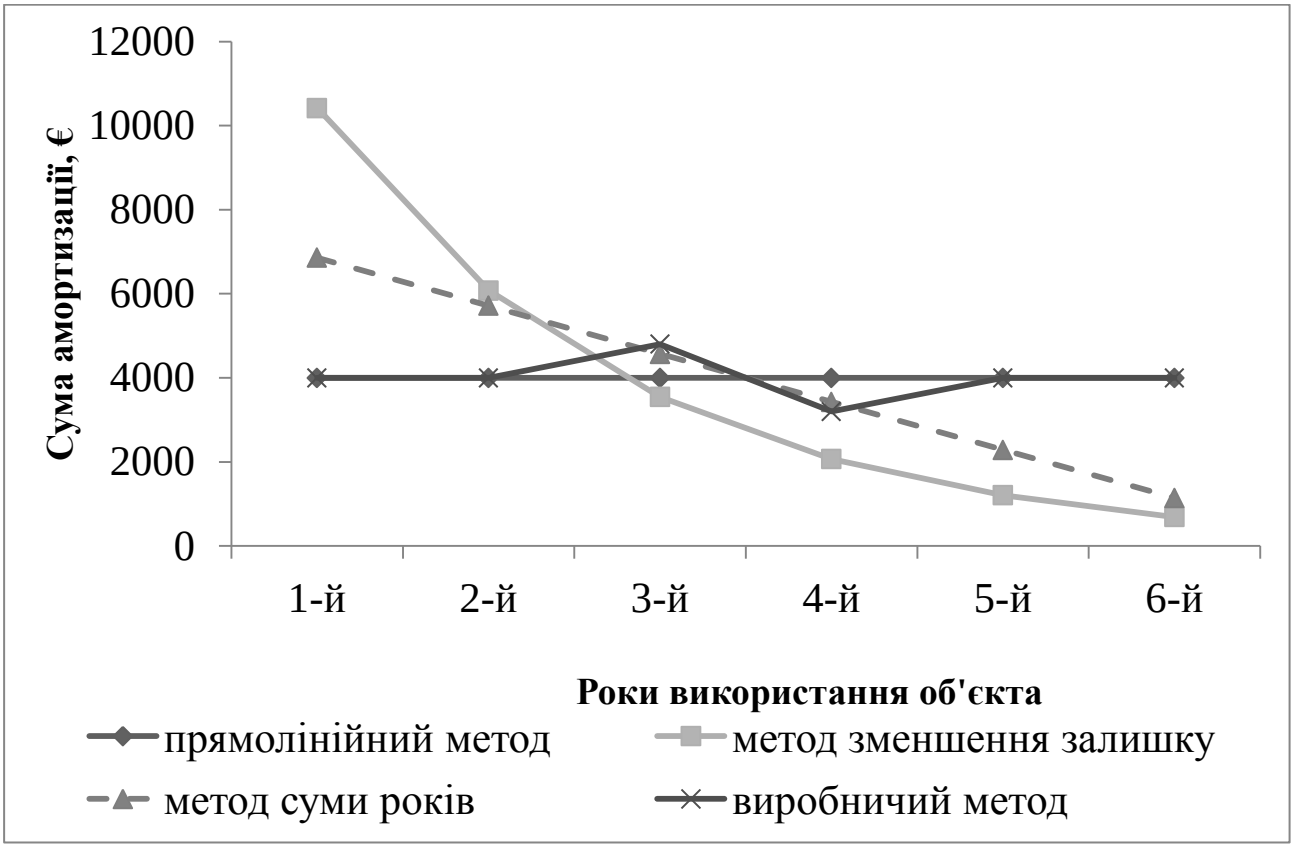

Рис. 7.3. Порівняння різних методів нарахування амортизації основних засобів

У зарубіжній практиці поширення набуло два підходи до відображення суми амортизації основних засобів на рахунках обліку:

1. Використання пасивного рахунку «Накопичена амортизація»:

Дебет		Кредит	
«Витрати на амортизацію»	*Σ*	*«Накопичена амортизація»*	*Σ*

2. Відображення суми нарахованої амортизації безпосередньо на рахунку «Основні засоби» (на окремому аналітичному рахунку):

Дебет		Кредит	
«Основні засоби (амортизація)»	*Σ*	*«Основні засоби»*	*Σ*

7.5. ПЕРЕОЦІНКА ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ ТА ЇЇ ОБЛІК

Об'єкт основних засобів, справедлива вартість якого може бути надійно оцінена, обліковується за переоціненою вартістю за вирахуванням накопиченої амортизації і накопиченого збитку від знецінення.

Переоцінка повинна проводитися з достатньою регулярністю з тим, щоб на звітну дату не виникало суттєвої різниці між балансовою і справедливою вартістю. Переоцінка повинна проводитися відносно до класу основних засобів індивідуально по кожному об'єкту.

Для таких об'єктів основних засобів, як земля і будівлі, справедлива вартість відповідає ринковій вартості, яка визначається професійним оцінювачем з допомогою звичайних методів оцінки. У разі визначення справедливої вартості машин і устаткування зазвичай використовують ринкову вартість на момент проведення переоцінки. Але коли через специфіку устаткування складно визначити його ринкову вартість як справедливу вартість, можна використовувати вартість заміщення з поправкою на амортизацію.

Згідно з нормами МСБО (IAS) 16 «Основні засоби», їх переоцінка відображається за методом ***елімінації амортизації***: спочатку вся сума нарахованої амортизації списується на рахунок обліку основних засобів, а потім отримана вартість переоцінюється таким чином, що стає рівною справедливій вартості (тобто нова початкова вартість стає рівною справедливій, а накопичена амортизація обнуляється).

При першій переоцінці сума дооцінки (позитивний результат переоцінки) повинна відображатися у власному капіталі (резерв з переоцінки основних засобів) і відображатися у Звіті про прибутки, збитки та інший сукупний дохід.

Сума уцінки (негативний результат переоцінки) належить до статті «Збитки від знецінення» у Звіт про прибутки, збитки та інший сукупний дохід.

Підвищення вартості активу під час подальших переоцінок спочатку має компенсувати раніше визнані збитки у Звіті про прибутки, збитки та інший сукупний дохід, а лише потім формувати резерви в капіталі.

Зниження вартості при подальшій переоцінці буде здійснено спочатку за рахунок зниження раніше визнаних резервів з переоцінки в капіталі, і лише потім буде ставитися на збитки у Звіті про прибутки, збитки та інший сукупний дохід.

Схематично це представлено в табл. 7.5.

Таблиця 7.5

Порядок відображення переоцінки основних засобів у фінансовій звітності

	Дооцінка	Уцінка
Перша переоцінка	Резерв з переоцінки (розділ Капітал)	Звіт про прибутки, збитки та інший сукупний дохід (стаття «Збитки від знецінення»)
Наступні переоцінки	У Звіті про прибутки, збитки та інший сукупний дохід на суму раніше визнаних збитків, перевищення – в розділ Капітал	Зменшення раніше створених резервів у розділі Капітал. При недостатності резервів – у Звіт про прибутки, збитки та інший сукупний дохід (стаття «Збитки від знецінення»)

У разі вибуття об'єкта основних засобів резерв з переоцінки повністю переноситься на нерозподілений прибуток.

При відображенні переоцінки основних засобів складаються такі проводки:

- на суму першої ***дооцінки***:

Дебет		Кредит	
«Основні засоби»	*Σ*	*«Капітал у дооцінках»*	*Σ*
«Капітал у дооцінках»	*Σ*	*«Накопичена амортизація»*	*Σ*

Згідно з методом елімінації амортизації:

Дебет		Кредит	
«Накопичена амортизація»	*Σ*	*«Основні засоби»*	*Σ*
«Основні засоби»	*Σ*	*«Капітал у дооцінках»*	*Σ*

- на суму першої ***уцінки***:

Дебет		Кредит	
«Збитки від знецінення»	*Σ*	*«Основні засоби»*	*Σ*
«Накопичена амортизація»	*Σ*	*«Основні засоби»*	*Σ*

- на суму ***дооцінки раніше уціненого*** об`єкта:

Дебет		Кредит	
«Основні засоби»	*Σ*	*«Дохід від переоцінки»*	*Σ*

- на суму ***уцінки в межах попередніх дооцінок*** об`єкта:

Дебет		Кредит	
«Капітал у дооцінках»	*Σ*	*«Основні засоби»*	*Σ*

7.6. ОБЛІК ВИБУТТЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

Основними каналами вибуття основних засобів є:

- продаж;
- списання по зносу;
- дарування;
- надання в оренду.

У разі продажу об’єкта основних засобів спочатку списується сума їх зносу, а потім відбувається списання їх залишкової вартості.

Приклад. Компанія «Favorite» вирішила реалізувати будівлю, первісна вартість якої становить $100000. На момент реалізації сума зносу будівлі становила $30000. Договірна вартість продажу будівлі – $90000. Відобразити реалізацію на рахунках обліку.

У компанії «Favorite» будуть складені такі проводки:

Дебет		Кредит	
«Накопичена амортизація»	*$30000*	*«Основні засоби»*	*$100000*
«Собівартість реалізованих основних засобів»	*$70000*		
«Рахунки до отримання»	*$90000*	*«Дохід від реалізації основних засобів»*	*$90000*
«Грошові кошти»	*$90000*	*«Рахунки до отримання»*	*$90000*
«Прибутки та збитки»	*$70000*	*«Собівартість реалізованих основних засобів»*	*$70000*
«Дохід від реалізації основних засобів»	*$90000*	*«Прибутки та збитки»*	*$90000*

У випадку списання об`єкта основних засобів по зносу складається бухгалтерська проводка:

Дебет		Кредит	
«Накопичена амортизація»	*$30000*	*«Основні засоби»*	*$100000*

Прибутки або збитки, що виникають від вибуття і реалізації об'єкта основних засобів, повинні визначатися як різниця між оціночною сумою чистих надходжень від продажу та балансовою вартістю основного засобу і визнаватися як дохід або витрати у звіті про прибутки і збитки. Прибутки від вибуття основних засобів не повинні включатися до виручки.

Однак, якщо компанія в ході звичайної діяльності на постійній основі продає об'єкти основних засобів, раніше утримувані для цілей здачі в оренду третім особам, то в момент припинення здачі в оренду (коли актив стає призначеним для продажу) відбувається перекласифікація даних активів до складу запасів за їх балансовою вартістю на цю дату.

7.7. ОБЛІК НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ

Нематеріальний актив (intangible asset) – це ідентифікований немонетарний актив, який немає фізичної форми.

Згідно з МСБО (IAS) 38 «Нематеріальні активи», нематеріальний актив слід ***визнавати,*** якщо і тільки якщо:

а) є ймовірність того, що майбутні економічні вигоди, які належать до активу, надходитимуть до суб'єкта господарювання; та

б) собівартість активу можна достовірно оцінити.

Суб'єктові господарювання слід оцінювати ймовірність очікуваних майбутніх економічних вигід, використовуючи припущення, які можна обґрунтувати і підтвердити. Ці припущення відображають найкращу оцінку управлінським персоналом сукупності економічних умов, які існуватимуть протягом строку корисної експлуатації активу.

За визначенням нематеріального активу, його необхідно ідентифікувати так, щоб відокремлювати від гудвілу.

Актив є ***ідентифікованим,*** якщо він:

а) може бути відокремлений, тобто його можна відокремити або відділити від суб'єкта господарювання і продати, передати, ліцензувати, здати в оренду або обміняти індивідуально або разом з

пов'язаним з ним контрактом, ідентифікованим активом чи зобов'язанням, незалежно від того, чи має суб'єкт господарювання намір зробити це, або

б) виникає внаслідок договірних або інших юридичних прав, незалежно від того, чи можуть вони бути передані або відокремлені від суб'єкта господарювання або ж від інших прав та зобов'язань.

Існує дві ***моделі подальшого обліку*** нематеріальних активів:

1. Нематеріальний актив слід первісно оцінювати за собівартістю. Після первісного визнання нематеріальний актив слід відображати за його собівартістю за вирахуванням будь-якої накопиченої амортизації та будь-яких накопичених збитків від зменшення корисності.

2. Після первісного визнання нематеріальний актив слід відображати за переоціненою сумою, яка є його справедливою вартістю на дату переоцінки, за вирахуванням будь-якої подальшої накопиченої амортизації та будь-яких подальших накопичених збитків від зменшення корисності. Для переоцінки згідно з цим Стандартом справедливу вартість слід визначати посиланням на активний ринок. Переоцінювати слід з достатньою регулярністю, щоби на кінець звітного періоду балансова вартість активу суттєво не відрізнялася від його справедливої вартості.

Суб'єкт господарювання оцінює, чи є визначеним або невизначеним ***строк корисної експлуатації нематеріального активу***, та якщо він є визначеним, оцінює його тривалість або кількість одиниць продукції (чи подібних одиниць), які складають цей строк корисної експлуатації. Суб'єкт господарювання має розглядати нематеріальний актив як такий, що має невизначений строк корисної експлуатації, якщо (на підставі аналізу всіх відповідних чинників) немає передбачуваного обмеження періоду, протягом якого такий актив буде (за очікуванням) генерувати надходження чистих грошових потоків до суб'єкта господарювання.

Суму нематеріального активу з визначеним строком корисної експлуатації, що амортизується, слід розподіляти на систематичній основі протягом строку його корисної експлуатації. Амортизацію слід починати, коли цей актив стає придатним до використання, тобто коли він доставлений до місця розташування та приведений у стан, у якому він придатний до експлуатації у спосіб, визначений управлінським персоналом. Амортизацію слід припиняти на одну з двох дат, яка відбувається раніше: на дату, з якої актив класифікується як утримуваний для продажу (або включається до

ліквідаційної групи) , або на дату, з якої припиняється визнання цього активу.

Метод амортизації, використаний для активу, має відображати очікувану форму споживання економічних вигід від цього активу суб'єктом господарювання. Якщо ж цю форму визначити неможливо, слід застосовувати прямолінійний метод. Амортизаційні нарахування за кожний період слід визнавати у прибутку чи збитку, якщо цей або інший стандарт не дозволяє (або не вимагає) включати їх до балансової вартості іншого активу.

Ліквідаційну вартість нематеріального активу з визначеним строком корисної експлуатації слід приймати за нуль, за винятком випадків, коли:

а) існує зобов'язання третьої сторони придбати актив наприкінці строку його корисної експлуатації, або

б) є активний ринок для такого активу та:

- ліквідаційну вартість можна буде визначити посиланням на цей ринок; та
- існує висока ймовірність, що такий ринок існуватиме наприкінці строку корисної експлуатації активу.

Нематеріальні активи з невизначеним строком корисної експлуатації не підлягають амортизації. Визнання нематеріального активу слід припиняти:

а) в разі його вибуття,

або

б) якщо від його використання або вибуття не очікується майбутні економічні вигоди.

Прибуток або збиток, що виникає від припинення визнання нематеріального активу, слід визначати як різницю між чистими надходженнями від вибуття (якщо вони є) та балансовою вартістю активу. Їх визнають у прибутку або збитку, коли припиняється визнання. Прибутки не класифікуються як дохід.

Для обліку нематеріальних активів призначено активний синтетичний рахунок «Нематеріальні активи», за дебетом якого відображають їх надходження, а за кредитом – вибуття:

Дебет		Кредит	
«Нематеріальні активи»	*Σ*	*«Рахунки до сплати»*	*Σ*

Сума нарахованої амортизації нематеріальних активів відображається проводками за такими підходами:

1. Використання пасивного рахунку «Накопичена амортизація»:

Дебет		Кредит	
«Витрати на амортизацію»	*Σ*	*«Накопичена амортизація»*	*Σ*

2. Відображення суми нарахованої амортизації безпосередньо на рахунку «Нематеріальні активи» (на окремому аналітичному рахунку):

Дебет		Кредит	
«Нематеріальні активи (амортизація)»	*Σ*	*«Нематеріальні активи»*	*Σ*

Амортизація нематеріального активу з визначеним строком корисної експлуатації не припиняється, коли він більше не використовується, за винятком випадків, коли цей актив був повністю амортизований або коли він класифікується як утримуваний для продажу.

7.8. РОЗКРИТТЯ ІНФОРМАЦІЇ ПРО ДОВГОСТРОКОВІ АКТИВИ У ФІНАНСОВІЙ ЗВІТНОСТІ

Основні вимоги до розкриття інформації про довгострокові активи у фінансовій звітності викладені у МСБО (IAS) 16 «Основні засоби» та 38 «Нематеріальні активи».

У Звіті про фінансовий стан (Балансі) відображаються первісна вартість, а також сума накопиченої амортизації за статтями «Основні засоби» та «Нематеріальні активи». Ці показники дають змогу визначити залишкову вартість об`єктів, яка включається до валюти балансу.

У Звіті про прибутки, збитки та інший сукупний дохід відображається інформація про фінансові результати (прибуток/збиток) від реалізації об`єктів та результати їх переоцінок.

У примітках до фінансової звітності слід розкривати для кожного класу ***основних засобів***:

1) бази оцінки, що їх застосовували для визначення валової балансової вартості;

2) застосований метод амортизації;

3) застосовані строки корисної експлуатації або норми амортизації;

4) валову балансову вартість та суму накопиченої амортизації (разом з накопиченими збитками від зменшення корисності) на початок та кінець періоду;

5) узгодження балансової вартості на початок і кінець періоду, що відображає:

- надходження;

- активи, класифіковані як утримувані для продажу або включені до ліквідаційної групи, класифікованої як утримувана для продажу, та інші вибуття;

- придбання в результаті об'єднань бізнесу;

- збільшення або зменшення протягом певного періоду, які виникають у результаті переоцінок, а також у результаті збитків від зменшення корисності, визнаних або сторнованих в іншому сукупному доході;

- збитки від зменшення корисності, визнані в прибутку чи збитку;

- збитки від зменшення корисності, сторновані в прибутку чи збитку;

- амортизацію;

- чисті курсові різниці, що виникають у разі переведення фінансової звітності з функціональної валюти в іншу валюту подання, включаючи переведення закордонної господарської одиниці у валюту подання суб'єкта господарювання, що звітує;

- інші зміни.

Суб'єкт господарювання розкриває таку інформацію для кожного класу ***нематеріальних активів*** (розмежовуючи внутрішньогенеровані нематеріальні активи та інші нематеріальні активи):

а) чи є строк корисної експлуатації невизначеним або визначеним; якщо він є визначеним – строки корисної експлуатації чи застосовані норми амортизації;

б) методи амортизації, застосовані для нематеріальних активів з визначеними строками корисної експлуатації;

в) валову балансову вартість та будь-яку накопичену амортизацію (об'єднану з накопиченими збитками від зменшення корисності) на початок та на кінець періоду;

г) статтю (статті) звіту про сукупні доходи, в яку (які) включено амортизацію нематеріальних активів;

д) узгодження балансової вартості на початок та на кінець періоду, де вказується:

- надходження, із зазначенням окремо надходжень від внутрішньої розробки, придбаних окремо та придбаних унаслідок об'єднання бізнесу;

- активи, класифіковані як утримувані для продажу чи включені до ліквідаційної групи, класифікованої як утримувана для продажу, та інші вибуття;

- збільшення або зменшення протягом періоду, які є результатом переоцінки та збитків від зменшення корисності, визнаних чи сторнованих в іншому сукупному доході;

- збитки від зменшення корисності, визнані у прибутку або збитку протягом періоду (якщо вони є);

- збитки від зменшення корисності, сторновані у прибутку або збитку протягом періоду (якщо вони є);

- амортизація, визнана протягом періоду;

- чисті курсові різниці, які виникають від переведення фінансової звітності у валюту подання та від переведення закордонних господарських одиниць у валюту подання суб'єкта господарювання; та

- інші зміни балансової вартості протягом періоду.

Клас нематеріальних активів є групою активів, подібних за характером та використанням у діяльності суб'єкта господарювання. Окремі класи можуть, наприклад, включати:

а) назви брендів;

б) заголовки та назви видань;

в) комп'ютерне програмне забезпечення;

г) ліцензії та привілеї;

д) авторські права, патенти та інші права на промислову власність, права на обслуговування та експлуатацію;

д) рецепти, формули, моделі, проекти та прототипи; та

е) нематеріальні активи на етапі розробки.

Зазначені класи поділяються на (об'єднуються у) менші (більші) класи, якщо це приводить до доречнішої інформації для користувачів фінансової звітності.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Які активи належать до довгострокових та на які види вони поділяються?
2. Якими міжнародними стандартами обліку регламентується порядок визнання, оцінки та обліку довгострокових активів?
3. Які завдання ставляться перед обліком довгострокових активів?
4. Які критерії визнання основних засобів компаній?
5. З чого складається собівартість об`єкта основних засобів?
6. Який порядок обліку надходження основних засобів за різними каналами?
7. Що таке амортизація та за якими методами вона нараховується?
8. Що спільного та відмінного між методами нарахування амортизації, запропонованими МСБО (IAS) 16?
9. Як побудований синтетичний облік амортизації основних засобів?
10. Що таке переоцінка основних засобів? З якою метою і як часто вона проводиться?
11. На яких рахунках бухгалтерського обліку та за якими статтями фінансової звітності відображається переоцінка основних засобів?
12. На яких рахунках відображається вибуття основних засобів?
13. Що таке нематеріальні активи та які критерії їх визнання згідно з нормами МСБО (IAS) 38?
14. Якими кореспонденціями рахунків відображається нарахування амортизації нематеріальних активів?
15. Яка інформація про основні засоби та нематеріальні активи підлягає розкриттю у фінансовій звітності компаній?

ЧАСТИНА 3

ОБЛІК ІНВЕСТИЦІЙ, ЗОБОВ`ЯЗАНЬ ТА ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ. УПРАВЛІНСЬКИЙ ОБЛІК

РОЗДІЛ 8

ОБЛІК ФІНАНСОВИХ ІСНТРУМЕНТІВ ТА КОНСОЛІДОВАНА ЗВІТНІСТЬ

8.1. ОЦІНКА ТА ОБЛІК ФІНАНСОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ

Ефективніше використання оборотних засобів підприємств значною мірою залежить від розвитку фінансового ринку та вмілого використання фінансових інструментів, під якими розуміють контракти, що одночасно приводять до виникнення (збільшення) фінансового активу в одного підприємства і фінансового зобов`язання чи інструменту власного капіталу в іншого.

На рівні міжнародної спільноти оцінку, облік та розкриття інформації про фінансові інструменти регламентують такі стандарти:

- МСФЗ (IRFS) 7 «Фінансові інструменти: розкриття інформації»;
- МСФЗ (IRFS) 9 «Фінансові інструменти»;
- МСБО (IAS) 32 «Фінансові інструменти: подання»;
- МСБО (IAS) 39 «Фінансові інструменти: визнання та оцінка».

Первинні фінансові інструменти в бухгалтерському обліку зарубіжних країн розподіляються на фінансові активи, фінансові зобов`язання, інструменти власного капіталу. Вони можуть утримуватися з метою подальшого перепродажу або не призначатися для продажу (рис. 8.1).

У табл. 8.2 наведено основні кореспонденції рахунків з обліку поточних фінансових інвестицій – найбільш розповсюдженого виду фінансових інструментів.

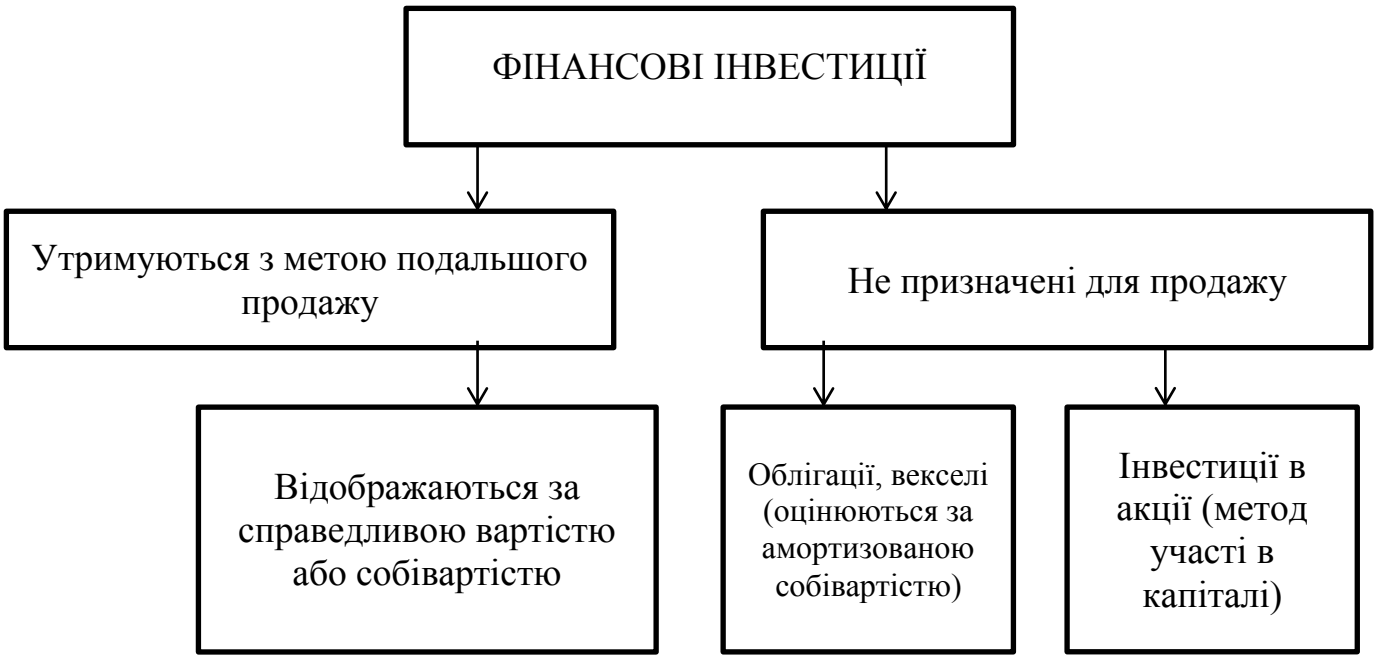

Рис. 8.1. Види та методи оцінки фінансових інвестицій

Таблиця 8.2

Відображення в обліку операцій з фінансовими інвестиціями

Зміст операцій	Дебет	Кредит
Придбання короткострокових фінансових інвестицій (за ринковою вартістю)	«Короткострокові фінансові інвестиції»	«Грошові кошти»
Нарахування дивідендів за придбаними фінансовими інвестиціями	«Дивіденди до отримання»	«Доходи у вигляді дивідендів»
Погашення нарахованих дивідендів грошовими коштами	«Грошові кошти»	«Дивіденди до отримання»
Продаж цінних паперів	«Грошові кошти»	«Короткострокові фінансові інвестиції»
		«Дохід від продажу цінних паперів»
Уцінка цінних паперів (ринкова вартість нижча вартості придбання)	«Збитки по цінних паперах»	«Зменшення ринкової вартості цінних паперів»

Похідний фінансовий інструмент, похідний цінний папір, *деривати* ***(англ. derivative)*** – фінансовий контракт, або фінансовий інструмент, цінність якого походить з ціни чогось іншого (основи). Основою такого фінансового інструменту можуть бути активи (наприклад, сільськогосподарська продукція, поточні біологічні активи тваринництва, акції, застава будівель та споруд, облігації, позики), індекси (наприклад, відсоткові ставки, валютні курси, фондові індекси, індекси споживчих цін) або інші.

Кредитні похідні фінансові інструменти походять від позик чи інших форм кредитування. Таким чином, похідні фінансові інструменти – це інструменти, механізм випуску і обігу яких пов`язані з купівлею-продажем певних фінансових чи матеріальних активів (у тому числі оборотних засобів), або їх можна визначити як контракти, що укладаються з метою перерозподілу фінансових ризиків і передбачають фіксацію усіх умов проведення в майбутньому певної операції (купівлі, продажу, обміну, емісії) з інструментом, який є предметом угоди.

Похідні фінансові інструменти доцільно більш широко використовувати сільськогосподарськими підприємствами і вони можуть бути спрямованими на створення механізму захисту виробників і споживачів від ризику погодних умов, умов придбання та реалізації сільськогосподарської продукції, що дозволяє уникнути цінових ризиків тим суб`єктам господарювання, які не бажають ризикувати.

Можна стверджувати, що ринок похідних фінансових інструментів – це сукупність економічних відносин щодо перерозподілу ризиків, які виникають у процесі обміну фінансовими інструментами чи товарами, що спрямовані на підвищення ефективності використання оборотних засобів та виробничої діяльності суб`єктів ринкових відносин.

Основні види похідних фінансових інструментів відображені на рис. 8.2.

***Ф`ючерс (futures)*** – це біржовий деривати (договір), який засвідчує зобов`язання на біржовому ринку купити чи продати базовий актив згідно зі стандартизованими вимогами, термінами і умовами виконання за ціною, зафіксованою в момент укладання угоди.

Ф`ючерсні угоди укладаються лише на біржах. Сторонами виступають не продавець і покупець контракту, а продавець (покупець) і біржа або її розрахункова (клірингова) палата. Вона

виплачує стороні, яка виграла і, відповідно, отримує від сторони, яка програла, різницю між вартістю контракту в день його укладання і вартістю контракту в день його виконання.

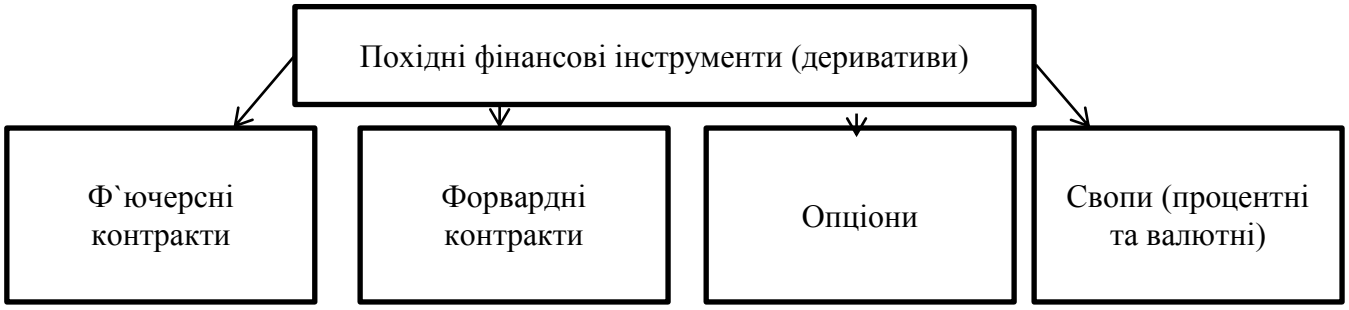

Рис. 8.2. Види похідних фінансових інструментів (деривативів)

Слід зауважити, що якщо учасник ринку уклав угоду на поставку певного активу, то він відкрив коротку позицію, тобто продав контракт, у той же час покупець, який уклав угоду із зобов`язанням прийняти поставку певного активу, відкрив довгу позицію, тобто купив контракт.

Учасники ф'ючерсного ринку дотримуються двох основних стратегій на ринку: або хеджують позиції, або «грають» на коливаннях цін. Перших називають хедерами, інших спекулянтами.

Маржа контракту – це сума грошей, яку повинні внести покупці й продавці ф'ючерсних контрактів у вигляді депозиту на свої рахунки з метою гарантування виконання контрактів.

Існує початкова і варіаційна маржа. Початкова маржа, яка встановлюється у вартісному вираженні, звичайно становить до 10 % від вартості ф'ючерсного контракту. Якщо цінові зміни негативні щодо позиції клієнта, його початкова маржа зменшується. Тому всі біржі встановлюють варіаційну маржу, яка вноситься у розмірі, що відновлює суму грошей на рахунку до рівня початкової маржі. Більшість бірж встановлює варіаційну маржу на рівні 70-75% від початкової маржі.

Кожен день розрахункова палата після закінчення біржових торгів та визначення котирувань виконує перерахунок рахунків клієнтів, де відображаються зміни у вартості відкритих позицій.

Хеджування – використання ф'ючерсного ринку для зниження цінового ризику на фізичному ринку за допомогою фіксування цін майбутніх угод на фізичному ринку. Різниця між наявною ціною

реального товару у конкретному місці і ф'ючерсною ціною на цей товар називається базисом.

Форвардна угода (forwards) – це угода між двома сторонами про майбутню поставку предмета поставки за завчасно обумовленою ціною, яка укладається поза біржею і є обов`язковою для виконання для обох сторін.

Опціон (option) – один із видів строкових угод, які можуть укладатися як на біржовому, так і позабіржовому ринку залежно від прав, які надаються власнику (покупцю) опціону. Він може бути опціоном на продаж (PUT) та на купівлю (CALL).

Опціон, на відміну від ф`ючерсної та форвардної угод, є угодою «несиметричною». У той час, коли ф`ючерсна та форвардна угоди є обов`язковими для виконання, опціон дає власнику право виконати чи не виконати угоду, а для продавця є обов`язковим для виконання.

Опціон виконується, коли ситуація на ринку сприятлива для покупця опціону і несприятлива для продавця. Продавець опціону приймає на себе ризики, пов`язані з несприятливими ціновими змінами на ринку і за це отримує від покупця винагороду – премію, яку називають ціною опціону. Ціна активу, зафіксованого в опціонному контракті, називається страйковою ціною або ціною виконання.

На кожну наступну після визнання дату балансу фінансові активи оцінюються за їх справедливою вартістю, крім:

- дебіторської заборгованості, що не призначена для перепродажу;
- фінансових інвестицій, що утримуються підприємством до їх погашення;
- фінансових активів, справедливу вартість яких неможливо достовірно визначити;
- фінансових інвестицій та інших фінансових активів, щодо яких не застосовується оцінка за справедливою вартістю.

Таким чином, у разі здійснення операцій, пов`язаних із перепродажем фінансових інструментів (які набувають все більшого поширення у сучасних умовах), підприємства мають оцінити їх за справедливою вартістю.

8.2. ОБЛІК ОПЕРАЦІЙ З ДОВГОСТРОКОВИМИ ОБЛІГАЦІЯМИ

Облігація (obligation) – цінний папір, що засвідчує внесення її власником грошових коштів і підтверджує зобов'язання відшкодувати йому номінальну вартість цього цінного паперу в передбачений у ній термін з виплатою фіксованого відсотка (якщо інше не передбачено умовами випуску)[15]. Облігації – один із найдавніших цінних паперів та способів залучення коштів чи покриття дефіциту бюджету. Існують різні види облігацій (табл. 8.4).

Таблиця 8.4

Класифікація облігацій

Класифікаційні критерії	Види облігацій
За характером володіння	Іменні На пред`явника
За видом емітента	Облігації компаній Облігації держави
За формою виплати доходів	Дисконтні Відсоткові Облігації виграшних позик
За метою випуску	Для фінансування нових проектів Для рефінансування боргів емітента Для фінансування невиробничої діяльності
За датою погашення	З обговореною датою погашення Без фіксованої дати погашення
За формою випуску	Готівкові Безготівкові
За рівнем забезпечення	Забезпечені Незабезпечені
За конверсійним привілеєм	Конвертовані Неконвертовані
За строком обігу	Комерційні папери Короткострокові Середньострокові Довгострокові Облігації, що відкликаються (з call-опціоном) Облігації з правом дострокового погашення (з put-опціоном) Безстрокові

[15] Облігація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Облігація.

Визнання, оцінка та облік зобов`язань за облігаціями регламентується нормами МСФЗ (IFRS) 9 «Фінансові інструменти».

Під час первісного визнання фінансового зобов'язання суб'єкт господарювання оцінює їх за їхньою справедливою вартістю плюс або мінус, у випадку фінансового зобов'язання, що оцінюється не за справедливою вартістю з відображенням результату переоцінки у Звіті про прибутки та збитки, витрати на операцію, які прямо належать до придбання або випуску фінансового зобов'язання за довгостроковими облігаціями.

Подальша оцінка довгострокових зобов`язань за облігаціями здійснюється двома способами:

а) за справедливою вартістю з відображенням результату переоцінки у прибутку або збитку;

б) за амортизованою собівартістю.

Амортизована собівартість фінансового активу або фінансового зобов'язання – це сума, за якою зобов'язання оцінюється при первісному визнанні, мінус виплати основної суми, плюс (або мінус) накопичена амортизація будь-якої різниці між цією первісною сумою та сумою погашення із застосуванням методу ефективного відсотка та мінус будь-яке зменшення (прямо чи через застосування рахунку резервів) унаслідок зменшення корисності або неможливості отримання.

Метод ефективного відсотка – це метод обчислення амортизованої собівартості фінансового активу або фінансового зобов'язання (або групи фінансових активів чи фінансових зобов'язань) та розподілу доходу чи витрат від відсотків на відповідний період.

Ефективна ставка відсотка (effective interest rate) – це ставка, яка точно дисконтує попередньо оцінені майбутні платежі або надходження грошових коштів протягом очікуваного строку дії фінансового інструмента та, якщо доцільно, протягом коротшого періоду до чистої балансової вартості фінансового активу чи фінансового зобов'язання.

Приклад. Компанія «Green Line» придбала 01.01.2016 р. у компанії «Vestern» 3 облігації по $ 920 і 5 облігацій по $1 100. Номінальна вартість всіх облігацій становить $1 000. Фіксована ставка відсотків за облігаціями становить 7 % річних терміном погашення три роки.

Згідно з договором, виплати за довгостроковими облігаціями здійснюються в кінці кожного року.

Отже, бухгалтерія компанії «Green Line» і компанії «Vestern» повинна здійснити певні розрахунки:

а) визначити дисконт або премію за облігаціями шляхом віднімання від номінальної вартості облігацій їх закупівельної (ринкової) вартості;

б) визначити номінальну (фіксовану) суму відсотка (ФСВ) шляхом множення фіксованої ставки відсотка на номінальну вартість облігацій;

в) розрахувати ефективну ставку відсотка (далі – ЕСВ), що визначається діленням суми річного відсотка та дисконту (або різниці річного відсотка та премії) на середню величину собівартості інвестиції (зобов'язання) та вартості її погашення;

г) розрахувати суму амортизації дисконту (премії) методом ефективної ставки відсотка (далі – МЕСВ), тобто як різниця між доходом за фіксованою ставкою відсотка і добутком ефективної ставки та амортизованої вартості на початок періоду, за який нараховується відсоток.

Продаж облігацій з дисконтом

Бухгалтерами компаній «Green Line» та «Vestern» були здійснені такі розрахунки:

1) дисконту за облігаціями:

$$1000 – 920 = \$80.$$

2) фіксованої ставки відсотка (ФСВ):

$$(1000 \bullet 7\%) / 100\% = \$70.$$

3) ефективної ставки відсотка (ЕСВ):

$$(((1000 \bullet 7\%) / 100\%) – (70/3)) / ((1000 + 920) / 2) \bullet 100\%)) = 9{,}7\%.$$

Суми амортизації дисконту і амортизована собівартість облігацій за методом ЕСВ (табл. 8.5).

Таблиця 8.5

Продаж облігацій з дисконтом

№ п/п	Дата	ФСВ, $	Сума % за облігаціями за ЕСВ, $	Сума амортизації дисконту, $	Амортизована собівартість облігацій, $
1	01.01.16	-	-	-	920
2	31.12.16	70	(920 х 9,7)/100 = 89,4	89,4-70 = 19,4	920+19,4 = 939,4

Продовження табл. 8.5

3	31.12.17	70	(939,2 х 9,7)/100 = 91,3	91,3-70 = 21,3	939,2+21,3 = 960,8
4	31.12.18	70	(960,8 х 9,7)/100 = 93,4+15,8[1]=109,2	109,2-70 = 39,2	960,8+39,2 =1000
	Всього	210	290	80	х

[1]Як бачимо, через округлення до сотих, ЕСВ і суми відсотків за облігаціями за ЕСВ, виникла похибка – $15,8. Суму похибки слід віднести до суми відсотка за облігаціями за ЕСВ останнього року.

Продаж облігацій з премією

Бухгалтерами компаній «Green Line» та «Vestern» були здійснені такі розрахунки:

1) премії за облігаціями:

$$1100 – 1000 = \$100.$$

2) фіксованої ставки відсотка (ФСВ):

$$(1000 • 7)/100 = \$70.$$

3) ефективної ставки відсотка (ЕСВ):

$$(((1000 • 7)/100) – (100/3)) / ((1000 + 1100) / 2) • 100)) = 3,5\ \%.$$

4) Суми амортизації премії і амортизована собівартість облігацій за методом ЕСВ (табл. 8.6).

Таблиця 8.6

Продаж облігацій з премією

№ п/п	Дата	ФСВ, $	Сума % за облігаціями за ЕСВ, $	Сума амортизації дисконту, $	Амортизована собівартість облігацій, $
1	01.01.16	-	-	-	1100
2	31.12.16	70	(1100 • 3,5)/100 = 38,4	70-38,4 = 31,6	(1100-31,6) = 1068,4
3	31.12.17	70	(1068,4 • 3,5)/100 = 37,3	70-37,3 = 32,7	(1068,4-32,7) = 1035,7
4	31.12.18	70	(1035,7 • 3,5)/100 = 36,2 – 1,89[1] = 34,3	70,34,3 = 35,7	(1035,7 – 35,7) = 1000
	Всього	210	110	100	х

[1]Як бачимо, через округлення до сотих, ЕСВ і суми відсотків за облігаціями за ЕСВ, виникла похибка – $1,89. Суму похибки слід віднести до суми відсотка за облігаціями за ЕСВ останнього року.

Відобразимо наведені розрахунки в системі рахунків бухгалтерського обліку (табл. 8.7).

Таблиця 8.7

Відображення операцій з довгостроковими облігаціями на рахунках бухгалтерського обліку зарубіжних країн

Пор. №	Зміст господарської операції	Дебет	Кредит	Сума, $
1	2	3	4	5
У КОМПАНІЇ «GREEN LINE» У РАЗІ ПРИДБАННЯ ОБЛІГАЦІЙ З ДИСКОНТОМ				
1	Придбання облігацій 01.01.16	«Інвестиції в облігації»	«Грошові кошти»	920
2	Нарахування відсотків 31.12.16	«Заборгованість за нарахованими відсотками до отримання»	«Відсотки одержані»	70
3	Отримання відсотків 31.12.16	«Грошові кошти»	«Заборгованість за нарахованими відсотками до отримання»	70
4	Списання суми дисконту 31.12.16	«Інвестиції в облігації»	«Дохід від інвестицій в облігації»	19,4
5	Нарахування відсотків 31.12.17	«Заборгованість за нарахованими відсотками до отримання»	«Відсотки одержані»	70
6	Отримання відсотків 31.12.17	«Грошові кошти»	«Заборгованість за нарахованими відсотками до отримання»	70
7	Списання суми дисконту 31.12.17	«Інвестиції в облігації»	«Дохід від інвестицій в облігації»	21,3
8	Нарахування відсотків 31.12.18	«Заборгованість за нарахованими відсотками до отримання»	«Відсотки одержані»	70

Продовження табл. 8.7

1	2	3	4	5
9	Отримання відсотків 31.12.18	«Грошові кошти»	«Заборгованість за нарахованими відсотками до отримання»	70
10	Списання суми дисконту 31.12.18	«Інвестиції в облігації»	«Дохід від інвестицій в облігації»	39,2
11	Отримання 31.12.18 повернутої суми боргу, збільшеної на суму дисконту	«Грошові кошти»	«Інвестиції в облігації»	1000
У КОМПАНІЇ «GREEN LINE» ПРИ ПРИДБАННІ ОБЛІГАЦІЙ З ПРЕМІЄЮ				
1	Придбання облігацій 01.01.16	«Інвестиції в облігації»	«Грошові кошти»	1100
2	Нарахування відсотків 31.12.16	«Заборгованість за нарахованими відсотками до отримання»	«Відсотки одержані»	70
3	Отримання відсотків 31.12.16	«Грошові кошти»	«Заборгованість за нарахованими відсотками до отримання»	70
4	Списання суми премії 31.12.16	«Фінансові витрати за придбаними облігаціями»	«Інвестиції в облігації»	31,6
5	Нарахування відсотків 31.12.17	«Заборгованість за нарахованими відсотками до отримання»	«Відсотки одержані»	70
6	Отримання відсотків 31.12.17	«Грошові кошти»	«Заборгованість за нарахованими відсотками до отримання»	70
7	Списання суми премії 31.12.17	«Фінансові витрати за придбаними облігаціями»	«Інвестиції в облігації»	32,7

Продовження табл. 8.7

1	2	3	4	5
8	Нарахування відсотків 31.12.18	«Заборгованість за нарахованими відсотками до отримання»	«Відсотки одержані»	70
9	Отримання відсотків 31.12.18	«Грошові кошти»	«Заборгованість за нарахованими відсотками до отримання»	70
10	Списання суми премії 31.12.18	«Фінансові витрати за придбаними облігаціями»	«Інвестиції в облігації»	35,7
11	Отримання 31.12.18 повернутої суми боргу, зменшеної на суму премії	«Грошові кошти»	«Інвестиції в облігації»	1000
У КОМПАНІЇ «VESTERN» ПРИ ПРОДАЖУ ОБЛІГАЦІЙ З ДИСКОНТОМ				
1	Продаж облігацій 01.01.16	«Грошові кошти»	«Довгострокові зобов`язання за облігаціями»	920
2	Відображено суму дисконту 01.01.16	«Дисконт за облігаціями»	«Довгострокові зобов`язання за облігаціями»	80
3	Нарахування відсотків 31.12.16	«Фінансові витрати за проданими облігаціями»	«Заборгованість за нарахованими відсотками до сплати»	70
4	Сплата відсотків 31.12.16	«Заборгованість за нарахованими відсотками до сплати»	«Грошові кошти»	70
5	Списання частини суми дисконту 31.12.16	«Фінансові витрати за придбаними облігаціями»	«Дисконт за облігаціями»	19,4
6	Нарахування відсотків 31.12.16	«Фінансові витрати за придбаними облігаціями»	«Заборгованість за нарахованими відсотками до сплати»	70

Продовження табл. 8.7

1	2	3	4	5
7	Сплата відсотків 31.12.16	«Заборгованість за нарахованими відсотками до сплати»	«Грошові кошти»	70
8	Списання частини суми дисконту 31.12.16	«Фінансові витрати за придбаними облігаціями»	«Дисконт за облігаціями»	21,3
9	Нарахування відсотків 31.12.16	«Фінансові витрати за придбаними облігаціями»	«Заборгованість за нарахованими відсотками до сплати»	70
10	Сплата відсотків 31.12.16	«Заборгованість за нарахованими відсотками до сплати»	«Грошові кошти»	70
11	Списання частини суми дисконту 31.12.16	«Фінансові витрати за придбаними облігаціями»	«Дисконт за облігаціями»	39,2
12	Сплата 31.12.18 суми боргу, збільшеної на суму дисконту	«Довгострокові зобов`язання за облігаціями»	«Грошові кошти»	1000
У КОМПАНІЇ «VESTERN» ПРИ ПРОДАЖУ ОБЛІГАЦІЙ З ПРЕМІЄЮ				
1	Продаж облігацій 01.01.16	«Грошові кошти»	«Довгострокові зобов`язання за облігаціями»	920
2	Відображено суму премії 01.01.16	«Грошові кошти»	«Премія за облігаціями»	80
3	Нарахування відсотків 31.12.16	«Фінансові витрати за проданими облігаціями»	«Заборгованість за нарахованими відсотками до сплати»	70
4	Сплата відсотків 31.12.16	«Заборгованість за нарахованими відсотками до сплати»	«Грошові кошти»	70

Продовження табл. 8.7

1	2	3	4	5
5	Списання частини суми премії 31.12.16	«Премія за облігаціями»	«Заборгованість за нарахованими відсотками до сплати»	19,4
6	Нарахування відсотків 31.12.17	«Фінансові витрати за проданими облігаціями»	«Заборгованість за нарахованими відсотками до сплати»	70
7	Сплата відсотків 31.12.167	«Заборгованість за нарахованими відсотками до сплати»	«Грошові кошти»	70
8	Списання частини суми премії 31.12.17	«Премія за облігаціями»	«Заборгованість за нарахованими відсотками до сплати»	21,3
9	Нарахування відсотків 31.12.18	«Фінансові витрати за проданими облігаціям»	«Заборгованість за нарахованими відсотками до сплати»	70
10	Сплата відсотків 31.12.18	«Заборгованість за нарахованими відсотками до сплати»	«Грошові кошти»	70
11	Списання частини суми премії 31.12.18	«Премія за облігаціями»	«Заборгованість за нарахованими відсотками до сплати»	39,2
12	Сплата 31.12.18 суми боргу, зменшеної на суму премії	«Довгострокові зобов`язання за облігаціями»	«Грошові кошти»	1000

8.3. ОБЛІК ІНВЕСТИЦІЙ В АКЦІЇ

Акція (share) – цінний папір, що підтверджує внесення коштів її власником у статутний капітал акціонерної корпорації, дає право на отримання доходу від його діяльності, розподіл залишків майна при ліквідації товариства і на участь в управлінні цим товариством.

Компанії досить часто придбають акції за рахунок коштів, що залишаються в їх розпорядженні з метою отримання додаткового прибутку у вигляді дивідендів чи інших активів.

На момент придбання балансова вартість акцій дорівнює їх собівартості, яка включає:

1. Ціну придбання у емітента акцій;
2. Комісійні платежі;
3. Інші витрати, безпосередньо пов`язані з придбанням акцій.

Подальший облік придбаних акцій залежить від ступеня впливу інвестора на акціонерну компанію. Ступені цього впливу продемонстровані на рис. 8.1.

Рис. 8.1. Ступені та критерії впливу інвестора на акціонерну корпорацію

Залежно від означеного ступеня впливу обирається і метод бухгалтерського обліку фінансових інвестицій.

У більшості країн англо-саксонської та континентальної моделей обліку придбані акції обліковують на активному рахунку ***«Фінансові інвестиції»***, який іноді називають «Інвестиції в акції» або «Інвестицій до погашення». Цей рахунок активний, за дебетом

відображається вартість придбаних акцій, а за кредитом – їх вибуття внаслідок продажу чи припинення визнання.

При придбанні акцій у корпорації складається бухгалтерська проводка:

Дебет		Кредит	
«Фінансові інвестиції»	∑	*«Грошові кошти»*	∑

При нарахуванні та одержанні дивідендів за придбаними акціями складають проводки:

Дебет		Кредит	
«Заборгованість за нарахованими дивідендами до отримання»	∑	*«Дивіденди одержані»*	∑
«Грошові кошти»	∑	*«Заборгованість за нарахованими дивідендами до отримання»*	

Аналітичний облік придбаних акцій ведеться в розрізі кожної корпорації, в яку вкладаються фінансові інвестиції.

8.4. ОБЛІК ФІНАНСОВИХ ІНВЕСТИЦІЙ В АСОЦІЙОВАНІ КОМПАНІЇ

У разі суттєвого впливу інвестора на акціонерну корпорацію, вона з простого об`єкта інвестування трансформується в асоційовану компанію (див. рис. 8.1).

Облік фінансових інвестицій в такі компанії ведеться з використанням ***методу участі в капіталі (equity method)***. Згідно з цим методом балансова вартість інвестицій зростає або знижується в розмірі збільшення або зменшення частки інвестора у капіталі об`єкта інвестування. Для обліку інвестицій такого роду передбачено окремий синтетичний рахунок ***«Інвестиції в асоційовані компанії»***. Розглянемо цей метод на прикладі.

Приклад. Британська компанія «Grand Future» придбала 25 % акцій акціонерної компанії «Oil-Land» вартістю £10 000. Протягом звітного періоду компанія «Oil-Land» отримала чистий прибуток у розмірі £53 500 і направила його на виплату дивідендів акціонерам.

При цьому у компанії «Grand Future» будуть складені такі бухгалтерські проводки:

1. На суму придбаних акцій:

Дебет		Кредит	
«Інвестиції в асоційовані компанії»	*£10 000*	*«Грошові кошти»*	*£10 000*

2. На суму прибутку, що належить інвестору (53 500 • 25%):

Дебет		Кредит	
«Інвестиції в асоційовані компанії»	*£13 375*	*«Дохід від участі в капіталі»*	*£13 375*
«Заборгованість за нарахованими дивідендами до отримання»	*£13 375*	*«Інвестиції в асоційовані компанії»*	*£13 375*

3. На суму отриманих дивідендів:

Дебет		Кредит	
«Грошові кошти»	*£13 375*	*«Заборгованість за нарахованими дивідендами до отримання»*	*£13 375*

4. На суму фінансового результату від фінансового інвестування:

Дебет		Кредит	
«Дохід від участі в капіталі»	*£13 375*	*«Фінансові результати»*	*£13 375*

8.5. ОБ`ЄДНАННЯ БІЗНЕСУ ТА ОСОБЛИВОСТІ КОНСОЛІДАЦІЇ ЗВІТНОСТІ ЗА МІЖНАРОДНИМИ СТАНДАРТАМИ

Принципи складання консолідованої фінансової звітності регламентуються МСФЗ (IFRS) 10 «Консолідована фінансова звітність».

Згідно з нормами цього стандарту, ***консолідована фінансова звітність (consolidated financial statements)*** – це фінансова звітність групи, у якій активи, зобов'язання, власний капітал, дохід, витрати та потоки грошових коштів материнського підприємства та його дочірніх підприємств подаються як такі, що належать єдиному економічному суб'єкту господарювання.

Контроль об'єкта інвестування (control of an investee) характеризується ситуацією, за якої інвестор контролює об'єкт інвестування, якщо інвестор має право щодо змінних результатів діяльності об'єкта інвестування або зазнає пов'язаних з ними ризиків та здатний впливати на ці результати через свої власні повноваження щодо об'єкта інвестування.

Група (group) – материнське підприємство та його дочірні підприємства.

Суб'єкт господарювання, який є материнським підприємством, складає консолідовану фінансову звітність. МСФЗ 10 застосовується до всіх суб'єктів господарювання, за винятком таких:

а) материнському підприємству не потрібно подавати консолідовану фінансову звітність, якщо воно відповідає усім таким умовам:

- воно є дочірнім підприємством, яке повністю належить іншому суб'єктові господарювання, або дочірнім підприємством, яке частково належить іншому суб'єктові господарювання, і всі його інші власники, в тому числі ті, які в інших випадках не мають права голосу, були поінформовані про те, що материнське підприємство не подає консолідовану фінансову звітність та не заперечує проти цього;
- його боргові інструменти або інструменти капіталу не перебувають в обігу на публічному ринку (внутрішній або зарубіжній фондовій біржі або позабіржовому ринку, включаючи місцевий та регіональний ринки);
- воно не подає і не перебуває у процесі подання своєї фінансової звітності до комісії з цінних паперів або іншого регулятора з метою випуску певного класу інструментів на публічний ринок; та
- його кінцеве або будь-яке проміжне материнське підприємство складає консолідовану фінансову звітність, яка доступна для публічного використання та відповідає МСФЗ;

б) програм виплат по завершенні трудової діяльності або інші довгострокові програми виплат працівникам, до яких застосовується МСБО 19 «Виплати працівникам».

Інвестор, незалежно від характеру його участі у суб'єкті господарювання (об'єкті інвестування), визначає, чи є він материнським підприємством шляхом оцінки, чи ***контролює він об'єкт інвестування.***

Інвестор контролює об'єкт інвестування, якщо він має права на змінні результати діяльності об'єкта інвестування або зазнає пов'язаних з ними ризиків та може впливати на ці результати завдяки своїм владним повноваженням щодо об'єкта інвестування.

Отже, інвестор контролює об'єкт інвестування тоді і лише тоді, коли інвестор має все перелічене далі:

а) владні повноваження щодо об'єкта інвестування;

б) зазнає ризиків або має права щодо змінних результатів діяльності об'єкта інвестування; та

в) здатність використовувати свої владні повноваження щодо об'єкта інвестування з метою впливу на результати інвестора.

8. Інвестор має розглянути всі факти та обставини, оцінюючи, чи контролює він об'єкт інвестування. Інвестор має повторно оцінити, чи контролює він об'єкт інвестування, якщо факти та обставини вказують на те, що є зміни одного або декількох з трьох елементів контролю.

Інвестор має ***владні повноваження*** щодо об'єкта інвестування, якщо інвестор має існуючі права, що дають йому нинішню здатність керувати значущими видами діяльності, тобто діяльністю, що суттєво впливає на результати об'єкта інвестування.

Інвестор зазнає ризиків, або має право щодо змінних результатів діяльності об'єкта інвестування у випадку, якщо результати інвестора від його участі мають потенційну здатність змінюватися внаслідок зміни показників діяльності об'єкта. Змінні результати діяльності об'єкта інвестування можуть бути як тільки додатними і тільки від'ємними, так і одночасно додатними та від'ємними.

Материнське підприємство готує консолідовану фінансову звітність, застосовуючи ***єдині облікові політики*** для подібних операцій та інших подій за подібних обставин.

Консолідація об'єкта інвестування розпочинається з ***дати***, коли інвестор отримує контроль над об'єктом інвестування, та

припиняється, коли інвестор втрачає контроль над об'єктом інвестування.

Якщо член групи користується обліковими політиками, що відрізняються від тих, які були прийняті в консолідованій фінансовій звітності для обліку подібних операцій та подій за подібних обставин, то відповідні коригування мають бути здійснені у фінансовій звітності такого члена групи при складанні консолідованої фінансової звітності, щоб забезпечити узгодженість з обліковими політиками групи.

Фінансова звітність материнського підприємства та його дочірніх підприємств, що використовується при складанні консолідованої фінансової звітності, повинна мати однакову *звітну дату*. Якщо кінець звітного періоду материнського підприємства відрізняється від кінця звітного періоду дочірнього підприємства, то дочірнє підприємство готує, для цілей консолідації, додаткову фінансову інформацію станом на ту саму дату, що і фінансова звітність материнського підприємства, щоб материнське підприємство могло консолідувати фінансову інформацію дочірнього підприємства, окрім випадків, коли це зробити неможливо.

Якщо це зробити неможливо, материнське підприємство має консолідувати фінансову інформацію дочірнього підприємства, користуючись найостаннішою фінансовою звітністю дочірнього підприємства, скоригованою з урахуванням впливів важливих операцій або подій, що сталися між датою такої фінансової звітності та датою консолідованої фінансової звітності. У будь-якому випадку різниця між датою фінансової звітності дочірнього підприємства та датою консолідованої фінансової звітності не повинна бути більшою ніж три місяці, а тривалість звітних періодів і розходження між датами фінансової звітності мають бути однаковими від періоду до періоду.

Материнське підприємство може ***втратити контроль*** над дочірнім підприємством у двох або більшій кількості угод (операцій). Проте іноді обставини вказують на те, що такі кілька угод слід обліковувати як одну операцію. Визначаючи, чи обліковувати угоди як одну операцію, материнське підприємство має розглянути всі умови цих угод та їх економічний вплив. Один або кілька з перелічених далі факторів вказують на те, що материнське підприємство має обліковувати кілька угод як одну операцію:

а) вони укладені одночасно або одна випливає з іншої;

б) вони становлять одну операцію, покликану досягти загального економічного ефекту;

в) виникнення однієї угоди залежить від виникнення щонайменше однієї з інших угод;

г) одна угода, якщо її розглядати відокремлено від інших, не є економічно обґрунтованою, але вона є економічно обґрунтованою, якщо її розглядати разом з іншими угодами. Прикладом є ситуація з вибуттям акцій за ціною нижче ринкової, що компенсується наступним вибуттям акцій за ціною вище ринкової.

Якщо материнське підприємство втрачає контроль над дочірнім підприємством, воно:

а) припиняє визнання:

- активів (у тому числі будь-якого гудвілу) та зобов'язань дочірнього підприємства за їхньою балансовою вартістю на дату втрати контролю; та
- балансову вартість будь-яких неконтрольованих часток участі у колишньому дочірньому підприємстві на дату втрати контролю (в тому числі будь-які компоненти іншого сукупного доходу, що відносяться до них);

б) визнає:

- справедливу вартість отриманої винагороди, якщо вона є, від операції, події або обставин, що спричинили втрату контролю;
- якщо операція, подія або обставини, що спричинили втрату контролю, передбачає розподіл акцій дочірнього підприємства власниками як власників, такий розподіл; та
- будь-яку інвестицію, збережену в колишньому дочірньому підприємстві за її справедливою вартістю на дату втрати контролю;

в) перекласифікує у прибуток або збиток, або переводить безпосередньо до нерозподіленого прибутку, якщо цього вимагають інші МСФЗ, суми, визнані в іншому сукупному доході у зв'язку з дочірнім підприємством;

г) визнає будь-яку отриману в результаті цього різницю як прибуток або збиток у складі прибутку або збитку, що належать до материнського підприємства.

Якщо материнське підприємство втрачає контроль над дочірнім підприємством, то материнське підприємство має обліковувати всі суми, визнані в складі іншого сукупного доходу стосовно цього дочірнього підприємства, на такій самій основі, як і у випадку, якби

материнське підприємство безпосередньо здійснило вибуття відповідних активів та зобов'язань.

Тому, якщо прибуток або збиток, попередньо визнаний в іншому сукупному доході, перекласифікується у прибуток або збиток від вибуття відповідних активів та зобов'язань, то материнське підприємство має перекласифікувати такий прибуток або збиток із капіталу у прибуток або збиток (як коригування перекласифікації), коли воно втрачає контроль над дочірнім підприємством. Якщо переоцінку, раніше визнану у іншому сукупному доході, буде перенесено безпосередньо у нерозподілений прибуток після вибуття активу, то материнське підприємство має перенести переоцінку безпосередньо у нерозподілений прибуток, у момент втрати контролю над дочірнім підприємством.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Що таке фінансові інструменти? Які бувають їх види?
2. Який порядок відображення на рахунках операцій з обліку короткострокових (поточних) фінансових інвестицій?
3. Що таке деривативи та який порядок їх оцінки у бухгалтерському обліку?
4. Що таке облігації та на які види вони класифікуються?
5. Який порядок відображення в обліку придбання та реалізації довгострокових облігацій? Як розраховуються амортизована сума дисконту та премії за облігаціями?
6. Що таке акції та з якими цілями вони придбаваються?
7. На яких рахунках бухгалтерського обліку відображаються операції з придбання акцій?
8. За якими критеріями встановлюють ступінь впливу інвестора на акціонерну компанію?
9. Які компанії визнаються асоційованими та які особливості обліку фінансових інвестицій за методом участі в капіталі?
10. Що таке консолідована звітність та які особливості її складання?
11. Охарактеризуйте підходи до побудови облікової політики материнської та дочірньої компаній.

РОЗДІЛ 9

ОБЛІК ЗОБОВ`ЯЗАНЬ

9.1. ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ОЦІНКА ЗОБОВ`ЯЗАНЬ

Елементами, що безпосередньо пов'язані з визначенням фінансового стану в балансі, є активи, зобов'язання та власний капітал.

Відповідно до Концептуальної основи фінансової звітності, ***зобов`язання (liabilities)*** – теперішня заборгованість суб'єкта господарювання, яка виникає внаслідок минулих подій і погашення якої, за очікуванням, спричинить вибуття із суб'єкта господарювання ресурсів, що втілюють у собі майбутні економічні вигоди.

Основна характеристика зобов'язання полягає в тому, що суб'єкт господарювання має теперішню заборгованість. Зобов'язання – це обов'язок чи відповідальність діяти або робити певним чином. Зобов'язання можуть мати юридичну силу внаслідок контрактних зобов'язань або законодавчих вимог. Як правило, так буває, коли йдеться, наприклад, про кредиторську заборгованість за отримані товари та послуги. Але зобов'язання також виникають у результаті повсякденної ділової практики, традиції та бажання підтримувати добрі ділові стосунки або діяти справедливо. Якщо, наприклад, суб'єкт господарювання вирішує змінити політику і виправити недоліки своєї продукції, які виявилися після закінчення гарантійного строку, суми очікуваних витрат щодо вже реалізованих товарів вважатимуться зобов'язанням суб'єкта господарювання.

Треба розрізняти існуючі та майбутні зобов'язання. Рішення управлінського персоналу суб'єкта господарювання придбати активи в майбутньому саме собою не веде до виникнення зобов'язання. Як правило, зобов'язання виникає тільки тоді, коли актив отримано або коли суб'єкт господарювання укладає невідмовну угоду придбати

актив. В останньому випадку невідмовність угоди означає, що економічні наслідки невиконання зобов'язання, наприклад, у зв'язку зі штрафними санкціями, не дадуть суб'єктові господарювання можливості уникнути вибуття ресурсів на користь іншої сторони.

Нижче наведена класифікація зобов`язань за терміном погашення.

Таблиця 9.1

Класифікація зобов`язань компанії

Короткострокові / поточні (до 12 місяців) *(current liabilities)*	Короткострокові позики банків
	Поточна кредиторська заборгованість: • постачальникам і підрядникам; • за авансами одержаними; • за виплатами працівникам; • за податками і обов`язковими платежами; • за дивідендами; • за векселями виданими; • за довгостроковими зобов`язаннями.
Довгострокові *(long term liabilities)*	Довгострокові позики банків
	Довгострокові зобов`язання за: • облігаціями; • векселями; • іншими видами боргових цінних паперів.

Погашення існуючого зобов'язання, як правило, означає, що суб'єкт господарювання віддає ресурси, які втілюють економічні вигоди, з метою задоволення претензій іншої сторони. Погашення існуючого зобов'язання може здійснюватися різними способами, наприклад, шляхом:

а) сплати грошових коштів;

б) передачі інших активів;

в) надання послуг;

г) заміни цього зобов'язання іншим зобов'язанням;

д) перетворення цього зобов'язання на власний капітал.

Зобов'язання може бути погашене й іншим шляхом, наприклад, якщо кредитор відмовляється від своїх прав або позбувається їх.

Зобов'язання виникають у результаті минулих операцій або інших минулих подій. Так, наприклад, придбання товарів і отримання

послуг призводить до виникнення кредиторської заборгованості (якщо вони не були попередньо сплачені або сплачені після доставки), а одержання позики банку призводить до зобов'язання повернути її. Суб'єкт господарювання може також визнавати зобов'язанням майбутні знижки, засновані на щорічних закупках покупців; у такому випадку реалізація товарів у минулому є операцією, внаслідок якої виникає зобов'язання.

Тобто зобов`язання виникають лише тоді, коли виникає ***кредиторська заборгованість*** по ньому.

Зобов'язання ***оцінюються*** сумою грошей, необхідної для сплати боргу, або, в умовах ринку, вартістю товарів і послуг, які необхідно представити.

Основними ***завданнями*** обліку зобов`язань є:

- достовірна оцінка зобов`язань на дату балансу;
- контроль за дотриманням договірної дисципліни компанії;
- своєчасне відображення на рахунках бухгалтерського обліку виникнення та погашення зобов`язань;
- недопущення штрафних санкцій за прострочення сплати зобов`язань;
- недопущення нереальних сум боргів.

9.2. ОБЛІК КРЕДИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ЗА ТОВАРИ, РОБОТИ І ПОСЛУГИ

Джерелом виникнення кредиторської заборгованості за товари, роботи і послуги є взаємовідносини з постачальниками і підрядниками компаній.

До постачальників і підрядників належать організації, що поставляють сировину та інші товарно-матеріальні цінності, а також надають різні види послуг і виконують різні роботи.

Надходження матеріальних цінностей від постачальників, виконання робіт і надання послуг підрядниками здійснюються на підставі укладених компанією договорів. У договорах містяться вид товарів, що поставляються, виконуваних робіт або послуг, що надаються, умови поставки, строки відвантаження товарів, виконання робіт, надання послуг, порядок розрахунків (умови платежів).

Всі угоди з постачальниками та підрядниками можна розділити на дві групи залежно від предмета і сутності договорів. Предмет договорів першої групи – придбання будь-яких товарів і майнових

прав. Форми договорів: купівлі-продажу, поставки, енергопостачання, міни. До другої групи входять розрахунки з підрядниками. Основні форми договорів: підряду, надання послуг з подальшим відшкодуванням, на виконання науково-дослідних та інженерно-конструкторських робіт.

Розрахунки з постачальниками та підрядниками здійснюються після відвантаження ними товарно-матеріальних цінностей, виконання робіт і надання послуг або одночасно з ними з угоди організації або за її дорученням.

Розглянемо основні бухгалтерські проводки з обліку кредиторської заборгованості за товари, роботи і послуги.

Приклад. Американське фермерське господарство «Leopolis» придбало 150 кг мінеральних добрив вартістю $ 2,00 за кг у компанії «Oil Grand». Проте при перерахунку поставки було виявлено брак окремих мішків з мінеральними добривами, в результаті чого 20 кг мінеральних добрив було повернено постачальнику.

В обліку будуть здійснені записи:

1) Виникнення кредиторської заборгованості за придбані товарно-матеріальні запаси:

За системою постійного обліку запасів:

Дебет		Кредит	
«Складські запаси»	*$ 300*	*«Рахунки до сплати»*	*$ 300*

За системою періодичного обліку запасів:

Дебет		Кредит	
«Витрати на закупівлю»	*$ 300*	*«Рахунки до сплати»*	*$ 300*

2) На суму повернених запасів постачальнику:

Дебет		Кредит	
«Рахунки до сплати»	*$ 40*	*«Повернення запасів»*	*$ 40*

3) На суму сплати заборгованості постачальнику:

Дебет		Кредит	
«Рахунки до сплати»	*$ 260*	*«Грошові кошти»*	*$ 260*

Зазначимо, що рахунок «Повернення запасів» використовується також у разі надання знижок постачальником.

9.3. ОБЛІК РОЗРАХУНКІВ ЗА ВИПЛАТАМИ ПРАЦІВНИКАМ

Виплати працівникам (***employee benefits***) – це всі форми компенсації, що їх надає суб'єкт господарювання в обмін на послуги, надані працівниками, або при звільненні.

Згідно з нормами МСБО (IAS) 19, виплати працівникам включають:

а) короткострокові виплати працівникам, такі як вказані далі, якщо очікується, що вони будуть повністю сплачені у повному обсязі протягом дванадцяти місяців після закінчення річного звітного періоду, у якому працівники надавали відповідні послуги:

- заробітна плата, внески на соціальне забезпечення;
- оплачені щорічні відпустки і тимчасова непрацездатність;
- участь у прибутку та преміюванні;
- негрошові пільги теперішнім працівникам (такі як медичне обслуговування, надання житла, автомобілів, а також надання безкоштовних чи субсидованих товарів або послуг);

б) виплати по закінченні трудової діяльності, як, наприклад,

- пенсії (наприклад, пенсії та разові виплати при виході на пенсію);
- інші виплати по закінченні трудової діяльності, такі як страхування життя по закінченні трудової діяльності та медичне обслуговування по закінченні трудової діяльності;

в) інші довгострокові виплати працівникам, такі як:

- додаткові оплачувані періоди відсутності на роботі, наприклад, довгострокові відпустки за вислугу років або оплачувану академічну відпустку;
- виплати з нагоди ювілеїв чи інші виплати за вислугу років;
- виплати за тривалою непрацездатністю; та

г) виплати при звільненні.

Короткострокові виплати працівникам – це виплати працівникам (окрім виплат при звільненні працівників), що, як очікується, будуть сплачені у повному обсязі протягом дванадцяти місяців після закінчення річного звітного періоду, у якому працівники надають відповідні послуги.

Основним каналом короткострокових виплат працівникам є заробітна плата, облік якої у зарубіжних країнах ведеться на пасивному балансовому рахунку «Заробітна плата до сплати» (рис. 9.1).

Дебет	Кредит
	Сальдо початкове
Утримання із заробітної плати *Виплата заробітної плати працівникам*	*Заборгованість за заробітною платою*
	Сальдо кінцеве

Рис. 9.1. Макет бухгалтерського рахунку «Заробітна плата до сплати»

У різних країнах застосовуються різні види утримань із заробітної плати. Для прикладу, у Великобританії є такі утримання (табл. 9.2).

Таблиця 9.2

Утримання із заробітної плати у Великобританії (станом на 2015 р.)

Прибутковий податок	Є прогресивним, тобто залежить від суми доходу. Ставки податку є різними для різних рівнів доходів: £10,000 - £41,865 – 20 %; £41,866 - £150,000 – 40 %; понад £150,000 – 45 %. Доходи нижче первісної суми податком не обкладаються.
Єдиний соціальний податок	Для працюючих за наймом платників податків цей рівень становить 11% від зарплати

Для прикладу, у Франції прибутковий податок стягується з осіб, дохід яких перевищує неоподатковуваний мінімум (25610 євро на рік). Застосовується шестирозрядна прогресивна шкала. Мінімальна ставка 10,52%, максимальна – 47%. Одна з особливостей французького прибуткового оподаткування полягає в системі так званих коефіцієнтів. Неодружені платники без дітей мають коефіцієнт 1, подружжя без дітей – 2, подружжя з однією дитиною – 2,5, з двома дітьми –3 і т. д. Податок розраховується в такому порядку: загальну суму доходу ділять на відповідний коефіцієнт, обчислюють податок за ставкою, передбаченою для цієї рубрики доходів, а отриману суму множать на той самий коефіцієнт. Наприклад, якщо сім'я має коефіцієнт 3 і дохід 300 тис. євро, то

визначають податок на 100 тис. і отриманий оклад податку збільшують в три рази. Зазначимо, що у Франції із заробітної плати також утримуються різні види соціальних відрахувань та профспілкові внески.

Розглянемо утримання із заробітної плати у Німеччині (табл. 9.3).

Таблиця 9.3

Утримання із заробітної плати у Німеччині

Прибутковий податок *(Lohnsteuer)*	Діє прогресивна шкала прибуткового оподаткування. Це означає, що чим більше заробітна плата, тим більше податку слід заплатити. Існує шість податкових класів громадян: I: неодружена / неодружений, вдова / вдівець або розведений без дітей. II: батьки-одинаки, які не перебувають у шлюбі, вдови / вдівці або розлучені з дітьми. III: одружений / заміжня, в якому чоловік чи жінка має податковий клас V. Рекомендується для чоловіка, що має більший дохід. IV: одружений / заміжня. Рекомендується для подружжя, коли обидва заробляють приблизно стільки ж. V: дивитися податковий клас III. VI: використовується для побічних доходів. Максимальна ставка прибуткового податку в Німеччині - 45%, починаючи з 2007 р. (при річному заробітку понад 250,000 євро для неодружених і понад 500,000 євро для подружньої пари).
Церковний податок *(Kirchensteuer)*	Стягується з прихожан римсько-католицької і євангельської церков, а також з віруючих євреїв. Становить 8-9% від сплаченого прибуткового податку залежно від релігії і федеральної землі.
Податок солідарності *(Solidaritätszuschlag)*	Становить 5,5 % суми отриманого доходу
Обов`язкова медична страховка	15,5 % річного доходу
Обов`язкове пенсійне страхування	18,9 % річного доходу
Страхування на випадок безробіття	3 % річного доходу
Обов`язкове страхування по догляду	2,35 % річного доходу

Приклад. Працівнику німецької компанії «Erfolg» Гюнтеру Штейну у лютому 2016 р. нараховано 3000 євро заробітної плати. Відобразимо нарахування та утримання із заробітної плати:

Дебет		Кредит	
«Витрати на оплату праці»	*€ 3000,00*	*«Заробітна плата до сплати»*	*€ 3000,00*
Дебет		Кредит	
«Заробітна плата до сплати»	*€ 3000,00*	*«Прибутковий податок»*	*€ 217,17*
Дебет		Кредит	
«Заробітна плата до сплати»	*€ 3000,00*	*«Церковний податок»*	*€ 6,71*
Дебет		Кредит	
«Заробітна плата до сплати»	*€ 3000,00*	*«Податок солідарності»*	*€ 165,00*
Дебет		Кредит	
«Заробітна плата до сплати»	*€ 3000,00*	*«Страхування по догляду»*	*€ 35,25*
Дебет		Кредит	
«Заробітна плата до сплати»	*€ 3000,00*	*«Пенсійне страхування»*	*€ 280,50*
Дебет		Кредит	
«Заробітна плата до сплати»	*€ 3000,00*	*«Страхування на випадок безробіття»*	*€ 45,00*
Дебет		Кредит	
«Заробітна плата до сплати»	*€ 3000,00*	*«Грошові кошти»*	*€ 2250,37*

Таким чином, сума утримань із заробітної плати Гюнтера Штейна становила € 749,63, а сума до видачі – € 2250,37.

9.4. ОБЛІК ЗОБОВ`ЯЗАНЬ ЗА ПЕНСІЙНИМИ ПРОГРАМАМИ

У зарубіжних країнах досить поширеною є практика створення пенсійних програм, які є декількох видів.

У МСБО (IAS) 19 «Виплати працівникам» наведені такі визначення пенсійних програм.

Програми пенсійного забезпечення (post-employment benefit plans) – це офіційна або неофіційна домовленість, згідно з якою компанія виплачує винагороди працівникові або працівникам по закінченні трудової діяльності.

Програми з визначеним внеском (defined contribution plans) – це пенсійні плани, згідно з якими компанія виплачує фіксовані внески іншій компанії (фонду) і не несе правових чи інших зобов'язань по внесенню додаткових платежів, якщо у фонду виявиться нестача коштів для виплати винагород працівникам.

Програми пенсійного забезпечення з визначеною виплатою (defined benefit plans) – це всі інші пенсійні плани, відмінні від пенсійних планів з встановленими внесками.

Дисконтована вартість зобов'язань за пенсійним планом з встановленими виплатами (present value of a defined benefit obligation) – це теперішня вартість очікуваних майбутніх виплат (до відрахувань активів плану), тобто сума виплат, необхідних для погашення зобов'язань перед працівниками, за послуги, надані в поточному і минулому періодах.

Вартість поточних послуг (current service cost) – збільшення теперішньої вартості зобов'язань за пенсійним планом з встановленими виплатами в результаті надання послуг працівником у поточному періоді.

Активи програми (plan assets) – це активи за визначеною виплатою.

Актуарні прибутки та збитки (actuarial gains and losses) – включають:

- коригування, засновані на досвіді минулих періодів (різниця між актуарними припущеннями і фактичними показниками минулих періодів);
- результат змін актуарних припущень.

На суму виникнення поточних зобов`язань за пенсійними програмами складається бухгалтерська проводка:

Дебет		Кредит	
«Витрати на пенсійні програми»	*Σ*	*«Заборгованість за пенсійними програмами»*	*Σ*

На суму погашення поточних зобов`язань за пенсійними програмами перед працівниками складається бухгалтерська проводка:

Дебет		Кредит	
«Заборгованість за пенсійними програмами»	*Σ*	*«Грошові кошти*	*Σ*

9.5. ОБЛІК ЗОБОВ`ЯЗАНЬ ЗА ВЕКСЕЛЯМИ ВИДАНИМИ

Компанія може здійснювати залучення позикових коштів шляхом видачі ***векселів***. Позичальник приймає до бухгалтерського обліку заборгованість за векселем у момент фактичної передачі грошей і відображає її в складі кредиторської заборгованості.

Терміновою заборгованістю вважається заборгованість за виданими векселями, термін погашення якої за умовами договору не настав або продовжений (пролонгований) у встановленому порядку. Простроченою вважається заборгованість за векселями з вичерпаним згідно з умовами договору терміном погашення.

Компанія-векселедавець після закінчення терміну платежу зобов'язана забезпечити переведення строкової заборгованості у прострочену.

Переклад строкової заборгованості за виданими векселями в прострочену проводиться компанії в день, наступний за днем, коли за умовами векселя позичальник повинен був здійснити повернення основної суми боргу. У разі нарахування відсотків на вексельну суму за виданими векселями заборгованість за таким векселем показується у векселедавця з урахуванням належних до оплати на кінець звітного періоду відсотків за умовами видачі векселя.

У разі видачі векселя для отримання позики грошовими коштами сума належних векселедержателю до оплати відсотків або дисконту включається векселедавцем до складу операційних витрат.

За терміном погашення видані векселі поділяються на короткострокові та довгострокові. Облік їх ведеться відповідно на рахунках «Довгострокові векселі до сплати» та «Поточні векселі до сплати»:

Дебет		Кредит	
«Грошові кошти»	*Σ*	*«Короткострокові векселі до сплати»*	*Σ*

Дебет		Кредит	
«Короткострокові векселі до сплати»	*Σ*	*«Грошові кошти»*	*Σ*
«Витрати за відсотками»	*Σ*		

9.6. ОБЛІК КРЕДИТІВ БАНКІВ

У забезпеченні компаній коштами, потрібними для здійснення нормальної виробничої діяльності, велику роль відіграють кредити банків. Значення кредитів банків як джерела фінансування виробничо-господарської діяльності особливо зростає у періоди, коли надходжень коштів за реалізовану продукцію ще немає або їх не досить у зв'язку з відсутністю в певні періоди року продукції для реалізації.

За користування кредитом компанії повинні платити відповідну відсоткову ставку. Вона залежить від деяких факторів. У кожній установі банку кредитні ставки різні. Це залежить від внутрішніх проблем банку, рівня відсоткових ставок за депозитами. Крім того, при визначенні кредитного відсотка враховуються фінансовий стан, репутація клієнта, а також терміни і цілі кредиту. Розмір відсотка залежить від рівня рентабельності заходу, що фінансується, можливості погашення кредиту. Як правило, ставки за довгостроковими кредитами вищі, ніж за короткостроковими.

Відсотки за користуванням кредитом бувають прості та складні.

Прості відсотки – це метод нарахування з теперішньої вартості вкладу в кінці одного періоду платежу, зумовленого умовами інвестування (місяць, квартал тощо); це метод розрахунку доходу кредитора, який він отримує від позичальника за надані в борг гроші. Вони нараховуються на ту саму суму позикового капіталу протягом усього терміну погашення позики.

Сума простих відсотків за кредитом дорівнює:

$$I = P \cdot n \cdot i,$$

де P – початкова сума боргу; n – період нарахування відсотків; i – відсоткова ставка.

На підставі цього сума боргу разом з відсотками буде дорівнювати:

$$S = P(1 + i\frac{d}{360}),$$

де S – сума нарощеного боргу; d – період нарахування у днях.

Складні відсотки – це сума відсотків за позикою, яка утворюється за умови, що сума нарахованого відсотка (простого) не виплачується після кожного періоду, а додається до суми основного

внеску і в наступному періоді зростає. Нарощена сума боргу за складними відсотками дорівнює:

$$S = P(1+i)^n.$$

Приклад. Австралійська компанія «Sydney Collins» взяла короткостроковий кредит у банку у сумі $ 30 000 терміном на п`ять місяців під 15 % річних.

При цьому буде складено бухгалтерську проводку:

Дебет		Кредит	
«Грошові кошти»	$ 30 000	*«Заборгованість за короткостроковими позиками»*	$ 30 000

Використовуючи формулу простих відсотків, сума заборгованості на момент погашення позики буде становити:

$$S = P(1 + i\frac{d}{360}) = 30000(1 + 0{,}15\frac{90}{360}) = 31125{,}00.$$

Сума відсотків за позикою буде належати до фінансових витрат компанії, а сума до погашення включатиме саме тіло кредиту та відсотки за користування ним:

Дебет		Кредит	
«Заборгованість за короткостроковими позиками»	$ 30 000	*«Грошові кошти*	$ 31 125
«Витрати за відсотками»	$ 1 125		

9.7. ОБЛІК ДОВГОСТРОКОВИХ ЗОБОВ`ЯЗАНЬ З ОРЕНДИ МАЙНА

Згідно з нормами МСБО (IAS) 17 «Оренда», ***оренда*** – це угода, згідно з якою орендодавець передає орендареві в обмін на платіж або ряд платежів право користування активом протягом погодженого періоду часу.

Фінансова оренда – це оренда, за якою передаються в основному всі ризики та винагороди, пов'язані з правом власності на

актив. Право власності може з часом передаватися або не передаватися.

Операційна оренда – це будь-яка оренда, крім фінансової.

Початок оренди – дата, яка настає раніше: або дата підписання орендної угоди, або дата згоди сторін виконувати зобов'язання щодо основних положень угоди. На цю дату:

а) оренда класифікована або як операційна, або як фінансова оренда;

б) у випадку фінансової оренди, визначено суми, що їх слід визнавати на початку строку оренди.

Строк оренди – це невідмовний період, на який орендар уклав угоду про оренду активу, та будь-які наступні терміни, протягом яких орендар має вибір щодо продовження строку оренди активу з подальшою оплатою або без неї і на початку строку оренди існує обґрунтована впевненість, що це право вибору орендаря буде здійсненим.

Чисті інвестиції в оренду – це валові інвестиції в оренду, дисконтовані за відсотковою ставкою, припустимою при оренді.

На початку строку оренди орендарям слід визнавати фінансову оренду як активи та зобов'язання у своїх звітах про фінансовий стан за сумами, що дорівнюють справедливій вартості орендованого майна на початку оренди, або (якщо вони менші за справедливу вартість) за теперішньою вартістю мінімальних орендних платежів, яка визначається на початку оренди. Ставкою дисконту, яку слід застосовувати при обчисленні теперішньої вартості мінімальних орендних платежів, є припустима ставка відсотка при оренді, якщо її можна визначити; якщо ні, слід застосувати відсоткову ставку додаткових запозичень орендаря. Будь-які первісні прямі витрати орендаря додаються до суми, визнаної як актив.

Мінімальні орендні платежі слід розподіляти між фінансовими витратами та зменшенням непогашених зобов'язань. Фінансові витрати розподіляються на кожен період протягом строку оренди так, щоб забезпечити сталу періодичну ставку відсотка на залишок зобов'язань. Непередбачені орендні плати слід відображати як витрати в тих періодах, у яких вони понесені.

Фінансова оренда призводить до витрат на амортизацію активів, що амортизуються, а також фінансових витрат за кожний обліковий період. Політика нарахування амортизації на орендовані активи, що амортизуються, має узгоджуватися з політикою щодо власних активів, що амортизуються; визнану амортизацію слід обчислювати

відповідно до МСБО (IAS) 16 «Основні засоби» та МСБО (IAS) 38 «Нематеріальні активи». Якщо немає обґрунтованої впевненості в тому, що орендар отримає право власності наприкінці строку оренди, актив повністю амортизується протягом коротшого з двох строків: строку оренди або строку корисної експлуатації.

При первісному визнанні орендованого майна у орендаря виникає довгострокове зобов`язання з оренди:

Дебет		Кредит	
«Актив»	Σ	*«Довгострокове зобов`язання з оренди»*	Σ

При подальшому обліку в орендаря складаються такі бухгалтерські проводки:

Дебет		Кредит	
«Витрати на амортизацію»	Σ	*«Актив»*	Σ

Дебет		Кредит	
«Довгострокове зобов`язання з оренди»	Σ	*«Грошові кошти»*	Σ
«Витрати за відсотками»	Σ		

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Що таке зобов`язання? На які види вони поділяються?
2. Які завдання висуваються перед обліком зобов`язань?
3. Який порядок визнання та оцінки зобов`язань?
4. Який порядок обліку поточних зобов`язань за товари, роботи та послуги?
5. Що таке виплати працівникам та які їх складові?
6. На яких рахунках відображається нарахування та сплата заробітної плати?
7. Які види утримань із заробітної плати існують у зарубіжних країнах? Який порядок їх відображення в обліку?
8. Що таке пенсійні плани та які види їх існують?

9. На яких рахунках обліковуються довгострокові зобов`язання за пенсійними програмами?

10. Як обліковуються довгострокові зобов`язання за векселями виданими?

11. Як розрахувати суму відсотків за користуванням позикою?

12. Якими бухгалтерськими проводками відображається отримання та погашення суми кредиту?

13. Який порядок обліку довгострокових зобов`язань з оренди майна?

РОЗДІЛ 10

ОБЛІК ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ

10.1. ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ЗАВДАННЯ ОБЛІКУ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ

Капітал являє собою накопичений шляхом заощаджень запас економічних благ у формі грошових коштів та реальних капітальних товарів, що залучаються його власниками в економічний процес як інвестиційний ресурс і фактор виробництва з метою отримання доходу, функціонування яких в економічній системі базується на ринкових принципах і пов'язане з факторами часу, ризику і ліквідності.

Суб'єкт господарювання в процесі діяльності постійно змінює грошову форму капіталу на матеріалізовану, яка, у свою чергу, набуває різних форм (виробничі запаси, незавершене виробництво, готова продукція, товари). Таким чином відбувається обіг капіталу, тобто капітал, спочатку включений у сферу підприємницької діяльності у вигляді грошових коштів, у процесі виробництва чи іншого бізнесу матеріалізувався в продукт, який пройшов стадію реалізації і повернувся власнику у формі грошових коштів. Отже, за допомогою капіталу створюється додана вартість в процесі господарської діяльності, тобто інвестування капіталу дає прибуток.

З погляду бухгалтерського обліку власний капітал (ВК) являє собою частину в активах компанії (А) після вирахування з них зобов`язань (З):

$$A = BK + 3, \qquad (10.1)$$

$$BK = A - 3. \qquad (10.2)$$

Капітал компанії класифікується за рядом критеріїв, серед яких І.А. Бланк виділяє такі (табл. 10.1).

Таблиця 10.1

Класифікація капіталу підприємства[16]

Критерій класифікації	Класифікаційні групи
І. ЗА ДЖЕРЕЛАМИ ЗАЛУЧЕННЯ	
1. Згідно зі статусом власності формованого капіталу	Власний капітал Позиковий капітал
2. За групами джерел залучення капіталу відносно підприємства	Капітал, який залучається з внутрішніх джерел Капітал, який залучається із зовнішніх джерел
3. За національною належністю власників капіталу, які надають його в господарське використання	Національний (вітчизняний) капітал Іноземний капітал
4. За формами власності капіталу, що надається підприємству	Приватний капітал Державний капітал
ІІ. ЗА ФОРМАМИ ЗАЛУЧЕННЯ	
5. За організаційно-правовими формами залучення капіталу підприємством	Акціонерний капітал Пайовий капітал Індивідуальний капітал
6. За натурально-речовою формою залучення капіталу	Капітал у грошовій формі Капітал у фінансовій формі Капітал у матеріальній формі Капітал у нематеріальній формі
7. За часовим періодом залучення капіталу	Довгостроковий (перманентний) капітал Короткостроковий капітал
ІІІ. ЗА ХАРАКТЕРОМ ВИКОРИСТАННЯ	
8. За ступенем залучення в економічному процесі	Капітал, що залучений в економічному процесі Капітал, що не залучений в економічному процесі
9. За сферами використання в економіці	Капітал, використовуваний в реальному секторі економіки Капітал, використовуваний у фінансовому секторі економіки
10. За напрямами використання в господарській діяльності	Капітал, використовуваний як інвестиційний ресурс Капітал, використовуваний як виробничий ресурс Капітал, використовуваний як кредитний ресурс

[16] Бланк И.А. Финансовый менеджмент: Учебный курс [Електронний ресурс] / И.А. Бланк – Режим доступу: http://www.be5.biz/ekonomika/f013/toc.htm.

Продовження табл. 10.1

11. За особливостями використання в інвестиційному процесі	Первісно інвестований капітал Реінвестований капітал Дезінвестований капітал
12. За особливостями використання у виробничому процесі	Необоротний капітал Оборотний капітал
13. За ступенем участі у виробничому процесі	Працюючий капітал Непрацюючий капітал
14. За рівнем ризикованості використання	Безризиковий капітал Низькоризиковий капітал Середньоризиковий капітал Високоризиковий капітал
15. За відповідністю правовим нормам використання	Легальний капітал «Тіньовий капітал»

За рівнем відповідальності власний капітал поділяється на:

- статутний капітал, зафіксований в установчих документах і підлягає обов'язковій реєстрації в державному реєстрі господарських одиниць;
- додатковий капітал – це додатково вкладений капітал;
- резервний капітал;
- нерозподілений прибуток.

Основні ***завдання*** обліку власних коштів підприємства:

- правильне відображення формування власного капіталу підприємства;
- відображення зміни величини і структури власного капіталу;
- відображення іммобілізації власного капіталу і виявлення причин її виникнення.

10.2. ОБЛІК ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ В ТОВАРИСТВАХ

Капітал суб`єкта бізнесу може формуватися в результаті вкладу як одного, так і декількох власників. У разі вкладання капіталу одноосібно, у бухгалтерському обліку використовується пасивний рахунок ***«Капітал власника (засновника)***». Цей рахунок пасивний, і за його кредитом акумулюється інформація щодо збільшення внеску капіталу приватного власника, а за дебетом – його зменшення внаслідок вилучення або інших подій.

Товариство (партнерство) в бізнесі ***(company, association)*** – це об'єднання двох і більше осіб, які мають право займатися підприємницькою діяльністю. Воно ґрунтується перш за все на довірі. Учасниками товариства можуть бути як юридичні особи, так і індивідуальні підприємці (фізичні особи).

Ідентифікувати товариства можна за наявністю таких ознак:

- загальний інтерес учасників;
- загальні справи учасників;
- наявність майна, в тій чи іншій мірі відокремленого від іншого майна учасників;
- загальна відповідальність учасників за зобов'язаннями об'єднання;
- наявність спеціальних органів управління об'єднанням.

До переваг господарських товариств належать:

1. Значні фінансові можливості. Тому що в товаристві бере участь більше ніж один власник, це дає можливість залучити вже на початковій стадії бізнесу значні кошти.
2. Додаткові можливості в управлінні. У товариствах збираються найчастіше люди зі здібностями і досвідом у різних сферах бізнесу, тому менеджерські функції можуть бути легко розділені між ними.
3. Свобода і оперативність дій. Всі основні партнери товариства завжди можуть швидко приймати будь-які управлінські рішення без контролю вищих органів.
4. Особиста зацікавленість. Товариство дає можливість зберегти таку ж високу ступінь зацікавленості, як і в одноосібному володінні. Все, що вигідно для кожного партнера, вигідно і для товариства.

До недоліків товариства належить:

1. Необмежена відповідальність за зобов'язаннями. Зазвичай, якщо товариство зазнає невдачі, кожен його основний учасник несе відповідальність пропорційно своїй частці в загальних інвестиціях. Якщо ж один з них не має достатньо власних коштів для покриття всієї своєї частки в збитках, тоді інші основні партнери повинні зробити це за свій рахунок.
2. Ймовірність взаємної недовіри між партнерами. Адже товариство – це форма бізнесу, заснована перш за все на довірі. Кожен з його учасників діє на ринку на свій страх і ризик. Прорахунок одного з них може розорити інших. Тому, якщо у

відносинах між учасниками товариства немає повної довіри, це може призвести до напруженості і постійного відчуття дискомфорту.

Бухгалтерський облік капіталу в простих товариствах дуже схожий на облік при одноосібному володінні. Основна відмінність полягає в тому, що необхідно вести облік за рахунками вкладення і вилучення капіталу кожного з партнерів і розподіляти між ними прибутки і збитки. У розділі балансового звіту «Капітал партнерів» необхідно окремо показувати по сальдо кожному рахунку.

Кожен партнер вкладає в товариство матеріальні або нематеріальні активи, або те й інше, відповідно до установчого договору. Внесені активи повинні оцінюватися за справедливою ринковою ціною на день передачі активів у товариство.

При цьому складається така проводка:

Дебет		Кредит	
«Актив» (за видами матеріальних або нематеріальних активів)	Σ	*«Капітал товариства»*	Σ

У разі виходу партнера з бізнесу складається зворотна проводка на суму його початкового внеску.

Прибутки та збитки в товаристві можуть розподілятися будь-яким способом, який вказаний в договорі товариства. ***Прибуток товариства (profit)***, як правило, ділиться на три частини:

I. Дивіденди на капітал партнерів (можна розглядати як відсотки на вкладений капітал).

II. Компенсація за послуги, надані партнерами (можна розглядати як заробітну плату партнера).

III. Додатковий прибуток від комерційного ризику.

Розподіл прибутку на три частини дозволяє точніше визначити, скільки кожен партнер вклав у товариство.

Існує кілька ***методів розподілу прибутку***:

1. За встановленою (фіксованою) пропорцією.

2. За кількістю внесеного капіталу.

3. Залежно від розміру плати і відсотків від капіталу за встановленою пропорцією.

10.3. ОБЛІК АКЦІОНЕРНОГО КАПІТАЛУ У КОРПОРАЦІЯХ

Акціонерний капітал (share capital) – це капітал акціонерного підприємства (корпорації), який складається з сум декількох вкладених капіталів акціонерів у дольові інструменти власного капіталу (акції).

На початку 1990-х рр. в акціонерному капіталі наймогутніших 500 американських корпорацій кошти від випуску і продажу акцій становили майже 20%. За рахунок акцій підприємці Німеччини залучили у 1980 р. понад 13% від загальної суми інвестицій, у 1994 р. – майже 5%. Власний капітал наймогутнішої у світі американської монополії «Дженерал моторз» становив до 70 млрд дол., позичений – 55,3 млн дол., прибуток – 4,2 млрд дол.

Фактичним власником акціонерного капіталу є вузьке коло осіб або фінансових інститутів (комерційних банків, страхових компаній тощо), які мають контрольний пакет акцій. З його допомогою встановлюється контроль гігантських монополій за значними капіталами чужих компаній. Для цього достатньо скупити менше 5% загальної кількості випущених акцій. «Дженерал моторз» саме так встановила контроль за 40 дочірніми компаніями.

Акціонерна форма капіталу дає змогу додаткового збагачення через привласнення установчого прибутку. Поряд з дрібними акціонерами (у «Дженерал моторз», наприклад, їх налічується до 1,5 млн із загальною вартістю акцій понад 600 млн) покупцями акцій є банки, страхові компанії, пенсійні фонди та інші колективні акціонери.

Корпорація (corporation) (лат. – об'єднання, співтовариство) – колективна форма капіталістичних підприємств, яка існує у формі акціонерних товариств відкритого і закритого типів. Виникла внаслідок дії законів концентрації виробництва і капіталу, адекватності виробничих відносин рівню і характеру розвитку продуктивних сил, централізації капіталу та ін.[17]

Як зазначалося раніше, капітал корпорацій складається з ***акцій (stock)***. Власник акцій отримує акціонерний сертифікат, що засвідчує частку акцій цього акціонера.

Підприємство може випускати два ***види акцій***:

- прості або звичайні (ordinary stock);

[17] Корпорація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukr.vipreshebnik.ru/entsiklopediya/4282-korporatsiya.html.

- привілейовані (preferred stock).

Якщо випускається тільки один вид акцій, вони будуть звичайними. Їх сукупність називають залишковим капіталом корпорації. Це означає, що в разі ліквідації компанії всі кредитори і власники привілейованих акцій задовольняють свої претензії на майно корпорації, і тільки потім розглядаються вимоги власників звичайних акцій.

Привілейовані акції мають деякі переваги перед звичайними, принаймні, одне з таких: перевагу при сплаті дивідендів, перевагу при розподілі коштів ліквідованої корпорації, оборотність або необоротність, опціон.

Привілейовані акції, на відміну від простих, як правило, не дають права голосу.

Номінальна вартість акції (the nominal value of the stock) – це така сума кожної акції, яка відображається на рахунках акцій і становить акціонерний капітал корпорації. Отже, номінал – це та мінімальна частина капіталу, яка гарантує оплату боргів кредиторам.

Вартість акціонерного капіталу відображається на пасивному рахунку «Акціонерний капітал» (рис. 10.1).

Дебет	**Кредит**
	Сальдо початкове
вилучення (викуп) акцій з метою: - *повторного перепродажу* - *анулювання*	*вартість випущених акцій*
	Сальдо кінцеве

Рис. 10.1. Макет бухгалтерського рахунку «Акціонерний капітал»

Розглянемо методику обліку акціонерного капіталу на прикладі.

Приклад. Американська корпорація «New farming» 10 вересня 2015 р. здійснила підписку на 10 000 простих акцій за номінальною вартістю $5,00 кожна. На дату здійснення операцій ринкова вартість акцій становила $7,00.

При цьому буде складено бухгалтерську проводку:

Дебет		Кредит	
«Грошові кошти»	*$ 70 000*	*«Акціонерний капітал»*	*$ 50 000*
		«Додатковий капітал»	*$ 20 000*

1 січня 2016 р. у корпорації було прийнято рішення про викуп 2 000 власних акцій, у т.ч. 500 акцій за номіналом ($5,00), 1000 акцій за вартістю, нижчою номіналу ($4,00) та 500 акцій за вартістю, вищою за номінал ($6,00). Фактична собівартість викуплених акцій буде дорівнювати:

(500 • 5,00) + (1000 • 4,00) + (500 • 6,00) = $9 500.

При цьому буде складено бухгалтерську проводку:

Дебет		Кредит	
«Вилучений капітал»	*$ 9 500*	*«Грошові кошти»*	*$ 9 500*

15 січня 2016 р. у корпорації було прийнято рішення про повторний випуск 1000 акцій, викуплених за вартістю, нижчою номіналу ($4,00) за вартістю $7,50 кожна. При цьому сума, отримана понад номінал при повторній емісії, буде вважатися ***емісійним доходом*** корпорації:

(1000 • 7,50) – (1000 • 4,00) = $3 500.

Ці операції відображаються таким чином:

Дебет		Кредит	
«Грошові кошти»	*$ 7 500*	*«Вилучений капітал»*	*$ 4 000*
		«Емісійний дохід»	*$3 500*

У випадку повторного продажу акцій за ціною, нижчою їх вартості, різниця відбуватиметься зменшенням накопиченого раніше емісійного доходу (дебетуватиметься пасивний рахунок «Емісійний дохід»), а у разі його відсутності – різниця віднесеться на зменшення нерозподіленого прибутку.

Решту акцій (1000 штук) у корпорації «New farming» вирішили анулювати:

- 500 акцій за номіналом ($5,00);
- 500 акцій за вартістю, вищою за номінал ($6,00).

При цьому буде складено бухгалтерську проводку:

Дебет		Кредит	
«Акціонерний капітал»	*$ 5 000*	*«Вилучений капітал»*	*$ 5 500*
«Емісійний дохід»	*$ 500*		

10.4. ОБЛІК РОЗПОДІЛУ ПРИБУТКУ В КОРПОРАЦІЯХ

Частина прибутку корпорації, яка виплачується акціонерам, називається ***дивідендами (dividends).***

Зі сплатою дивідендів пов'язані три важливих дати:

1. Дата оголошення дивідендів.
2. Дата реєстрації власників акцій.
3. Дата виплати дивідендів.

Перша – дата офіційного оголошення радою директорів про намір виплатити дивіденди; друга – дата, коли визначаються власники акцій, мають право на отримання дивідендів.

Дивіденди виплачуються тільки тим акціонерам, у яких акції були на руках на момент реєстрації. Після цієї дати акція втрачає право на дивіденд, тобто якщо акціонер продає свої акції після дати реєстрації, то право на отримання дивідендів не переходить до нового власника. Третя – дата фактичної виплати дивідендів акціонерам.

Розглянемо методику нарахування та виплати дивідендів на прикладі.

Приклад. Прибуток корпорації «Antony 2000» за підсумками 2015 р. становив $200 000. На зборах акціонерів $150 000 із суми прибутку вирішено направити на виплату дивідендів. Інформацію про нарахування дивідендів акціонерам наведено в табл. 10.2.

Таблиця 10.2

Розрахунок розміру дивідендів окремих акціонерів

№ п/п	Акціонер	Частка в акціонерному капіталі, %	Сума, $	Форма виплати
1	George Akerlof	10	15000	Готівка
2	Morgan Stanley Inc.	30	45000	Поточний рахунок
3	Marathon Oil Inc.	30	45000	Поточний рахунок
4	Target Inc.	30	45000	Продукцією
5	РАЗОМ	100	15000	х

Про намір виплатити дивіденди було оголошено 28 лютого 2016 р. При цьому складається проводка:

Дебет		Кредит	
«Дивіденди оголошені»	*$ 150 000*	*«Дивіденди до сплати»*	*$ 150 000*

10 квітня відбулася виплата дивідендів акціонерам, що зареєструвалися до 15 березня 2016 р.:

Дебет		Кредит	
«Дивіденди до сплати»	*$ 150 000*	*«Грошові кошти»*	*$ 150 000*

Дебет		Кредит	
«Нерозподілений прибуток»	*$ 150 000*	*«Дивіденди оголошені»*	*$ 150 000*

У разі реінвестування дивідендів у капітал корпорації складається бухгалтерська проводка:

Дебет	Кредит
«Дивіденди оголошені»	*«Дивіденди до сплати»*
«Нерозподілений прибуток»	*«Дивіденди оголошені»*
«Дивіденди до сплати»	*«Акціонерний капітал»*

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Що таке капітал та яка його роль у виробничому процесі?
2. Як визначити суму власного капіталу на підставі загального балансового рівняння?
3. За якими критеріями та видами класифікується капітал підприємства?
4. Які основні завдання обліку капіталу?
5. Що таке товариство та які ознаки воно має?
6. Який порядок обліку капіталу в одноосібного власника?
7. Який порядок обліку капіталу у товариствах з декількома власниками? Які рахунки бухгалтерського обліку задіяні?
8. Що таке акціонерний капітал та як він історично виник?

9. Охарактеризуйте сутність, переваги та недоліки корпорації як форми господарювання.

10. На якому рахунку відображаються операції з акціонерним капіталом та яка його будова?

11. Який порядок бухгалтерського обліку випуску акцій корпорації?

12. З яких причин відбувається викуп власних акцій? Як ці операції відображаються на рахунках бухгалтерського обліку?

13. Що таке емісійний дохід та коли він виникає?

14. Що таке дивіденди та які дати пов`язані з їх нарахуванням та виплатою?

15. Як на рахунках бухгалтерського обліку відображається нарахування та виплата дивідендів акціонерам, а також їх реінвестування?

РОЗДІЛ 11

ОБЛІК ДОХОДІВ, ВИТРАТ ТА РЕЗУЛЬТАТІВ ДІЯЛЬНОСТІ

11.1. ЕКОНОМІЧНИЙ ЗМІСТ, ПОРЯДОК ВИЗНАННЯ ТА ОБЛІК ДОХОДІВ

Однією з основних вимог функціонування будь-якої компанії в умовах ринкових відносин є беззбитковість господарської діяльності, відшкодування витрат власними доходами. Для забезпечення самоокупності та самофінансування доходи повинні не тільки покривати всі витрати, але і забезпечити подальший розвиток підприємств на умовах розширеного відтворення.

Доходи є важливим якісним показником підприємницької діяльності, оскільки вони відображають рівень господарювання, результати комерційної, фінансової та економічної роботи підприємства[18].

Дохід (income) – економічна вигода в грошовій або натуральній формі, що супроводжується збільшенням активів або зменшенням зобов`язань компанії, в результаті чого збільшується власний капітал.

Як правило, доходи компанії включають:

1. Доходи від реалізації, що представляють собою частину вартості товару, яка призначена для покриття витрат на реалізацію товарів, сплати податків і неподаткових платежів і утворення прибутку. Доходи від реалізації займають значну питому вагу в доходах компаній (близько 80%).

2. Операційні доходи – доходи від окремих операцій, що не належать до видів діяльності підприємства, без урахування грошових коштів та іншого майна, які не можна вважати доходами підприємства.

[18] Экономическая сущность доходов. Источники образования доходов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lektsii.org/3-31561.html.

До складу операційних доходів включаються:

- доходи, пов'язані з продажем та іншим вибуттям (ліквідацією, списанням) основних засобів, нематеріальних активів, виробничих запасів, валютних цінностей, цінних паперів та інших активів;

- доходи, пов'язані за наданням за оплату у тимчасове користування (тимчасове володіння і користування) активів підприємства відповідно до законодавства (коли це не є предметом діяльності організації);

- доходи, пов'язані з участю підприємства у спільній діяльності;

- доходи від операційної курсової різниці;

- доходи від депозитних операцій тощо.

3. Позареалізаційні доходи. Під позареалізаційними доходами слід розуміти доходи, які не пов'язані з доходами, що включаються до виручки від реалізації продукції (робіт, послуг) та іншого майна і не входять до складу операційних доходів.

Згідно з МСБО (IAS) 18 «Дохід», дохід має оцінюватися за справедливою вартістю компенсації, яка була отримана або підлягає отриманню. Сума доходу, яка виникає в результаті операції, як правило, визначається шляхом угоди між суб'єктом господарювання та покупцем або користувачем активу. Вона оцінюється за справедливою вартістю отриманої компенсації або компенсації, яка має бути отримана з урахуванням суми будь-якої торговельної знижки чи знижки з обсягу, що надаються суб'єктом господарювання.

У більшості випадків компенсація надається у формі грошових коштів або їх еквівалентів, а дохід виражається в сумі грошових коштів чи їх еквівалентів, які були отримані або підлягають отриманню. Проте в разі відстрочки надходження грошових коштів або їх еквівалентів справедлива вартість компенсації може бути нижчою від номінальної суми грошових коштів, яка була чи буде отримана. Наприклад, суб'єкт господарювання може надати покупцеві відстрочку платежу (без нарахування відсотків) або прийняти від покупця у вигляді компенсації за продаж товарів вексель до отримання, ставка відсотка якого буде нижчою за ринкову. Коли домовленість фактично є фінансовою операцією, справедлива вартість компенсації визначається шляхом дисконтування всіх майбутніх надходжень із використанням умовної ставки відсотка. Умовна ставка відсотка буде найточніше визначена з двох наведених далі ставок:

а) домінуючої ставки на подібний інструмент емітента з подібною кредитною ставкою; або

б) ставки відсотка, яка дисконтує номінальну суму компенсації інструмента до поточної грошової ціни продажу товарів чи надання послуг.

Зазначимо, що дохід від продажу товарів має визнаватися в разі задоволення всіх наведених далі умов:

а) суб'єкт господарювання передав покупцеві суттєві ризики і винагороди, пов'язані з власністю на товар;

б) за суб'єктом господарювання не залишається ані подальша участь управлінського персоналу у формі, яка, як правило, пов'язана з володінням, ані ефективний контроль за проданими товарами;

в) суму доходу можна достовірно оцінити;

г) ймовірно, що до суб'єкта господарювання надійдуть економічні вигоди, пов'язані з операцією; та

д) витрати, які були або будуть понесені у зв'язку з операцією, можна достовірно оцінити.

Для обліку доходів призначено пасивний рахунок «Доходи», за кредитом якого відображають зростання доходу від різних джерел, а за дебетом – зменшення доходу на суму податків та його списання на рахунок фінансових результатів (прибутки та збитки).

На суму операцій з реалізації складається проводка:

Дебет		Кредит	
«Рахунки до отримання»	∑	*«Дохід від реалізації»*	∑

Закриття рахунка доходів відображається проводкою:

Дебет		Кредит	
«Дохід від реалізації»	∑	*«Прибутки та збитки»*	∑

11.2. КЛАСИФІКАЦІЯ ТА ОБЛІК ВИТРАТ КОМПАНІЙ

Від організації процесу виробництва залежить фінансовий результат господарської діяльності підприємства (який в цілях оподаткування коригується відповідно до чинного законодавства). Отже, величезне значення набуває управління витратами, обсягом випуску продукції, її якістю і конкурентоспроможністю.

Для того, щоб менеджер міг вплинути на фінансовий результат діяльності ввіреної йому дільниці, він перш за все повинен вміти управляти витратами, що формують витрати звітного періоду. Доходами управляти значно складніше, оскільки вони залежать від зовнішніх факторів.

Витрати (expenses) – зменшення економічних вигід у результаті зменшення активів або збільшення зобов`язань компанії, що призводить до зменшення власного капіталу.

Витрати відображають, скільки і яких ресурсів компанії було спожито, тому їх облік завжди пов'язаний з конкретними завданнями і цілями. Розрізняють такі типи класифікації витрат:

- залежно від їх призначення певної підсистемі бухгалтерського обліку (елементи витрат і статті витрат);
- залежно від їх економічної ролі в системі виробництва і управління (виробничі і невиробничі витрати, інакше кажучи, витрати продукту і витрати періоду);
- залежно від способу включення в собівартість продукції (прямі і непрямі витрати);
- залежно від ступеня технологічності (основні і накладні витрати);
- залежно від ступеня корисності непрямих витрат (корисні й марні витрати);
- залежно від ставлення до обсягу випуску чи іншого вираження ділової активності (сукупні і питомі витрати);
- залежно від ставлення сукупних витрат до зміни обсягу випуску продукції або обсягу продажів (змінні і постійні витрати);
- залежно від моменту включення витрат у витрати продукту (матеріальні витрати і конверсійні витрати, тобто витрати прямої праці та накладні виробничі витрати).

Це основні загальноприйняті типи класифікацій, але залежно від поставлених цілей можуть розглядатися й інші класифікації, наприклад:

- залежно від місця виникнення (витрати основного виробництва і витрати допоміжного виробництва і т.д.);
- за повторюваності розрізняють одноразові і періодичні витрати;
- за ефективністю розрізняють продуктивні і непродуктивні, тобто є наслідком браку в технології виробництва (втрати від простоїв, брак продукції і т.д.).

- за можливістю контролю розрізняють контрольовані та неконтрольовані витрати: контрольовані – тобто витрати, на які можна вплинути і які зміняться в результаті дій того чи іншого менеджера протягом заданого періоду; і неконтрольовані витрати – такі, на які керівник протягом заданого періоду часу вплинути не може;
- за впливом на результат управлінського рішення розрізняють:
- релевантні та нерелевантні витрати: релевантними можуть бути як витрати, так і доходи, але тільки доходи і витрати, що належать до майбутнього управлінського рішення і що відрізняються за варіантами. Тобто фактичні (історичні) дані самі по собі не є релевантними, оскільки вони не будуть корисні при виборі між окремими варіантами. Релевантний підхід дозволяє в процесі прийняття рішень сконцентрувати увагу лише на інформації, від якої залежить вибір рішення, що при значному обсязі досліджуваних даних полегшує і прискорює процес вироблення оптимального рішення;
- явні і альтернативні (змінні) витрати: альтернативні – це витрати втрачених можливостей, тобто ті доходи, від яких відмовляється організація, здійснюючи певний вибір в умовах обмежених ресурсів;
- додані або інкрементні – різниця між витратами, пов'язаними з різними варіантами передбачуваних управлінських рішень;
- граничні – витрати, необхідні на виробництво кожної додаткової одиниці продукції.

Грошовим вираженням суми витрат на виробництво певного виду продукції є ***собівартість (cost)***.

На підприємствах повинен бути організований облік витрат з дотриманням таких принципів:

1. Узгодженість показників обліку витрат з плановими показниками;
2. Включення всіх витрат виробництва в собівартість продукції;
3. Угруповання і відображення витрат по підрозділах, видах продукції, за статтями і елементами витрат;
4. Узгодженість об'єктів обліку витрат з об'єктами калькуляції;

5. Забезпечення роздільного обліку витрат за нормами і відхиленнями від них.

Питання обліку витрат та калькуляції собівартості належать до компетенції управлінського обліку (внутрішньогосподарського), якому присвячено розділ 12 навчального посібника.

11.3. ПОРЯДОК ВИЗНАЧЕННЯ ТА ОБЛІКУ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ

Фінансовий результат (Financial results) – це показник господарської діяльності підприємства, збільшення або зниження обсягу прибутку (збитку) за конкретний проміжок часу. Підсумковий фінансовий результат залежить від обсягів реалізації товарів (послуг), обсягів основного майна (коштів) компанії, доходів від позареалізаційних операцій і т.д.

Фінансові результати компанї завжди відображаються в двох основних формах – ***прибуток (profit)*** і ***збиток (loss)***. Якщо доходи компанії вище, ніж витрати на виробництво (закупівлю) продукції, то діяльність трактується як прибуткова. У разі, коли витрати перевищують дохід компанії, то можна говорити про збитковість роботи.

Керівництву компанії необхідно знати, як фірма функціонувала протягом певного періоду часу. Найважливішим показником цього є чистий прибуток.

Чистий прибуток (net income) – це перевищення повних доходів фірми над повними витратами за певний період. Якщо витрати перевищують доходи, то говорять про чистий збиток ***(net loss)***.

Чистий прибуток збільшує капітал власника, а чистий збиток – зменшує його. І чистий прибуток, і чистий збиток наводяться у Звіті про прибутки і збитки (див. параграф 3.3).

Модель формування чистого прибутку наведена на рис. 11.1.

У більшості зарубіжних країн для обліку фінансових результатів відведено окремий синтетичний рахунок «Фінансові результати», який в деяких країнах називається «Прибутки та збитки». За кредитом цього рахунка у порядку списання відображаються отримані доходи компанії, а за дебетом – витрати. У кінці періоду цей рахунок закривається на рахунок капіталу «Нерозподілений (накопичений) прибуток / збиток».

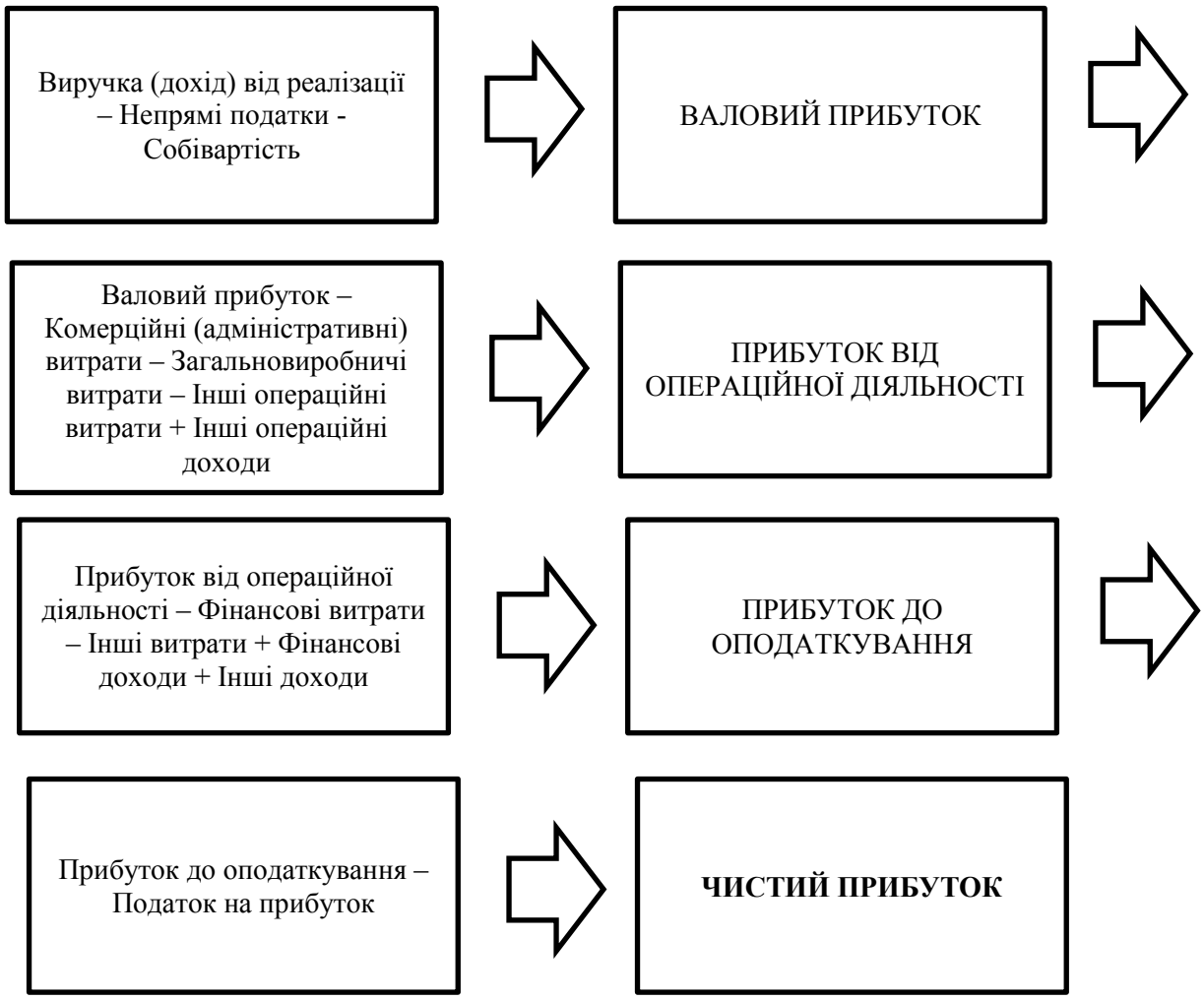

Рис. 11.1. Модель формування чистого прибутку компанії

У разі отримання прибутку складається проводка:

Дебет		Кредит	
«Фінансові результати»	∑	*«Нерозподілений (накопичений) прибуток»*	∑

У разі збитку буде складена така проводка:

Дебет		Кредит	
«Нерозподілений (накопичений) прибуток»	∑	*«Фінансові результати»*	∑

Інформація, яка акумулюється на цьому синтетичному рахунку слугує підставою для складання фінансового звіту «Звіт про прибутки та збитки».

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Що таке дохід та яку роль він відіграє у компанії?
2. За якими ознаками класифікуються доходи компаній?
3. Які особливості оцінки, визнання та обліку доходів у зарубіжних країнах?
4. Що таке витрати?
5. На які групи класифікують витрати компаній?
6. Що таке фінансові результати та який порядок їх формування?
7. На яких рахунках бухгалтерського обліку відображають формування фінансових результатів компанії?

РОЗДІЛ 12

ОСНОВИ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ

12.1. СУТНІСТЬ, ЗАВДАННЯ ТА ІСТОРІЯ РОЗВИТКУ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ

Управлінський облік (management accounting) – це процес ідентифікації, вимірювання, накопичення, аналізу, підготовки, інтерпретації та надання фінансової інформації, використовуваної менеджментом у плануванні, оцінці і управлінні організацією для забезпечення оптимального використання її ресурсів і повноти їх обліку. Управлінський облік також включає в себе підготовку фінансових звітів для груп зовнішніх користувачів інформації.

З визначення випливає, що фінансова інформація (як у грошовому, так і в негрошовому вираженні) необхідна для розуміння причин і наслідків вчинення фактичних або планованих господарських операцій, економічної ситуації в цілому, а також для оцінки активів і зобов'язань.

Управлінський облік можна також назвати складовою частиною бухгалтерської системи підприємства. Ефективність управління багато в чому залежить від повноти інформації про діяльність структурних підрозділів, служб, відділів підприємства. Цю інформацію управлінський облік формує для керівників різних рівнів управління всередині підприємства з метою прийняття ними правильних управлінських рішень.

Схематично місце управлінського обліку в системі господарського обліку наведено на рис. 12.1.

У процесі історичного розвитку управлінського обліку вчені виділяють чотири ***основні стадії***: зародження, формування, розвиток та інтеграцію[19]. Перша стадія охоплює період від початку XIX ст. до

[19] История возникновения и этапы развития управленческого учета [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://economix.in.ua/books/konspekti/1/upravluchet/12/12.php.

початку XX ст. До 1800 р. підприємства були переважно невеликими і зорієнтованими на родинний бізнес. За цих умов не було особливих потреб в управлінському обліку. Управлінські рішення приймали безпосередньо власники підприємств.

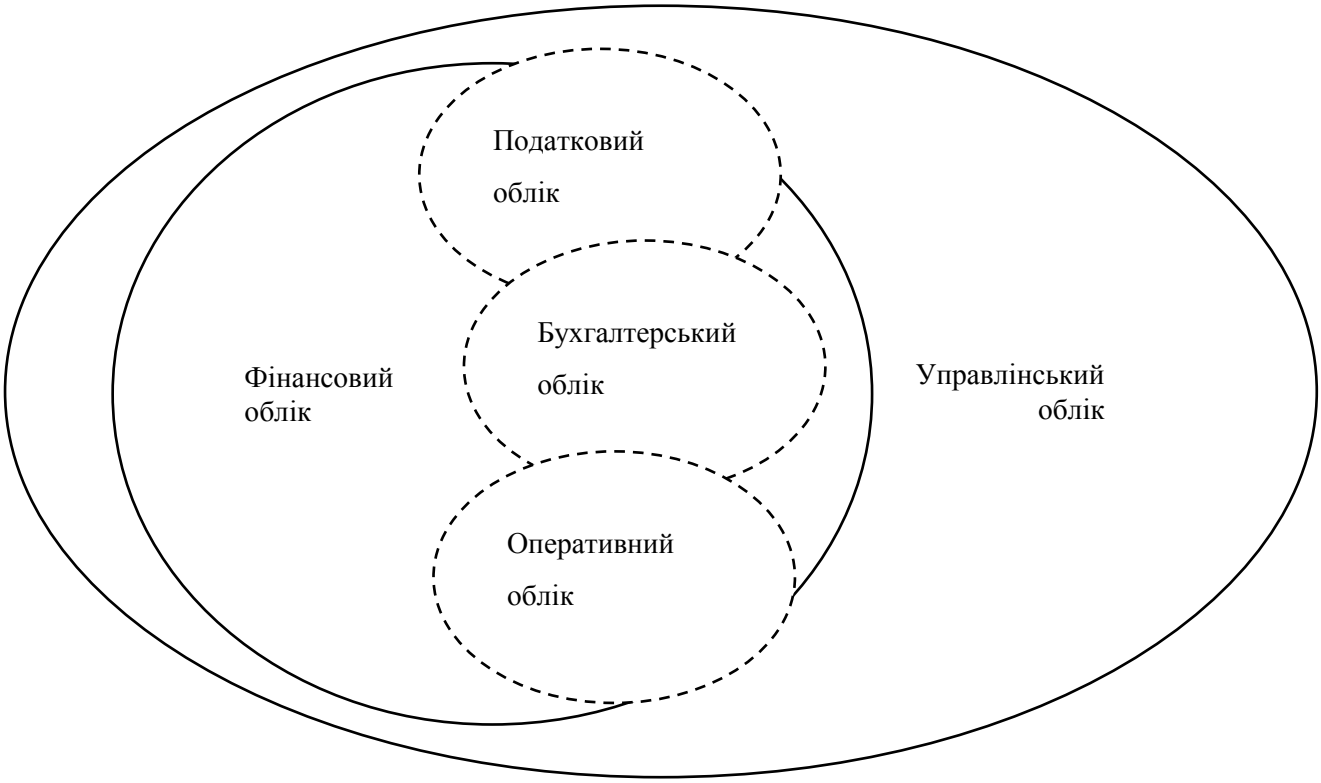

Рис. 12.1. Місце управлінського обліку у системі господарського обліку компанії

Упродовж 1825-1925 рр. спостерігається збільшення кількості великих підприємств, яке зумовило зростання потреби в нових методах обліку і управління. Саме в цей період було розроблено більшість сучасних методів управлінського обліку.

Зокрема, на текстильних підприємствах уже на початку XX ст. менеджери отримували інформацію про вартість часу обробки сировини, собівартість одиниці продукції і витрати на одного робітника.

На початку XX ст. на сталеплавильних підприємствах, якими володів і керував Ендрю Карнегі, був введений контроль витрат на підставі щоденної звітності про витрати матеріалів, енергії та праці на одиницю продукції.

На початку XX ст. з'ясувалося, що традиційний облік не повною мірою задовольняє потреби управління за умов загострення конкуренції, ускладнення технології та організації виробництва. Унаслідок цього на підставі розробки методів нормування праці

(системи Тейлора, Ганта, Черча) було посилено контрольну функцію обліку через застосування системи калькулювання стандартних витрат і оперативного аналізу відхилень.

Вперше ідеї, покладені в основу цієї системи, запропонував американський інженер Гарінгтон Емерсон, який підкреслював, що метою обліку є збільшення кількості та інтенсивності «застережень». Ці застереження потрібні для пошуку правильного курсу господарської діяльності підприємства. Облік може направлятися в майбутнє, оскільки передбачення означає попередження.

Ці ідеї були втілені в життя співробітником аудиторської фірми «Прайс Вотер-хауз» Чартером Гаррісоном, який в 1912 р. опублікував концепцію обліку, що отримала назву «стандарт-костинг».

У період з 1925 до 1950 р. було розроблено принципово нові методи калькулювання та обліку, які суттєво відрізнялися від традиційних. Серед них перш за все слід зазначити систему директ-костинг, метод однорідних секцій і облік за центрами відповідальності.

У 1923 р. Джон Кларк обґрунтував необхідність розподілу витрат на змінні і постійні. На його думку, саме такий підхід є актуальним для управління, а розподіл непрямих витрат не мав принципового значення для прийняття рішень.

Ідеї Кларка набули подальшого розвитку в роботах Джонатана Харріса, який в 1936 р. виклав концепцію калькулювання прямих витрат – директ-костинг.

Втім широке практичне впровадження цього методу в США почалося лише з 1953 р. Пізніше він поширився у Великій Британії (маржинальне калькулювання), Франції (маржинальна бухгалтерія) та інших країнах.

Облік за центрами відповідальності надав можливість з'єднати методологію обліку і контролю з психологією людини, яка несе відповідальність за результати діяльності підрозділу.

Отже, можна вважати, що управлінський облік як самостійна система сформувався в середині 50-х років XX ст. Саме з того часу він стає обов'язковим навчальним курсом для менеджерів в університетах США, а згодом і в інших країнах світу.

Починаючи з середини 60-х років XX ст. спостерігаються зміни у спрямованості управлінського обліку на забезпечення інформації

для планування і контролю за допомогою аналізу рішення та обліку витрат за центрами відповідальності[20].

Починаючи з 1975 р. важливими факторами, які вплинули на розвиток управлінського обліку, були:

1) автоматизація виробництва та комп'ютерні інформаційні технології;

2) глобальна конкуренція.

З 1986 р. значну увагу приділяють зниженню втрат ресурсів, які використовуються в господарській діяльності, завдяки аналізу процесів і технологій управління витратами.

У зв'язку з цим все більшу увагу приділяють удосконаленню методів калькулювання собівартості продукції. Саме в цей час Р. Купер і Р. Каплана обґрунтували актуальність калькулювання на основі аналізу діяльності. У свою чергу, поширення системи управління «точно вчасно», яку створила японська компанія «Тойота», зумовило появу адекватних методів обліку, зокрема калькулювання шляхом зворотного потоку.

Революційні зміни в ролі управлінського обліку спостерігаються в 90-х роках XX ст. Про це свідчить дослідження американського Інституту управлінських бухгалтерів і Міжнародної федерації бухгалтерів.

По-перше, управлінський облік дедалі частіше розглядають як складову процесу стратегічного управління. Це пов'язано перш за все з посиленням ролі стратегічного управління за умов глобальних змін у технологіях і системах управління.

Сутність управлінського обліку виражається через його ***функції.*** Основна функція – інформаційна. Крім того, управлінський облік виконує стимулюючу і регулюючу функцію. У кінцевому підсумку управлінський облік повинен сприяти реалізації всіх функцій управління. Управлінський облік виступає сполучною ланкою між обліковим процесом та управлінням.

Основними цілями управлінського обліку є:

- контроль і прогнозування витрат;
- вибір найбільш ефективних шляхів розвитку;
- інформаційне забезпечення ухвалення оперативних рішень;
- досягнення релевантності у представленні інформації.

Завдання управлінського обліку полягають у такому:

[20] Друри К. Введение в управленческий и производственный учт; пер. с англ./ Под ред. С.А. Табалиной. - М.: ЮНИТИ: Аудит, 1994.

- планування і координування майбутнього розвитку підприємства;
- оперативне управління і контроль;
- оцінка та аналіз результатів діяльності.

12.2. СИСТЕМА ОБЛІКУ ВИТРАТ «СТАНДАРТ-КОСТИНГ»

Стандарт-костинг (Standard Costing) – система обліку витрат і калькуляції собівартості з використанням нормативних витрат. «Стандарт» – кількість необхідних для виробництва одиниці продукції витрат; «Костинг» – грошове вираження цих витрат. Система з'явилася в Америці на початку 30-х років XX ст., коли США переживали економічну кризу.

В основу системи стандарт-костинг покладені такі ***принципи***[21]***:***

1. Попереднє нормування витрат за елементами та статтями витрат
2. Складання нормативних калькуляцій на виріб і його складові частини;
3. Роздільний облік нормативних витрат і відхилень;
4. Аналіз відхилень;
5. Уточнення калькуляцій у разі зміни норм.

Нормування витрат здійснюється попередньо (до початку звітного періоду) за статтями витрат: основні матеріали; оплата праці виробничих робітників; загальновиробничі витрати (амортизація обладнання, орендні платежі, зарплата допоміжних робочих, допоміжні матеріали та ін.); комерційні витрати (витрати на реалізацію продукції).

Нормативні витрати базуються на очікуваних витратах ресурсів, необхідних для виробництва продукції. Норми витрати ресурсів встановлюються з розрахунку на один виріб. За загальновиробничих витрат, які складаються з декількох різнорідних статей, норми розробляються на певний період у грошовій оцінці і з розрахунку на запланований обсяг виробництва.

Протягом звітного періоду ведеться облік відхилень фактичних витрат від нормованих витрат. Суми відхилень фіксуються на спеціальних рахунках. У кінці звітного періоду відхилення

[21] Мицкевич А. Standard Costing как классический прием анализа затрат [Електронний ресурс] / А. Мицкевич. – Режим доступу: http://www.cfin.ru/management/finance/ cost/standard_costing.shtml.

списуються на фінансові результати. Проводиться аналіз відхилень. Далі приймається рішення щодо коригування встановлених норм і нормативів.

Найчастіше стандарт-костинг використовується для аналізу собівартості і бюджетів. Історично аналіз відхилень – це порівняння результатів з показниками бюджету рядок за рядком, хоча потрібно розглядати весь бюджет у цілому (формально він аналізується так само, як стаття):

Існує два види відхилень:

1. ***Першого рівня (first level variances)*** – постатейні відхилення в рамках жорсткого бюджету (абсолютні відхилення). Фактичний випуск продукції (Q_A – quantity actual) може не збігатися з плановим (Q_S, тобто стандартним випуском за термінами Standard Costing). Відхилення першого рівня за деякими матеріальними або трудовими статтями обчислюється як різниця фактичних витрат (TC) на фактичний випуск і нормативних витрат на стандартний випуск:

$$TC_A(Q_A) - TC_S(Q_S). \qquad (12.1)$$

2. ***Другого рівня (second-level variances)*** – це постатейні відхилення в рамках гнучкого бюджету, тобто відносні. Нормативні витрати перераховуються на фактичний рівень випуску продукції:

$$TC_S(Q_A) = TC_S(Q_S) \cdot (\frac{Q_A}{Q_S}). \qquad (12.2)$$

На заключному етапі визначається різниця:

$$TC_A(Q_A) - TC_S(Q_A). \qquad (12.3)$$

Відхилення другого рівня розраховуються і на одиницю продукції. Також їх обчислюють у відсотках, приймаючи за 100% плановий (нормативний) бюджет. При цьому відхилення другого рівня в собівартості одиниці продукції і відхилення, розраховані в цілому на гнучкий бюджет, збігаються. Відхилення першого рівня у відсотках розраховувати не прийнято.

Наведемо приклад розрахунку всіх традиційних показників стандарт-костинг на прикладі.

Приклад. Припустимо, що пряму виробничу собівартість продукції складають дві матеріальні статті та одна трудова (робота

відрядників). Матеріал А цех отримує з допоміжного виробництва за трансфертною ціною, матеріал В закуповується відділом постачання на ринку. Вихідні дані, а також відхилення першого і другого рівнів для собівартості випуску в цілому представлені в табл. 12.1.

Таблиця 12.1

Вихідні дані та відхилення фактичної собівартості випуску продукції в цілому від нормативної (планової) собівартості

Стаття/показник	План (Q_S) = 500		Факт (Q_A) = 520	
	ціна (P_S), $	норматив на одиницю, (Q_S), $/од.	ціна (P_A), $	витрати на одиницю, (Q_A), $/од.
Матеріал А	9	50	8,4	52
Матеріал В	1,5	70	1,3	75
Затрати робочої сили	4	8	5	7
Собівартість випуску, всього, $	587		569,3	
Собівартість одиниці продукції, $/од.	1,17		1,09	
Відхилення першого рівня на весь обсяг, $	569,3 – 587 = -17,70			
Відхилення другого рівня на весь обсяг, $	569,3 – (1,17 х 520) = -41,18			
Відхилення другого рівня на одиницю продукції, $	1,09 – 1,17 = -0,08			
Відносна величина відхилення, %	(0,08 / 1,17) х 100 = 6,8			

На підставі цих результатів можна зробити такі висновки:

1. Жорсткий бюджет зекономлений на 17,7 $.
2. Гнучкий бюджет випуску зекономлений на 41,18 $.
3. Собівартість продукції знизилася на 0,08 $ або на 6,8 % – це відхилення другого рівня на одиницю продукції.

Такий аналіз дозволив визначити фактори, що спрацювали в бік економії бюджетів та прийняти на цій основі раціональні управлінські рішення.

З метою поглиблення аналізу витрат, стандарт-костинг передбачає постатейний факторний аналіз.

12.3. СИСТЕМИ ОБЛІКУ ВИТРАТ «АБЗОРПШН-КОСТИНГ» ТА «ДИРЕКТ-КОСТИНГ»

Абзорпшн-костинг / Метод поглинання (Absorption costing) – це метод, заснований на включенні крім прямих витрат, всіх, як змінних, так і постійних виробничих накладних витрат у собівартість виробленої продукції[22].

Перевага методу абзорпшн-костинг полягає в тому, що він дозволяє впливати на фінансовий результат. Так, керуючи обсягами випуску і обсягами продажів, менеджери можуть регулювати прибуток – його величина буде залежати від того, яка частка постійних виробничих витрат вже покрита доходами від реалізації, а яка – «залишилася на складі». Недолік методу полягає в обмеженості можливостей його застосування. Чим ширше номенклатура продукції, що випускається – тим вище ймовірність спотворення показників собівартості на її одиницю.

Директ-костинг / Метод обліку прямих витрат (Direct Costing) – це метод, заснований на включенні в собівартість виробленої продукції тільки прямих виробничих витрат. Всі накладні витрати, крім загальновиробничих змінних, належать до витрат поточного (звітного) періоду.

Перевага методу директ-костинг, перш за все, в простоті його застосування, завдяки чому він дозволяє проводити гнучку політику ціноутворення (через аналіз беззбитковості), даючи можливість оперативно її контролювати, управляти фінансовими результатами. Крім того, цей метод обліку витрат спрощує процедуру їх нормування, що вкрай важливо в технічно складних виробництвах з великою номенклатурою, тобто там, де з метою калькулювання застосовується стандарт-костинг.

Система директ-костин як система управлінського обліку змінних витрат виникла в США під час Великої депресії[23].

---

[22] Методы калькулирования затрат: абзорпшен-костинг и директ-костинг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.profiz.ru/peo/3_2012/metody_kalkulirovania/.

[23] **Велиика депреесія** — загальносвітова потужна економічна криза, яка настала восени 1929 р. та тривала до кінця 1930-х рр. У різних країнах Велика депресія мала різні хронологічні межі, проте найпомітнішою була в країнах Західної Європи та США. Великій депресії передували події Біржового краху в США 1929 р. — повального спаду цін на акції, що почався 24 жовтня і набув катастрофічних масштабів 28 жовтня. 29 жовтня (чорний вівторок) — день біржового краху на Уолл-стріт.

Часто директ-костинг є не просто методом калькулювання собівартості, а особливою системою управлінського обліку. У вітчизняній і особливо в зарубіжній літературі, присвяченій аналізу та обліку, трапляються також і такі назви методу, як «маржинал-костинг», «верібл-костинг» і т.д.

Причиною виникнення цієї методики послужило те що до 1928 р. залишки готової продукції в США оцінювалися за собівартістю, обчисленою за повними витратами. Депресія призвела до створення великих запасів непроданих товарів, тому постійні витрати (які не залежать від обсягу виробництва), перерозподіляючись між звітними періодами, призводили до спотворення прибутку[24]. Було умовно вирішено розділити сукупні витрати на змінні, які ототожнювалися з прямими витратами, і на постійні витрати, які ототожнювалися з непрямими і називалися марними. Нова система обліку витрат, названа «директ-костинг» була введена в 1936 р. американцем Д. Харрісом.

Порівняльна характеристика вказаних методів обліку витрат наведена в табл. 12.2.

Таблиця 12.2

Порівняльна характеристика абзорпшн-костингу та директ-костингу

Види витрат	Директ-костинг	Абзорпшн-костинг
Постійні / змінні	Використовуються	Не використовуються
Прямі і непрямі витрати на продукцію	Не використовуються	Використовуються бази для розподілу непрямих витрат на продукцію
Періодичні	Постійні витрати	Три варіанти класифікації витрат: 1. Періодичні витрати відсутні. 2. Комерційні витрати. дорівнюють періодичним; 3.Загальновиробничі і комерційні витрати є періодичними.

Для повного розуміння системи директ-костингу слід чітко класифікувати витрати на постійні та змінні.

Змінні витрати (Variable Costs) – це такі витрати, сума яких змінюється пропорційно зміні обсягів реалізації. Яскравим

[24] Директ-костинг: общие понятия [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://afdanalyse.ru/publ/operacionnyj_analiz/ teorija/direkt_kosting_obshhie_ponjatija/25-1-0-134.

прикладом змінних витрат є матеріальні витрати (прямі), паливо, відрядна заробітна плата тощо.

Постійні витрати (Fixed Costs) – це такі витрати, які знаходяться на фіксованому (постійному) рівні незалежно від зміни обсягів реалізації чи інших факторів.

Абзорпшн-костинг актуальний, коли підприємство бере участь в ціновій конкуренції або ціна продукції прив'язана до повних витрат.

Директ-костинг актуальний у разі ухвалення рішення про збільшення або зменшення обсягів виробництва того або іншого виду продукції. Маржинальний дохід повинен покривати постійні витрати, а це є причиною позитивного рішення щодо виробництва продукції.

12.4. АНАЛІЗ ВЗАЄМОЗВ`ЯЗКУ «ВИТРАТИ-ОБСЯГ-ПРИБУТОК» ТА МАРЖИНАЛЬНИЙ АНАЛІЗ

Для повного розуміння калькулювання на основі змінних витрат (директ-костингу) слід детально проаналізувати взаємозв`язок ***«витрати-обсяг-прибуток (Cost-Volume-Profit Analysis)».***

Ключовим елементом цього взаємозв`язку є поняття точки беззбитковості. ***Точка беззбитковості (точка критичного обсягу реалізації, поріг рентабельності) / (Break-Even Point)*** – це такий обсяг продажу, за якого доходи підприємства рівні його витратам, а сукупний маржинальний дохід дорівнює сукупним постійним витратам. Аналіз точки беззбитковості часто називають маржинальним аналізом, методику якого розглянемо на прикладі.

Приклад. Австралійське фермерське господарство «Amulet» вирощує та реалізує томати чері на відкритому ґрунті. Показники обсягів продажу, витрат та прибутку наведені у табл. 12.2.

Таблиця 12.2

Економічні показники вирощування томатів чері

Показники	Сума, $	На 1 кг продукції, $
Виручка від реалізації (5000 кг) (B)	6250	1,25
Змінні витрати ($ЗВ$)	4250	0,85
Маржинальний дохід	2000	0,40
Постійні витрати ($ПВ$)	1300	х
Прибуток від операційної діяльності ($П_{оп}$)	700	х

Існує три методи розрахунку точки беззбитковості[25], на яких зупинимося більш детально.

Метод математичного рівняння. Передбачає використовувати рівняння:

$$П_{оп} = В - ЗВ - ПВ. \qquad (12.4)$$

На підставі цього, виручка буде дорівнювати:

$$В = ЗВ + ПВ + П_{оп}. \qquad (12.5)$$

Прибуток у точці беззбитковості дорівнює нулю, тому точка беззбитковості ($Т_б$) дорівнює:

$$Т_б = ЗМ + ПВ. \qquad (12.6)$$

Виразимо обсяг реалізації через змінну *x* і сформуємо рівняння, підставивши показники табл. 12.2:

$$0{,}85x + 1300 = 1{,}25x,$$
$$0{,}4x = 1300,$$
$$x = 3250.$$

Тобто критичний (беззбитковий) обсяг реалізації томатів черрі становить 3250 кг. У вартісному вираженні точка беззбитковості буде дорівнювати:

$$Т_б = 3250 \cdot 1{,}25 = 4062{,}50\$.$$

Метод маржинального прибутку. Згідно з цим методом точку беззбитковості розраховують на підставі величини маржинального доходу на одиницю продукції, який розраховується як різниця ціни одиниці продукції ($Ц_{од}$) та змінних витрат на одиницю продукції ($ЗВ_{од}$):

$$Т_б = \frac{ПВ}{(Ц_{од} - ЗВ_{од})}. \qquad (12.7)$$

У нашому прикладі критичний (беззбитковий) обсяг реалізації томатів чері буде дорівнювати:

$$Т_б = \frac{1300}{(1{,}25 - 0{,}85)} = \frac{1300}{0{,}40} = 3250.$$

[25] Голов С.Ф. Управлінський облік / С.Ф. Голов. – Х.: Фактор, 2009. – 784 с.

У грошовому вираженні точка беззбитковості дорівнює частці від ділення суми постійних витрат та коефіцієнта маржинального доходу ($k_{мд}$):

$$T_б = \frac{ПВ}{k_{мд}}. \qquad (12.8)$$

У свою чергу коефіцієнт маржинального доходу дорівнює частці від ділення маржинального доходу на одиницю продукції ($МД_{од}$) на ціну одиниці продукції:

$$k_{мд} = \frac{МД_{од}}{Ц_{од}}. \qquad (12.9)$$

Підставимо в ці формули показники з прикладу:

$$k_{мд} = \frac{0{,}40}{1{,}25} = 0{,}32\$,$$

$$T_б = \frac{1300}{0{,}32} = 4062{,}50\$.$$

Графічний метод передбачає нанесення на систему координат ліній постійних, змінних витрат та виручки, в результаті чого утворюються зони збитку, прибутку і точка беззбитковості:

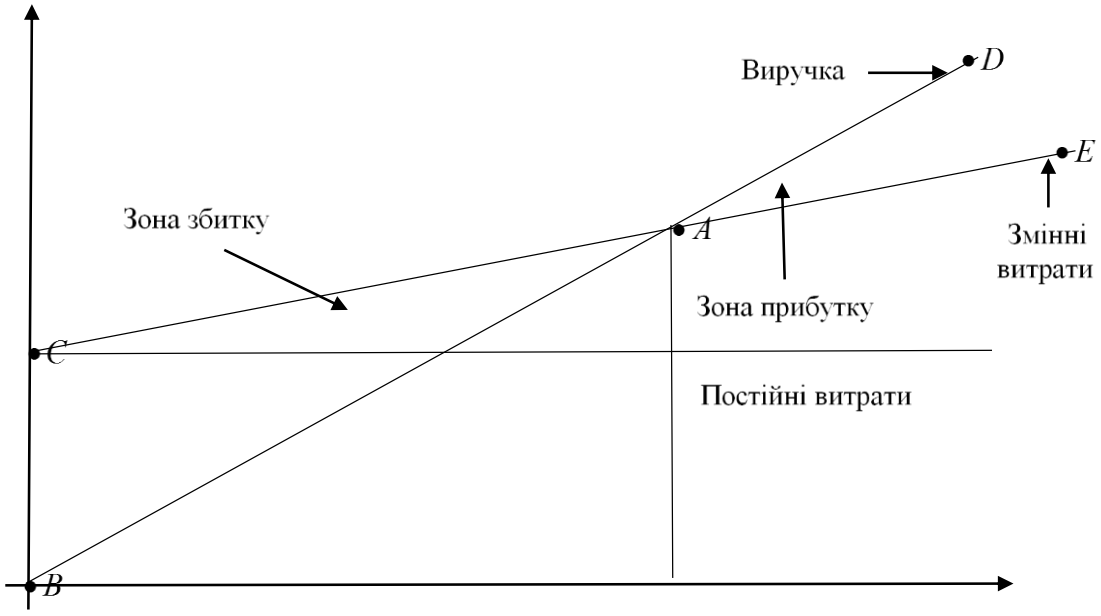

A – поріг рентабельності (точка критичного обсягу реалізації); *BD* – виручка; *CE* – змінні витрати

Рис. 12.2. Графічне відображення точки беззбитковості та взаємозв`язку «витрати-обсяг -прибуток»

Згідно з наведеним прикладом точка А дорівнює 3250 кг томатів чері.

12.5. ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ НА РАХУНКАХ УПРАВЛІНСЬКОГО ОБЛІКУ

Світова практика виробила три основні підходи до побудови системи рахунків управлінського обліку. Розглянемо їх більш детально.

Загальна система

Загальна система використовується, як правило, в компаніях, які займаються торгівлею. Також її застосовують на маленьких промислових підприємствах. Принцип цієї системи простий – запаси обліковуються протягом деякого часу без відображення змін. У кінці періоду звітності проводиться інвентаризація *(періодична система обліку, розглянута у параграфі 6.3)*. Вже на підставі результатів інвентаризації визначаються витрати за звітний період.

Витрати обліковують за елементами . У кінці звітного періоду всі рахунки витрат і доходів списують на рахунок «Прибутки та збитки»:

Дебет		Кредит	
«Доходи періоду»	*Σ*	*«Прибутки та збитки»*	*Σ*
«Прибутки та збитки»	*Σ*	*«Витрати періоду»*	*Σ*

Зауважимо, що в Україні таку систему застосовують суб`єкти малого підприємництва.

Інтегрована система

Ця система обліку притаманна групі країн англосаксонської системи обліку і передбачає інтеграцію рахунків обліку виробництва у загальну систему рахунків обліку. Згідно з цією системою рахунки фінансового обліку кореспондують з рахунками управлінського обліку, відбувається постійний облік запасів. Виокремлюються окремі рахунки *«Продукція», «Запаси», «Виробництво»*.

За інтегрованого підходу використовується функціональний поділ витрат з використанням рахунків:

«Виробництво (прямі витрати)»

«Накладні витрати»

«Загальновиробничі витрати»

«Комерційні (адміністративні) витрати»

«Витрати на збут».

Яскравим відображенням інтегрованої системи обліку є система, вбудована у План рахунків бухгалтерського обліку, використовуваний в Україні[26].

Переплетена система

Ця система передбачає автономне використання рахунків фінансового та управлінського обліку. Між ними не виникає кореспонденцій рахунків. Після відображення операцій на рахунках фінансового обліку відбувається їх повторне відображення вже на рахунках управлінського (виробничого) обліку. Переплетена система передбачає використання рахунків:

«Контрольний рахунок управлінського обліку»

«Контрольний рахунок фінансового обліку»

Таке перегрупування операцій дозволяє задовольняти інформаційні запити як внутрішніх, так і зовнішніх користувачів.

ЗАПИТАННЯ ДЛЯ САМОПЕРЕВІРКИ

1. Що таке управлінський облік та яку роль він відіграє у господарському обліку компанії?
2. Охарактеризуйте історичні етапи розвитку управлінського обліку у світі.
3. Що таке стандарт-костинг та на яких принципах він ґрунтується?
4. Які види відхилень аналізуються у процесі стандарт-костингу?

[26] План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджений Наказом Міністерства фінансів України № 291 від 30.11.1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11.

5. Охарактеризуйте абзорпшн-костинг як систему обліку витрат та калькулювання продукції.

6. Що таке директ-костинг та які його головні ознаки.

7. Порівняйте системи абзорпшн-костинг та директ-костинг. Яким компаніям доцільно їх використовувати?

8. Охарактеризуйте сутність співвідношення «витрати-об`єм-прибуток».

9. Що таке точка беззбитковості та які існують підходи до її обчислення?

10. Що таке маржинальний прибуток та які показники визначаються у процесі маржинального аналізу?

11. Відобразіть графічну модель формування точки беззбитковості компанії.

12. У чому сутність загальної, інтегрованої та переплетеної систем рахунків управлінського обліку?

СЛОВНИК

А

- **активи (assets)** – ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому;
- **активний ринок (active market)** – ринок, якому притаманні такі умови: предмети, що продаються та купуються на цьому ринку, є однорідними; у будь-який час можна знайти зацікавлених продавців і покупців; інформація про ринкові ціни є загальнодоступною;
- **амортизація (amortization)** – систематичний розподіл вартості, яка амортизується, необоротних активів протягом строку їх корисного використання (експлуатації);
- **аналітичний облік (analytical accounting)** (грец. analitykos – відповідний) – система бухгалтерських записів, що дає детальні відомості про рух господарських засобів; призначається для оперативного керівництва господарством і складання звітності; будується за кожним синтетичним рахунком окремо.

Б

- **баланс (balance)** (звіт про фінансовий стан) – звіт про фінансовий стан підприємства, який відображає на певну дату його активи, зобов’язання і власний капітал;
- **бізнес (business)** – сукупність видів діяльності та активів, що її можна вести та якими можна управляти з метою забезпечення доходу у формі дивідендів, нижчих витрат або інших економічних вигід безпосередньо інвесторам або іншим власникам, членам чи учасникам;
- **біологічний актив (biological asset)** – тварина або рослина, яка в процесі біологічних перетворень здатна давати сільськогосподарську продукцію та/або додаткові біологічні активи, а також приносити в інший спосіб економічні вигоди;

- **бухгалтерська звітність (financial statements)** – звітність, що складається на підставі даних бухгалтерського обліку для задоволення потреб певних користувачів;
- **бухгалтерський облік (accounting)** – процес виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передачі інформації про діяльність підприємства зовнішнім і внутрішнім користувачам для прийняття рішень;
- **бухгалтерський рахунок (accounting expense)** – сукупність записів бухгалтерського обліку, в яких фіксується рух певного виду коштів підприємства, фірми.

В

- **взаємний суб'єкт господарювання (mutual entity)** – Суб'єкт господарювання, крім суб'єкта господарювання, що належить інвесторові, який забезпечує дивіденди, нижчі витрати або інші економічні вигоди безпосередньо своїм власникам, членам або учасникам. Наприклад, компанія взаємного страхування, кредитний союз та кооперативний суб'єкт господарювання є взаємними суб'єктами господарювання;
- **вигоди від відновлення корисності (benefit from recovery utility)** – величина, на яку сума очікуваного відшкодування активу (у межах балансової (залишкової) вартості цього активу, визначеної на дату відновлення корисності без урахування попередньої суми втрат від зменшення його корисності) перевищує його балансову (залишкову) вартість;
- **витрати (costs)** – зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов’язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілення власниками);
- **відстрочений податковий актив (deferred tax asset)** – сума податку на прибуток, що підлягає відшкодуванню у наступних періодах унаслідок: тимчасової податкової різниці, що підлягає вирахуванню; перенесення податкового збитку, не включеного до розрахунку зменшення податку на прибуток у звітному періоді; перенесення на майбутні періоди податкових пільг, якими скористатися у звітному періоді неможливо;
- **відстрочене податкове зобов’язання (deferred tax liability)** – сума податку на прибуток, який сплачуватиметься в

наступних періодах з тимчасових податкових різниць, що підлягають оподаткуванню;

- **власний капітал (equity)** – частина в активах підприємства, що залишається після вирахування його зобов'язань;
- **внутрішньогосподарський (управлінський) облік (managerial accounting)** – система обробки та підготовки інформації про діяльність підприємства для внутрішніх користувачів у процесі управління підприємством;
- **внутрішньогрупові операції (intragroup transactions)** – операції між материнським та дочірніми підприємствами або між дочірніми підприємствами однієї групи;
- **внутрішньогрупове сальдо (intragroup balances)** – сальдо дебіторської заборгованості та зобов'язань на дату балансу, яке утворилося внаслідок внутрішньогрупових операцій;
- **внутрішня вартість (intrinsic value)** – різниця між справедливою вартістю акцій, на які контрагент має право (умовне чи безумовне) підписатися або які він має право отримати, та ціною (якщо є), яку контрагент повинен (чи буде повинен) сплатити, за ці акції. Наприклад, опціон на акції з ціною виконання 15 ВО, справедлива вартість яких становить 20 ВО, має внутрішню вартість 5 ВО;
- **втрати від зменшення корисності (impairment losses)** – сума, на яку балансова (залишкова) вартість активу перевищує суму його очікуваного відшкодування.

Г

- **географічний сегмент (geographical segment)** – відокремлювана частина діяльності підприємства з виробництва та/або продажу певного виду (або групи) продукції (товарів, робіт, послуг) у конкретному економічному середовищі, яка відрізняється від інших: економічними і політичними умовами географічного регіону; взаємозв'язком між діяльністю в різних географічних регіонах; територіальним розташуванням виробництва продукції (робіт, послуг) або покупців продукції (товарів, робіт, послуг); характерними для географічного регіону ризиками діяльності; правилами валютного контролю і валютними ризиками в таких регіонах;

- **господарська операція (business operation)** – дія або подія, яка викликає зміни в структурі активів та зобов'язань, власному капіталі підприємства;
- **господарський сегмент (business segment)** – відокремлювана частина діяльності підприємства з виробництва та/або продажу певного виду (або групи) продукції (товарів, робіт, послуг), яка відрізняється від інших: видом продукції (товарів, робіт, послуг); способом отримання доходу (способом розповсюдження продукції, товарів, робіт, послуг); характером виробничого процесу; характерними для цієї діяльності ризиками; категорією покупців;
- **грошові кошти (гроші) (cash)** – готівка, кошти на рахунках у банках та депозити до запитання;
- **група (group)** – материнське (холдингове) підприємство та його дочірні підприємства;
- **група вибуття (disposal group)** – сукупність активів, які плануються до продажу або відчуження в інший спосіб однією операцією, та зобов’язання, які прямо пов’язані з такими активами, що будуть передані (погашені) в результаті такої операції;
- **гудвіл (goodwill)** – перевищення вартості придбання над часткою покупця у справедливій вартості придбаних ідентифікованих активів, зобов’язань і непередбачених зобов’язань на дату придбання.

Д

- **дата балансу (balance sheet date)** – дата, на яку складений баланс підприємства. Звичайно датою балансу є кінець останнього дня звітного періоду;
- **дата переходу на МСФЗ (date of transition to IFRSs)** – початок першого періоду, за який суб'єкт господарювання подає повну порівняльну інформацію згідно з МСФЗ у своїй першій фінансовій звітності за МСФЗ;
- **дебіторська заборгованість (receivables)** – сума заборгованості дебіторів підприємству на певну дату;
- **дивіденди (dividends)** – частина чистого прибутку, розподілена між учасниками (власниками) відповідно до частки їх участі у власному капіталі підприємства;
- **довгострокова дебіторська заборгованість (long-term receivables)** – сума дебіторської заборгованості, яка не виникає в ході нормального операційного циклу та буде погашена після дванадцяти місяців з дати балансу;

- **договір про платіж на основі акцій (agreement on share-based payment)** – договір між підприємством та іншою стороною (включаючи працівника) про поставки товарів (робіт, послуг) з розрахунками на основі акцій, за яким після виконання визначених цим договором умов підприємство має погасити зобов'язання коштами (іншими активами) в сумі, яка визначається на основі вартості акцій (інших інструментів власного капіталу), або передати інструменти власного капіталу;
- **документування (documentation)** – це спосіб відображення об'єктів бухгалтерського обліку (господарських засобів, коштів, джерел їх утворення та господарських процесів) у первинних бухгалтерських документах (рахунках, накладних, чеках, ордерах тощо) після або в момент завершення операцій з ними;
- **доцільна собівартість (deemed cost) –** сума, яку використовують як замінник собівартості чи амортизованої собівартості на певну дату. Подальша амортизація припускає, що суб'єкт господарювання первісно визнав актив або зобов'язання на певну дату та що його собівартість дорівнювала доцільній собівартості;
- **доходи (income, revenue)** – збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які призводять до зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників).

Е

- **еквіваленти грошових коштів (cash equivalents)** – короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються у певні суми грошей і характеризуються незначним ризиком зміни вартості;
- **економічна вигода (economic benefit)** – потенційна можливість отримання підприємством грошових коштів від використання активів;
- **елемент витрат (cost element)** – сукупність економічно однорідних витрат.

З

- **забезпечення (provision)** – зобов'язання з невизначеними сумою або часом погашення на дату балансу;

- **запаси (stocks)** – активи, які: утримуються для подальшого продажу (розподілу, передачі) за умов звичайної господарської діяльності; перебувають у процесі виробництва з метою подальшого продажу продукту виробництва; утримуються для споживання під час виробництва продукції, виконання робіт та надання послуг, а також управління підприємством/установою;
- **збиток (loss)** – перевищення суми витрат над сумою доходу, для отримання якого були здійснені ці витрати;
- **зобов'язання (liability)** – заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, приведе до зменшення ресурсів підприємства, що втілюють у собі економічні вигоди.

І

- **інвестиційна діяльність (investing activities)** – придбання та реалізація тих необоротних активів, а також тих фінансових інвестицій, які не є складовою частиною еквівалентів грошових коштів;
- **інвестиційна нерухомість (investment property)** – власні або орендовані на умовах фінансової оренди земельні ділянки, будівлі, споруди, які розташовуються на землі, утримувані з метою отримання орендних платежів та/або збільшення власного капіталу, а не для виробництва та постачання товарів, надання послуг, адміністративної мети або продажу в процесі звичайної діяльності;
- **інструмент власного капіталу (equity instrument)** – контракт, який підтверджує право на частину в активах підприємства, що залишається після вирахування сум за всіма його зобов’язаннями;
- **інший сукупний дохід (other comprehensive income)** – доходи і витрати, які не включені до фінансових результатів підприємства.

К

- **калькулювання (calculation)** (*з латинської – обчислення*) – це метод обчислення собівартості виготовлення одиниці товарно-матеріальних цінностей або одиниці виконаних робіт. Суть методу полягає у тому, що обґрунтовують, визначають і розподіляють витрати, які належать до того чи іншого об'єкта калькування (виробу, процесу, замовлення тощо);

- **капіталізація фінансових витрат (capitalization of financial expenses)** – включення фінансових витрат до собівартості кваліфікаційного активу;
- **кваліфікаційний актив (qualifying asset)** – актив, який обов'язково потребує суттєвого часу для його створення;
- **коефіцієнт коригування (correction factor)** – відношення індексу інфляції на дату балансу (кінець звітного року) та індексу інфляції на дату визнання (переоцінки) відповідної статті звітності;
- **консолідована фінансова звітність (consolidated financial statements)** – фінансова звітність, яка відображає фінансове становище, результати діяльності та рух грошових коштів юридичної особи та її дочірніх підприємств як єдиної економічної одиниці;
- **контрагент (counterparty)** (*лат. contrahens – торговельна угода; contra проти + agens чинний; con-trahere взаємно протистоять*) – одна із сторін договору у цивільно-правових відносинах;
- **користувачі звітності (users reporting)** – фізичні та юридичні особи, що потребують інформації про діяльність підприємства для прийняття рішень;
- **курсова різниця (exchange difference)** – різниця між оцінками однакової кількості одиниць іноземної валюти за різних валютних курсів.

М

- **метод бухгалтерського обліку (method of accounting)** – це система способів або прийомів, за допомогою яких об'єкти обліку відображаються та узагальнюються у грошовій оцінці за економічно однорідними ознаками з метою контролю за виконанням статутних вимог, ефективного використання виробничих ресурсів, для забезпечення збереження власності і досягнення найбільшої ефективності господарської діяльності;
- **метод участі в капіталі (equity method)** – метод обліку інвестицій, згідно з яким балансова вартість інвестицій відповідно збільшується або зменшується на суму збільшення або зменшення частки інвестора у власному капіталі об'єкта інвестування;
- **міжнародні стандарти фінансової звітності (International Financial Reporting Standards)** – прийняті Радою з міжнародних стандартів бухгалтерського обліку документи, якими визначено порядок складання фінансової звітності;

- **монетарні статті (monetary items)** – статті балансу про грошові кошти, а також про такі активи й зобов'язання, які будуть отримані або сплачені у фіксованій (або визначеній) сумі грошей або їх еквівалентів.

Н

- **негрошові операції (non-cash transactions)** – операції, які не потребують використання грошей та їх еквівалентів;
- **неконтрольована частка (uncontrolled share)** – частина чистого прибутку (збитку), сукупного доходу та чистих активів дочірнього підприємства, яка не належить материнському підприємству (прямо або через інші дочірні підприємства);
- **нематеріальний актив (intangible asset)** – немонетарний актив, який не має матеріальної форми та може бути ідентифікований;
- **немонетарні статті (non-monetary items)** – статті інші, ніж монетарні статті балансу;
- **необоротні активи (non-current assets)** – всі активи, що не є оборотними.

О

- **облікова оцінка (accounting estimates)** – попередня оцінка, яка використовується підприємством з метою розподілу витрат і доходів між відповідними звітними періодами;
- **облікова політика (accounting policies)** – сукупність принципів, методів і процедур, що використовуються підприємством для складання та подання фінансової звітності;
- **обліковий прибуток (збиток) (accounting profit (loss))** – сума прибутку (збитку) до оподаткування, визначена в бухгалтерському обліку і відображена у Звіті про фінансові результати за звітний період;
- **оборотні активи (current assets)** – гроші та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу;
- **об'єкт витрат (facility costs)** – продукція, роботи, послуги або вид діяльності підприємства, які потребують визначення пов'язаних з їх виробництвом (виконанням) витрат;

- **операційна діяльність (operating activities)** – основна діяльність підприємства, а також інші види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю;
- **операційна оренда (operating leases)** – оренда інша, ніж фінансова;
- **операційний цикл (operating cycle)** – проміжок часу між придбанням запасів для провадження діяльності й отриманням грошей та їх еквівалентів від реалізації виробленої з них продукції або товарів і послуг;
- **основна діяльність (main activity)** – операції, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг), що є головною метою створення підприємства і забезпечують основну частку його доходу;
- **оренда (rent)** – угода, за якою орендар набуває права користування необоротним активом за плату протягом погодженого з орендодавцем строку;
- **оцінювання (evaluation)** – спосіб грошового вимірювання об'єктів бухгалтерського обліку. За допомогою оцінювання натуральні і трудові характеристики (вимірники) господарських засобів перераховують у вартісні. У бухгалтерському обліку оцінювання об'єктів обліку ґрунтується переважно на показникові фактичних витрат на їх створення чи придбання (історичної собівартості).

П

- **первинний документ (primary document)** – документ, який містить відомості про господарську операцію та підтверджує її здійснення;
- **подвійний запис (double entry)** – це принцип тотожного відображення господарчих операцій на рахунках, що забезпечує рівність оборотів за дебетом і кредитом відповідних рахунків. Іншими словами, це відображення кожної господарської операції двічі, за дебетом одного й за кредитом іншого рахунку у тій самій сумі;
- **подія після дати балансу (subsequent events)** – подія, яка відбувається між датою балансу і датою затвердження керівництвом фінансової звітності, підготовленої до оприлюднення, яка вплинула або може вплинути на фінансовий стан, результати діяльності та рух коштів підприємства;

- **поточні біологічні активи (current biological assets)** – біологічні активи, здатні давати сільськогосподарську продукцію та/або додаткові біологічні активи, приносити в інший спосіб економічні вигоди протягом періоду, що не перевищує 12 місяців, а також тварини на вирощуванні та відгодівлі;
- **прибуток (profit)** – сума, на яку доходи перевищують пов’язані з ними витрати; примітки до фінансової звітності – сукупність показників і пояснень, які забезпечують деталізацію і обґрунтованість статей фінансової звітності, а також інша інформація, розкриття якої передбачено відповідними національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку або міжнародними стандартами фінансової звітності;
- **принцип бухгалтерського обліку (accounting principles)** – правило, яким слід керуватися при вимірюванні, оцінці та реєстрації господарських операцій і при відображенні їх результатів у фінансовій звітності; розкриття – надання інформації, яка є суттєвою для користувачів фінансової звітності;
- **проводка (wiring)**, бухгалтерський запис (англ. Entry) – запис на рахунках бухгалтерського обліку господарських операцій у паперовому журналі або в комп'ютерній базі даних про зміну стану об'єктів, що обліковуються;
- **прямі витрати (direct costs)** – витрати, що можуть бути віднесені безпосередньо до конкретного об’єкта витрат економічно доцільним шляхом.

Р

- **ринкова вартість фінансової інвестиції (market value of financial investments)** – сума, яку можна отримати від продажу фінансової інвестиції на активному ринку;
- **рух грошових коштів (cash flow)** – надходження і вибуття грошей та їхніх еквівалентів; стаття – елемент фінансового звіту, який відповідає критеріям, установленим цим Національним положенням (стандартом).

С

- **синтетичний облік (synthetic accounting)** – узагальнене віддзеркалення в грошовому вимірі економічно однорідних господарських засобів, їх джерел і господарських процесів;

- **система рахунків бухгалтерського обліку (system of accounts)** – спосіб систематизації та поточного відображення стану і руху господарських активів, капіталу, зобов'язань, господарських процесів та їх результатів;
- **сільськогосподарська продукція (agricultural products)** – актив, одержаний в результаті відокремлення від біологічного активу, призначений для продажу, переробки або внутрішньогосподарського споживання;
- **спільна діяльність (joint activities)** – господарська діяльність зі створенням або без створення юридичної особи, яка є об’єктом спільного контролю двох або більше сторін відповідно до письмової угоди між ними;
- **справедлива вартість (fair value) –** сума, за якою можна обміняти актив або погасити заборгованість в операції між обізнаними, зацікавленими та незалежними сторонами;
- **собівартість кваліфікаційного активу (cost of a qualifying asset)** – витрати на придбання, будівництво, створення, виготовлення, виробництво, вирощування і доведення кваліфікаційного активу до стану, у якому він придатний для використання із запланованою метою або продажу;
- **сукупний дохід (comprehensive income)** – зміни у власному капіталі протягом звітного періоду внаслідок господарських операцій та інших подій (за винятком змін капіталу за рахунок операцій з власниками);
- **суттєва інформація (essential information)** – інформація, відсутність якої може вплинути на рішення користувачів фінансової звітності. Суттєвість інформації визначається відповідними національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку або міжнародними стандартами фінансової звітності та керівництвом підприємства;
- **суттєвий вплив (significant impact)** – повноваження брати участь у прийнятті рішень з фінансової, господарської та комерційної політики об’єкта інвестування без здійснення контролю цієї політики. Свідченням суттєвого впливу, зокрема, можуть бути: 1) володіння двадцятьма або більше відсотками акцій (статутного капіталу) підприємства; 2) представництво в раді директорів або аналогічному керівному органі підприємства; 3) участь у прийнятті рішень; 4) взаємообмін управлінським персоналом; 5) забезпечення підприємства необхідною техніко-економічною інформацією.

Т

- **теперішня вартість (present value)** – дисконтована сума майбутніх платежів (за вирахуванням суми очікуваного відшкодування), яка, як очікується, буде необхідна для погашення зобов'язання в процесі звичайної діяльності підприємства;
- **тимчасова податкова різниця (temporary tax differences)** – різниця між оцінкою активу або зобов'язання за даними фінансової звітності та податковою базою цього активу або зобов'язання відповідно.

Ф

- **фінансовий актив (financial asset)** – це: а) грошові кошти та їх еквіваленти; б) контракт, що надає право отримати грошові кошти або інший фінансовий актив від іншого підприємства; в) контракт, що надає право обмінятися фінансовими інструментами з іншим підприємством на потенційно вигідних умовах; г) інструмент власного капіталу іншого підприємства;
- **фінансова гарантія (financial guarantee)** – передбачене контрактом право позикодавця отримувати грошові кошти від гаранта і відповідно зобов'язання гаранта сплатити грошові кошти позикодавцеві, якщо позичальник не виконає своїх зобов'язань;
- **фінансова оренда (finance lease)** – оренда, що передбачає передачу орендарю всіх ризиків та вигод, пов'язаних з правом користування та володіння активом. Оренда вважається фінансовою за наявності хоча б однієї з наведених нижче ознак: 1) орендар набуває права власності на орендований актив після закінчення строку оренди; 2) орендар має можливість та намір придбати об'єкт оренди за ціною, нижчою за його справедливу вартість на дату придбання; 3) строк оренди становить більшу частину строку корисного використання (експлуатації) об'єкта оренди; 4) теперішня вартість мінімальних орендних платежів з початку строку оренди дорівнює або перевищує справедливу вартість об'єкта оренди; 5) орендований актив має особливий характер, що дає змогу лише орендареві використовувати його без витрат на його модернізацію, модифікацію, дообладнання; 6) орендар може подовжити оренду активу за плату, значно нижчу за ринкову орендну плату; 7) оренда може бути припинена орендарем, який відшкодовує орендодавцю його втрати від припинення оренди; 8) доходи або втрати від змін справедливої вартості об'єкта оренди на кінець терміну оренди належать орендарю;

- **фінансові інвестиції (financial investments)** – активи, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора;
- **фінансове зобов'язання (financial liability)** – контрактне зобов'язання: а) передати грошові кошти або інший фінансовий актив іншому підприємству; б) обмінятися фінансовими інструментами з іншим підприємством на потенційно невигідних умовах;
- **фінансова діяльність (financial activities)** – діяльність, яка призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталів підприємства;
- **фінансова звітність (financial statements)** – бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів підприємства за звітний період;
- **фінансовий інструмент (financial instrument)** – контракт, який одночасно приводить до виникнення (збільшення) фінансового активу в одного підприємства і фінансового зобов'язання або інструмента власного капіталу в іншого;
- **фінансові витрати (financial costs)** – витрати на проценти та інші витрати підприємства, пов'язані із запозиченнями.

Х

- **хеджування (hedging)** – застосування одного чи декількох інструментів хеджування з метою повної чи часткової компенсації змін справедливої вартості об'єкта хеджування або пов'язаного з ним грошового потоку.

Ц

- **ціновий ризик (price risk)** – імовірність цінових змін унаслідок валютного, відсоткового та ринкового ризиків.

Ч

- **чиста реалізаційна вартість дебіторської заборгованості (net realizable value of receivables)** – сума поточної дебіторської заборгованості за вирахуванням резерву сумнівних боргів;
- **чиста вартість реалізації запасів (net realizable value of inventories)** – очікувана ціна реалізації запасів в умовах звичайної діяльності за вирахуванням очікуваних витрат на завершення їх виробництва та реалізацію.

Список використаних джерел

1. Акціонерний капітал [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Акціонерний_капітал.
2. Бенке Р.Л. Полный цикл финансового учета / Р.Л. Бенке, Р.Н. Золт; Пер. с англ. - М.: Виктори, 1993.
3. Бланк И.А. Финансовый менеджмент: учебный курс [Електронний ресурс] / И.А. Бланк. – Режим доступу: http://www.be5.biz/ekonomika/f013/toc.htm.
4. Облік у зарубіжних країнах: навч. посібник / М.І. Бондар, Ю.А. Верига, С.І. Мельник, Н.В. Хоменко. – К.: Центр учб. літ., 2013. – 216 с.
5. Бутинець Ф.Ф. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах: навч. посібник / Ф.Ф. Бутинець, Л.Л. Горецька. – Житомир: ПП "Рута", 2002. – 544 с.
6. Бухгалтерский учет в зарубежных странах: лекции. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.studmed.ru/docs/document4980/лекции-бухгалтерский-учет-в-зарубежных-странах?page=2.
7. Голов С.Ф. Управлінський облік / С.Ф. Голов. – Х.: Фактор, 2009. – 784 с.
8. Губачова О.М. Облік у зарубіжних країнах: навч. посіб. / О.М. Губачова, С.І. Мельник. – К.: Центр учб. літ., 2012. – 400 с.
9. Директ-костинг: общие понятия [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://afdanalyse.ru/publ/operacionnyj_analiz/teorija/direkt_kosting_obshhie_ponjatija/25-1-0-134.
10. Друри К. Введение в управленческий и производственный учет / К. Друри; пер. с англ. // под ред. С.А. Табалиной. - М.: ЮНИТИ: Аудит, 1994.
11. Захарьин В.Р.. Теория бухгалтерского учета: ученик / В.Р. Захарьин. – М.: ИНФРА- ФОРУМ, 2003. – 304 с. - (Серия «Высшее образование»).
12. История развития бухгалтерского учета за рубежом [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://stud24.ru/accounting/istoriya-razvitiya-buhgalterskogo-ucheta-za/63244-207412-page1.html
13. История возникновения и этапы развития управленческого учета [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://economix.in.ua/books/konspekti/1/upravluchet/12/12.php.

14. Концептуальна основа фінансової звітності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_009.

15. Корпорація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ukr.vipreshebnik.ru/entsiklopediya/4282-korporatsiya.html.

16. Коршунов В.І. Організація бухгалтерського обліку в зарубіжних країнах: монографія / В.І. Коршунов. – Х.: Основа, 1999. – 226 с.

17. Кочерга С.В. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах: навч. посібник / С.В. Кочерга, К.А. Пилипенко. – К.: Центр учб. літ., 2005. – 216 с.

18. Красова О.С. Управленческий учет в США [Електронний ресурс] / О.С. Красова. – Режим доступу: http://www.e-reading.club/bookreader.php/94173/Krasova__Upravlencheskiii_uchet_v_SShA.html.

19. Креативный учет в системе бухгалтерского учета [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.grossbuh.kz/magazine/article/id/3896.html.

20. Литвин Н.Б. Облік у зарубіжних країнах: навч. посібник / Н.Б. Литвин. – К.: Атіка, 2007. – 208 с.

21. Лучко М.Р. Бухгалтерський облік у зарубіжних країнах: навч. посібник / М.Р. Лучко, І.Д. Бенько. – К.: Знання, 2006. – 311 с.

22. Маляревський Ю.Д. Облік у зарубіжних країнах: навч. посібник / Ю.Д. Маляревський, О.В. Фартушняк, І.Ю. Пасічник . – Х.: ВД «ІНЖЕК», 2003. – 164 с.

23. Міжнародні стандарти фінансової звітності / Офіційний сайт Верховної Ради України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/929_010.

24. Методы калькулирования затрат: абзорпшен-костинг и директ-костинг [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.profiz.ru/peo/3_2012/metody_kalkulirovania/.

25. Методы учета затрат и калькуляции себестоимости [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://buhlabaz.ru/ias-ifrs-msfo/obshchie-voprosy-ias-ifrs/metody-ucheta-zatrat-i-kalkulyacii-sebestoimosti.

26. Михалкевич А.П. Бухгалтерский учет на предприятиях зарубежных стран: учеб. Пособие / А.П. Михалкевич. – Мн.: ООО Мисанта, 1998.

27. Мицкевич А. Standard Costing как классический прием анализа затрат [Електронний ресурс] / А. Мицкевич. – Режим доступу: http://www.cfin.ru/management/finance/cost/standard_costing.shtml.

28. Налоговая система Великобритании [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Налоговая_система_Великобритании#.D0.9D.D0.B0.D0.BB.D0.BE.D0.B3.D0.BE.D0.B2.D1.8B.D0.B5_.D1.81.D1.82.D0.B0.D0.B2.D0.BA.D0.B8_.D0.B2_2014.E2.80.942015.5B2.5D.

29. Налоговая система Франции [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://ru.wikipedia.org/wiki/Налоговая_система_Франции#.D0.9D.D0.B0.D0.BB.D0.BE.D0.B3_.D0.BD.D0.B0_.D0.B7.D0.B0.D1.80.D0.B0.D0.B1.D0.BE.D1.82.D0.BD.D1.83.D1.8E_.D0.BF.D0.BB.D0.B0.D1.82.D1.83

30. Налог с зарплаты в Германии [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://ru-geld.de/salary/taxes.html.

31. Нидлз Б.И. Принципы бухгалтерского учета / Б.И. Нидлз; пер. с англ.; под ред. Я.В. Соколова. – 2-е изд. стер. - М.: Финансы и статистика, 1997.

32. Облігація [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Облігація.

33. Панков Д.А. Бухгалтерський облік і аналіз за кордоном: навч. посібник / Д.А. Панков. – Мн.: Нове знання, 2002.

34. План рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджений Наказом Міністерства фінансів України № 291 від 30.11.1999 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1557-11.

35. Планы счетов и учетный цикл на зарубежных предприятиях [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://studbooks.net/65145/buhgalterskiy_uchet_i_audit/finansovyy_uchet.

36. Товарищество [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://konspekts.ru/predprinimatelstvo/tovarishhestvo/.

37. Учет денежных средств [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nnre.ru/delovaja_literatura/buhgalterskii_finansovyi_uchet/p8.php.

38. Учет облигаций [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://dtkt.com.ua/school/rus/2003/38/38sc9.html.

39. Фінансовий та управлінський облік за національними стандартами: підручник / М.Ф. Огійчук, В.Я. Плаксієнко, М.І. Беленкова та ін.; за ред. проф. М.Ф. Огійчука. – 7-ме вид., перероб. і допов. – К. : Алерта, 2016. – 1040 с.

40. Шандурська В.Г. Облік у зарубіжних країнах: навч. посібник /В.Г. Шандурська. – Х.: ХНАУ, 2004. – 244 с.

41. Шапошников А.А. Совершенствование методики бухгалтерского учета скидок на предприятии / А.А. Шапошников, И.В. Куликова // Вестник Алтайск. гос. аграр. ун-та. – 2009. - № 2. – С. 76-80.

42. Экономическая сущность доходов. Источники образования доходов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://lektsii.org/3-31561.html.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Склад Інституту довірених осіб (попечителів) Комітету з міжнародних стандартів фінансової звітності

Станом на липень 2015 р.

Особа	Посада
Мішель Прада	Голова ради піклувальників (країни Європи), колишній голова Управління фінансових ринків Франції (AMF); колишній голова Виконавчого і Технічного комітетів Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO), Франція
Рональд Аркуллі	Віце-голова, старший партнер компанії King & Wood Mallesons, Гонконг; колишній голова правління Корпорації бірж і клірингових організацій Гонконгу і колишній голова Всесвітньої федерації бірж Гонконгу
Шейла Фрейзер	Віце-голова, корпоративний директор, колишній член Комітету з міжнародних стандартів фінансового обліку та звітності в державному секторі (IPSASB); колишній генеральний ревізор Канади; колишній голова Комітету зі стандартів фінансової звітності в державному секторі Канади, Канада)
АФРИКА	
Вайсман Нкухлу	Колишній радник фінансової служби президента Південної Африки Табо Мбекі; колишній президент Південно-Африканського інституту дипломованих бухгалтерів; голова Банку розвитку Південної Африки (DBSA), Південна Африка
АЗІЯ/ОКЕАНІЯ	
Лін Вуд	Колишній голова Ради з фінансової звітності Австралії; член Ради з зовнішньої звітності Нової Зеландії; колишній член Ради за оцінкою іноземних інвестицій Австралії, Австралія
Джин Лікун	Голова ради директорів компанії China International Capital Corporation Limited; член консультативної ради із зовнішньої політики Міністерства закордонних справ КНР; почесний голова Міжнародного форуму суверенних фондів, Китай
Чандрашехар Бхаскар	Колишній голова Ради з цінних паперів і бірж Індії (SEBI), Індія

Джоджі Окада	Внутрішній аудитор компанії, колишній фінансовий директор, Mitsui & Company Limited (Японія)
Д-р Такафумі Сато	Голова Комісії з валютного регулювання Японії; колишній член комісії Агентства фінансових послуг, Японія
Дак-Ку Чанг	Колишній міністр торгівлі, промисловості та енергетики Республіки Корея, Республіка Корея
Абдурахман аль-Хумейд	Голова Комітету з прийняття міжнародних стандартів фінансової звітності Об'єднання дипломованих бухгалтерів Саудівської Аравії; колишній голова Комітету зі стандартів фінансової звітності Саудівської Аравії, Саудівська Аравія
ЄВРОПА	
Д-р Вернер Брандт	Голова правління Німецької експертної ради з дотримання стандартів фінансової звітності (FREP); член наглядових рад кількох відомих німецьких компаній; колишній член правління Комітету зі стандартів фінансової звітності Німеччини (DRSC), Німеччина
Марко Онадо	Старший професор сектора фінансових установ університету Бокконі, Мілан, Італія
Дік Слуімерс	Головний виконавчий директор APG Group; колишній голова ради директорів і головний виконавчий директор компанії ABP; колишній генеральний розпорядник бюджету Міністерства фінансів Нідерландів, Нідерланди
Антоніо Зойдо	Голова Ради та головний виконавчий директор компанії Bolsas y Mercados Españoles (BME), Іспанія
Сер Каллум Маккарті	Колишній голова Адміністрації фінансових послуг (FSA), виконавчий директор Промислового та комерційного банку Китаю та Міжконтинентальної біржі, Великобританія
ПІВНІЧНА АМЕРИКА	
Алан Беллер	Партнер фірми Cleary Gottlieb Steen & Hamilton LLP і член ради директорів компанії The Travelers Companies; колишній директор дивізіону Корпоративних фінансів і старший консультант Комісії з цінних паперів і бірж (SEC), США
Джеймс (Джим) Куіглі	Головний виконавчий директор компанії Emeritus, колишній старший партнер фірми Deloitte в США; колишній головний виконавчий директор фірми Deloitte, Touche & Tohmatsu (глобальна мережа), США

Хейді Міллер	Колишній президент, директор з міжнародних операцій та стратегії компанії JPMorgan Chase & Company, колишній головний виконавчий директор підрозділу казначейських послуг та операцій з цінними паперами компанії JPMorgan, США
ПІВДЕННА АМЕРИКА	
Марія Хелена Сантана	Колишній голова і президент Комісії з цінних паперів і бірж Бразилії (CVM); колишній виконавчий директор Фондової біржі Бразилії (BOVESPA); колишній голова виконавчого комітету Міжнародної організації комісій з цінних паперів (IOSCO) і член Міжнародної комісії з інтегрованої звітності, Бразилія

Склад Ради з міжнародних стандартів фінансової звітності

Станом на липень 2015 р.

Особа	Посада
Ханс Хугерворст	Голова. Колишній голова Нідерландського Органу з контролю за фінансовим ринком (AFM), Нідерланди
Ян Макінтош	Віце-голова. Колишній голова Ради зі стандартів фінансової звітності Великобританії, Нова Зеландія
Стівен Купер	Колишній керуючий директор і голова підрозділу «Оцінка та бухгалтерські дослідження» компанії UBS, Великобританія
Філіп Данжі	Колишній директор бухгалтерського відділу, Управління з фінансових ринків Франції (Autorite des Marches Financiers (AMF)), регулюючого органу французького ринку цінних паперів, Франція
Мартін Едельманн	Колишній керівник відділу групової звітності компанії Deutsche Bank, Німеччина
Патрік Фіннеган	Колишній директор групи, що розробляє політику за поданням фінансової звітності, Центр забезпечення професійної чесності і етичності на фінансовому ринку Інституту сертифікованих фінансових аналітиків (CFA), США
Амаро Луїз де Олівьера Гомес	Колишній глава департаменту з регулювання фінансової системи Центрального Банку Бразилії, Бразилія
Гарі Кабурек	Головний бухгалтер і Корпоративний віце-президент компанії Xerox Corporation, США
Сьюзан Ллойд	Колишній старший технічний директор Ради з МСФЗ, Нова Зеландія

Такацугу (Так) Окі	Колишній помічник генерального директора компанії Sumitomo Corporation, колишній радник організації Nippon Keidanren і Ради зі стандартів фінансової звітності Японії, Японія
Даррел Скотт	Колишній фінансовий директор банківської групи FirstRand, Південна Африка
Чангву Су	Колишній голова Ради зі стандартів фінансового обліку Кореї, професор кафедри бухгалтерського обліку, Університет Кукмін, Сеул, Корея
Мері Токар	Колишній керівник Групи міжнародної фінансової звітності компанії KPMG, старший бухгалтер Комісії з цінних паперів і бірж (SEC), США
Вей-Гуо Жанг	Колишній головний бухгалтер і генеральний директор департаменту з міжнародних відносин Комісії з регулювання цінних паперів, КНР

Додаток 2

План рахунків Великої Британії

(Chart ofAccounts for UK based business)

№	Title of accounts	№	Назва рахунків
	ASSET ACCOUNTS		***РАХУНКИ АКТИВІВ***
	FIXED ASSETS		***НЕОБОРОТНІ АКТИВИ***
0010	*Freehold Property*	*0010*	Власне майно
0011	*Leasehold Property*	*0011*	Отримане в лізинг майно
0020	*Plant and Machinery*	*0020*	Виробничі засоби та обладнання
0021	*Plant /Machinery Depreciation*	*0021*	Амортизація виробничих засобів
0030	*Office Equipment*	*0030*	Офісне обладнання
0031	*Office Equipment Depreciation*	*0031*	Амортизація офісного обладнання
0040	*Furniture and Fixtures*	*0040*	Меблі та оснащення
0041	*Furniture / Fixture Depreciation*	*0041*	Амортизація меблів і оснащення
0050	*Motor Vehicles*	*0050*	Автомобільні приналежності
0051	*Motor Vehicles Depreciation*	*0051*	Амортизація автомобільних засобів
	CURRENT ASSETS		***ОБОРОТНІ (ПОТОЧНІ) АКТИВИ***
1001	*Stock*	*1001*	Запаси
1002	*Work in Progress*	*1002*	Незавершене виробництво
1003	*Finished Goods*	*1003*	Готова продукція
1100	*Debtors Account Control*	*1100*	Контрольний рахунок дебіторів
1102	*Other Debtors*	*1102*	Інші дебітори
1103	*Prepayments*	*1103*	Попередні оплати
1200	*Bank Current Account*	*1200*	Банківський рахунок
1210	*Bank Deposit Account*	*1210*	Банківський депозитний рахунок
1220	*Building Society Account*	*1220*	Рахунок будівельного товариства
1230	*Petty Cash*	*1230*	Дрібна (мала) каса
1240	*Company Credit Card*	*1240*	Карта кредитна
1250	*Credit Card Receipts*	*1250*	Отримання по кредитній карті
	LIABILITY ACCOUNTS		***РАХУНКИ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ.***
	CURRENT LIABILITIES		***ПОТОЧНІ ЗОБОВ`ЯЗАННЯ***
2100	*Creditors Control Account*	*2100*	Контрольний рахунок кредиторів

2102	*Other Creditors*	*2102*	Інші кредитори
2109	*Accruals*	*2109*	Нарахування
2200	*Sales Tax Control Account*	*2200*	Контрольний рахунок податків з продажу
2201	*Purchase Tax Control Account*	*2201*	Контрольний рахунок податків із закупівель
2202	*VAT Liability*	*2202*	Зобов'язання по ПДВ
2210	*P.A. Y. E. - pay-as-you-earn*	*2210*	Оплата податків при отриманні заробітної плати
2211	*National Insurance*	*2211*	Національне страхування
2220	*Net Wages*	*2220*	Чиста заробітна плата
2230	*Pension Fund Loans*	*2230*	Позики пенсійного фонду
2310	*Hire Purchase*	*2310*	Закупівлі з відстрочкою оплати
2320	*Corporation Tax*	*2320*	Корпоративний податок
2330	*Mortgages*	*2330*	Іпотека
	CAPITAL & RESERVES ACCOUNTS		***РАХУНКИ ВЛАСНОГО КАПІТАЛУ ТА РЕЗЕРВИ***
3000	Ordinary Shares	3000	Звичайні акції
3010	Preference Shares	3010	Привілейовані акції
3100	Reserves	3100	Резерви
3101	Undistributed Reserves	3101	Нерозподілені резерви
3200	Profit and Loss Account	3200	Рахунок прибутку і збитку
	SALES ACCOUNTS		***РАХУНКИ РЕАЛІЗАЦІЇ***
4000	Sales Type A	4000	Реалізація продукту A
4001	Sales Type B	4001	Реалізація продукту B
4002	Sales Type C	4002	Реалізація продукту C
4009	Discounts Allowed	4009	Визнання знижки
4100	Sales Type D	4100	Реалізація продукту D
4101	Sales Type E	4101	Реалізація продукту E
4200	Sales of Assets	4200	Реалізація активів
4400	Credit Charges (Late Payments)	4400	Зміни кредитів
4900	Miscellaneous Income	4900	Різні доходи
4901	Royalties Received	4901	Отримані роялті
4902	Commissions Received	4902	Отримані комісійні
4903	Insurance Claims	4903	Страхові відшкодування
4904	Rent Income	4904	Рентні доходи
4905	Distribution and Carriage	4905	Просування і транспортування

	PURCHASES ACCOUNTS		***РАХУНКИ ЗАКУПІВЕЛЬ***
5000	Purchased Materials	5000	Матеріали закуплені
5001	Materials Imported	5001	Матеріали імпортовані
5002	Miscellaneous Purchases	5002	Різні закупівлі
5003	Packaging	5003	Упаковки
5009	Discounts Taken	5009	Отримані знижки
5100	Carriage	5100	Транспортування
5101	Import Duty	5101	Імпортне мито
5102	Transport Insurance	5102	Транспортне страхування
5200	Opening Stock	5200	Початкові запаси
5201	Closing Stock	5201	Кінцеві запаси
	DIRECT EXPENSES		***ПРЯМІ ВИТРАТИ***
6000	Productive Labour	6000	Продуктивна праця
6001	Cost of Sales Labour	6001	Витрати праці
6002	Sub-Contractors	6002	Субпідрядники
6100	Sales Commissions	6100	Комісійні з продажу
6200	Sales Promotions	6200	Просування продажу
6201	Advertising	6201	Реклама
6202	Gifts and Samples	6202	Подарунки та зразки
6203	P. R.(Literature & Brochures)	6203	Публічні зв'язку (паблік релейшенс)
6900	Miscellaneous Expenses	6900	Інші витрати
	OVERHEADS EXPENSES		***НЕПРЯМІ ВИТРАТИ***
7000	Gross Wages	7000	Валова заробітна плата
7001	Directors Salaries	7001	Оклади керівників
7002	Directors Remuneration	7002	Винагороди керівників
7003	Staff Salaries	7003	Оклади службовців
7004	Wages-Regular	7004	Постійна (погодинна) заробітна плата
7005	Wages-Casual	7005	Відрядна заробітна плата
7007	Employers Pensions	7007	Пенсії роботодавців
7008	Recruitment Expenses	7008	Витрати на підбір персоналу
7100	Rent	7100	Рента
7102	Water Rates	7102	Плата за воду
7104	Premises Insurance	7104	Страхування нерухомості
7200	Electricity	7200	Електроенергія
7201	Gas	7201	Газ

7202	Oil	7202	Нафта
7301	Repairs and Servicing	7301	Ремонт і обслуговування
7302	Licenses	7302	Ліцензії
7303	Vehicle Insurance	7303	Страхування автомобільних засобів
7400	Travelling	7400	Відрядження
7401	Car Hire	7401	Оренда автомобілів
7402	Hotels	7402	Готелі
7403	U.K. Entertainment	7403	Розмитнення
7404	Overseas Entertainment	7404	Зарубіжні розмитнення
7405	Travelling Overseas	7405	Закордонні відрядження
7406	Subsistence	7406	Добові за перебування
7500	Printing	7500	Публікації
7501	Postage and Carriage	7501	Пошта і транспортування
7502	Telephone	7502	Телефон
7503	Telex/Telegram/Facsimile	7503	Телекс / Телеграми / Факсиміле
7504	Stationery Office	7504	Канцелярські товари
7505	Books etc.	7505	Книги
7600	Legal Fees	7600	Гонорари
7601	Audit and Accountancy Fees	7601	Гонорари аудиторів і бухгалтерів
7602	Consultancy Fees	7602	Гонорари консультантів
7700	Equipment Hire	7700	Оренда обладнання
7701	Office Machine Maintenance	7701	Зміст офісних засобів
7800	Repairs and Renewals	7800	Ремонти і поновлення
7900	Bank Interest Paid	7900	Сплачені банківські відсотки
7901	Bank Charges	7901	Банківські комісійні
7902	Loan Interest Paid	7902	Сплачені відсотки за позикою
7903	H.P. Interest	7903	Відсотки за покупки в розстрочку
7904	Exchange Rate Variance	7904	Курсові різниці
8000	Depreciation	8000	Амортизація
8001	Machinery Depreciation	8001	Амортизація виробничих засобів
8002	Fitting Depreciation	8002	Амортизація меблів
8003	Vehicle Depreciation	8003	Амортизація автотранспортних засобів.
8004	Office Equipment Depreciation	8004	Амортизація офісного обладнання
8100	Bad Debt Write Off	8100	Списання безнадійних боргів
8102	Bad Debt Provision	8102	Резерв безнадійних боргів
8200	Donations	8200	Благодійні внески

Навчальне видання

Беленкова Марія Іванівна

Василішин Станіслав Ігорович

ОБЛІК У ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ

Навчальний посібник

Редактор Л.І. Сібенкова

Комп`ютерний набір і верстка С.І. Василішин

Дизайн обкладинки С.Г. Шалімов

Підп. до друку .02.2017. Формат 60x84/16. Гарнітура Таймс. Друк офсетний. Обсяг: 13,5 ум.-друк. арк.; 13,0 обл.-вид. арк. Тираж 100.

Виробник – редакційно-видавничий відділ Харківського національного аграрного університету ім. В.В. Докучаєва. 62483, Харківська обл., Харківський р-н, п/в «Докучаєвське-2», навч. містечко ХНАУ, тел. 99-72-70, E-mail: office@hnau.kharkov.ua.